

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ÇAĞDAŞ EKONOMİ TEORİLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ
EKONOMİ POLİTİKALARINA ETKİSİ**

**HAZIRLAYAN
ATA DEVRİM**

**DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. AHMET OKUR**

**MANİSA
2008**

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ÇAĞDAŞ EKONOMİ TEORİLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ
EKONOMİ POLİTİKALARINA ETKİSİ**

**HAZIRLAYAN
ATA DEVRİM**

**DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. AHMET OKUR**

**MANİSA
2008**

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

Tez No:

Konu:

Üniv.Kodu:

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin yazarının

Soyadı: Devrim

Adı: Ata

Tezin Türkçe adı: Çağdaş Ekonomi Teorilerinin Türkiye'deki Ekonomi Politikalarına Etkisi

Tezin Yabancı adı: The influence of Modern Economic Theories on Economic Policies in Turkey

Tezin yapıldığı

Üniversite: CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ **Enstitü:** SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ **Yılı:**2008

Diğer kuruluşlar:

Tezin Türü: Yüksek Lisans

Dili: Türkçe

Sayfa sayısı: 142

Referans sayısı: 233

Tez Danışmanlarının

Ünvanı: Yrd.Doç.Dr.

Adı: Ahmet

Soyadı: Okur

Ünvanı:

Adı:

Soyadı:

Türkçe anahtar kelimeler:

İngilizce anahtar kelimeler:

- 1-Ekonomi teorisi
- 2-Ekonomi politikası
- 3-Neo-Klasik İktisat
- 4-Türkiye ekonomisi
- 5-Ekonomik İstikrar

- 1- Economic theory
- 2- Economic policy
- 3- Neoclassical Economics
- 4- Economy of Turkey
- 5- Economic stability

Tarih:

İmza :

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Çağdaş Ekonomi Teorileri ve Türkiye’de uygulanan ekonomi politikaları arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. İlk bölümde Klasik İktisat, Neo-Klasik İktisat ve Keynezyen İktisat’ın, ikinci bölümde ise Çağdaş Ekonomi Teorilerinin ekonomi politikalarına olan etkisi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, para ve maliye politikaları açısından Çağdaş Ekonomi Teorileri ve Türkiye’de uygulanan ekonomi politikaları arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Çağdaş Ekonomi Teorileri, uygulama açısından, politika yapıcılarının teoride belirlenen yasalara uymaları gerektiğini savunmaktadırlar. Belirli yasalara uyma, ekonomi politikalarının düzenli olarak uygulanmasını gerektirmektedir. Ekonomi politikalarında istikrar, Türkiye’de yalnızca 2000’li yıllarda gözlemlenmektedir. Buna ek olarak, Teorilerin Türkiye’de uygulanan ekonomi politikalarına etkisi IMF tarafından önerilen programlar yoluyla olası olabilmektedir. Teorilerin önemli bir ölçüt olarak öne sürdüğü para politikasının maliye politikası ile uyumu, TCMB'nin özerkliği ve kamu borçlanmasının denetim altına alınması süreçleriyle sağlanmıştır. Ne var ki, bunlar da IMF’nin önerileridirler.

ABSTRACT

The purpose of this study is to analyze the relations between the Modern Economic Theories and the economic policies implemented in Turkey. In the first chapter, the influence of Classical Economics, Neoclassical Economics and Keynesian Economics, in the second chapter, of Modern Economic Theories on the economic policies were discussed. In the third chapter, in terms of monetary and fiscal policies, the relations between Modern Economic Theories and the economy policies implemented in Turkey are analyzed.

Modern Economic Theories, in terms of implementation, argue that policy-makers should follow the rules which are defined in theory. Following defined rules necessitate regular implementation of economic policies. In Turkey, stability in economic policies has been observed only in the 2000s. In addition to that, the influence of Theories on the economic policies implemented in Turkey have been possible via proposed programs by IMF. Monetary policy in accordance with fiscal policy that Theories posited as an important criteria could be provided by TCMB's autonomy and by the processes of taking public debt under control processes. However, these are the proposals of IMF, too.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Çağdaş Ekonomi Teorilerinin Türkiye’de Uygulanan Ekonomi Politikalarına Etkisi**” adlı çalışmamın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2008

Ata DEVRİM

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / / tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 8. Maddesi gereğince Enstitümüz..... Anabilim Dalı ..... Programı öğrencisi ..... "....." Konulu tezi incelenmiş ve aday / / tarihinde saat .....da/de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

VERİLEN BELGE İLE DEĞİŞTİRİLECEK

ÖNSÖZ

Türkiye’de 2000’li yıllara dek, izlenen ekonomi politikaları açısından istikrarlı bir eğilimin söz konusu olmadığı görülmektedir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında yapısal yetersizlikler ve dış koşullar, belirli bir eğilimi izlemeyi güçleştirmiş olmakla birlikte, yakın tarihimiz için aynı nedenlerin ileri sürülmesi olası değildir. Dünyada da egemen konuma yükselen kimi ekonomi teorilerinin uygulamada getirmiş olduğu düzensizliklerden Türkiye de etkilenmiştir. Buna karşın, dış dünyada teorik ekonomi ile birlikte ekonomi politikaları da biçim değiştirirken Türkiye bu süreci gecikmeli olarak izlemiştir. Türkiye’de “tercihler” yerine “kurallara göre”, diğer bir deyişle teoride betimlendiği ve öngörüldüğü gibi, ekonomi politikaları uygulama geleneği, ancak son yıllarda yerleşmiştir.

Çalışma sırasında bana düşünceleriyle yol gösteren ve özgür bir çalışma ortamı sunan değerli danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ahmet Okur’a, desteklerinden ötürü babama ve anneme teşekkür ediyorum.

**ÇAĞDAŞ EKONOMİ TEORİLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ
EKONOMİ POLİTİKALARINA ETKİSİ**

İÇİNDEKİLER

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
YEMİN METNİ.....	IV
TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI.....	V
ÖNSÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
TABLolar LİSTESİ.....	XIII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK EKONOMİ TEORİLERİ VE EKONOMİ POLİTİKALARI İLİŞKİSİ

1.1. Ekonomi Politikalarının Kapsamı ve Sınıflandırılması.....	2
1.2. Ekonomi Teorisi ve Ekonomi Politikası Alanlarında Görülen Değişimler.....	4
1.2.1. Klasik İktisat.....	4
1.2.1.1. Ekonomi Politikası Teorisi.....	4
1.2.1.2. Ekonomi Politikası Sonuçları.....	7
1.2.2. Neo-Klasik İktisat.....	7
1.2.2.1. Fayda-Değer Teorisi.....	9
1.2.2.2. Bölüşüm Sorununun Çözümlemesi.....	14
1.2.2.3. Ekonomi Politikası Sonuçları.....	16
1.2.3. Keynezyen İktisat.....	17
1.2.3.1. Keynezyen Model.....	18
1.2.3.2. Ekonomi Politikası Sonuçları.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ EKONOMİ TEORİLERİ VE EKONOMİ POLİTİKALARI İLİŞKİSİ

2.1. Chicago İktisat Okulu.....	23
2.1.1. Monetarizm.....	24
2.1.1.1. Monetarizm'in Temel İlkeleri.....	24
2.1.1.2. Sürekli Gelir Hipotezi ve Ekonomi Politikası Sonuçları.....	26
2.1.1.3. Modern Miktar Teorisi ve Ekonomi Politikası Sonuçları.....	27
2.1.1.4. Enflasyon ve İşsizlik Teorisinin Revizyonu ve Ekonomi Politikası Sonuçları.....	31
2.1.2. Rasyonel Beklentiler Teorisi.....	37
2.1.2.1. Teorinin İçeriği.....	40
2.1.2.2. Ekonomi Politikası Sonuçları.....	47
2.2. Arz-Yönlü İktisat.....	50
2.2.1. Laffer Eğrisi.....	51
2.2.2. Ekonomi Politikası Sonuçları.....	54
2.2.3. Teori ve Uygulamaya Yöneltilen Eleştiriler.....	56
2.3. Virginia Politik İktisat Ekolü: Kamu Tercih ve Anayasal İktisat.....	58

2.3.1. Kamu Tercih Ekolü.....	59
2.3.1.1. Kamu Maliyesinde Faydacı Yaklaşım.....	59
2.3.1.2. Piyasa-Politika Düzeneklerinin Karşılaştırılması ve Rant Kollama Teorisi.....	60
2.3.1.3. Örgütlenme Biçiminin Rasyonel Seçimi.....	62
2.3.2. Anayasal İktisat.....	66
2.3.2.1. Devletin Ekonomik Bir Birim Olarak Analizi.....	67
2.3.2.2. Ekonomi Anayasası.....	73
2.4. Çağdaş Ekonomi Teorilerinin Ortak Özellikleri.....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE İZLENEN EKONOMİ POLİTİKALARI VE ÇAĞDAŞ EKONOMİ TEORİLERİ İLİŞKİSİ

3.1. Genel Olarak Türkiye’de Uygulanan Ekonomi Politikaları.....	81
3.1.1. Kuruluş Yılları (1923 - 1930).....	81
3.1.2. Devletçi Ekonomi Politikaları (1930 - 1940).....	82
3.1.3. Savaş Dönemi ve Kısmi Liberalizasyon (1940 - 1963).....	82
3.1.4. Planlı İthal İkamesi Dönemi (1963 - 1980).....	82

3.1.5. Dışa Açık Büyüme Dönemi (1980 -).....	83
3.2. Para Politikaları ve Çağdaş Ekonomi Teorileri İlişkisi.....	83
3.2.1. Para Politikaları ve Monetarizm.....	83
3.2.1.1. 1923-2001 Yılları Arasında Para Arzı-Enflasyon İlişkisi.....	83
3.2.1.2. 2002-2007 Yılları Arasında Uygulanan Monetarist Para Politikaları.....	89
3.2.2. Para Politikaları ve Rasyonel Beklentiler Teorisi.....	92
3.2.3. Para Politikaları ve Anayasal İktisat.....	94
3.3. Maliye Politikaları ve Çağdaş Ekonomi Teorileri İlişkisi.....	96
3.3.1. Maliye Politikaları ve Arz-Yönlü İktisat.....	96
3.3.2. Maliye Politikaları ve Anayasal İktisat.....	99
3.3.2.1. Vergi Politikaları.....	99
3.3.2.2. Bütçe Politikaları.....	103
3.3.2.3. Mali Reform Politikaları: Kamu Kesiminde Yapısal Reform ve Karar-verme Kuralları.....	106
3.3.3. Maliye Politikaları ve Rasyonel Beklentiler Teorisi.....	114
3.3.3.1. Para Politikası-Maliye Politikası Uyumu.....	114

3.3.3.2. Vergi Politikaları.....	116
SONUÇ.....	118
KAYNAKÇA.....	137

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1. Para Arzı Artışı-Enflasyon Oranları İlişkisi 1970-1980.....	85
Tablo 3.2. Para Arzı Artışı-Enflasyon Oranları İlişkisi 1981-1990.....	88
Tablo 3.3. Para Arzındaki Değişimlerin Büyüme Hızı ve Enflasyon Oranları ile Olan İlişkileri.....	90
Tablo 3.4. Para Arzı Artış Hızı, Büyüme Hızı, Enflasyon Oranları ve İşsizlik Oranı...93	
Tablo 3.5. Kurumlar Vergisi Oranı ve Gelir Vergisi.....	98
Tablo 3.6. Vergi Yüğü Oranı ve Özel Kesim Gelirleri.....	100
Tablo 3.7. Konsolide Bütçe Kalemlerindeki Değişimler (%).....	107
Tablo 3.8. Faiz Ödemelerinin Kamu Harcamaları İçindeki Payı (%).....	106

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Kısa ve Uzun Dönem Phillips Eğrisi.....	34
Şekil 2.2. Laffer Eğrisi.....	53

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BH	: Büyüme Hızı
CIB	: Cari İşlemler Bilançosu
DÇM	: Dövizle Çevrilebilir Mevduatlar
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSUH	: Gayri Safi Ulusal Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İDT	: İktisadi Devlet Teşekkülleri
IMF	: International Monetary Fund
III BYKP	: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
VII BYKP	: Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKO	: Kapasite Kullanım Oranı
MB	: Merkez Bankası
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OEEC	: The Organisation for European Economic Co-operation
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TMO	: Toprak Mahsülleri Ofisi
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
ÜFE	: Üretici Fiyat Endeksi
YTL	: Yeni Türk Lirası

GİRİŞ

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Klasik İktisat, Neo-Klasik İktisat ve Keynezyen İktisat ele alınmaktadır. Söz konusu iktisat okullarının birbirleriyle olan ilişkileri üzerine yürütülen tartışmanın amacı, iktisat biliminin gelişimini yönlendiren temel ilkeleri sorgulamaktır. Genel olarak bilim üzerine yapılan tartışmalarda belli başlı tezler göze çarpmaktadır. Thomas Kuhn'a göre bilimsel devrimler, çözülmesi gereken sorunlara ilişkin yaklaşımların temelden değişimi ile olası olmaktadır. Hoover buna tamamen karşı çıkarak yaklaşımlarda temelden bir değişimin söz konusu olamayacağını belirtir. Emek-değer teorisinin terk edilerek fayda-değer teorisinin kabul edilmesi, bu bağlamda, Kuhn'un tezini destekleyen önemli bir örnektir. Buna karşın, Merkantilist düşünceden Fizyokrasi ve Klasik İktisat'a geçiş, söz konusu tezi doğrulamamaktadır. Yaklaşım değişikliklerine karşın, politik çıkarlar tarafından sık sık gündeme getirilen "üretken emek-üretken olmayan emek ya da sınıf" ayrımı, fayda-değer teorisinin ortaya çıkışına kadar varlığını sürdürmüştür.

İkinci bölümde Çağdaş Ekonomi Teorileri üzerinde ayrıntılı olarak durulmuş ve birinci bölümde olduğu gibi söz konusu teorileri hazırlayan tarihsel süreç ihmal edilmemiştir. İktisadi düşünürler tarihinden yola çıkarak hazırlanan bir çalışma için özellikle tarihsel süreçler önem taşımaktadır. Tarih değil de güncel ve salt teorik olgular üzerinde duran çalışmalarda, her zaman süreçlere son biçimini kazandıran isimlere önem verilmekte, bu sürece katkıları olan kişilerin çabaları yadsınmaktadır. Bunun sonucunda akıntının yönünü gerçekte kimlerin nasıl değiştirdiği gibi sorular da yanıtız kalmaktadır. Oysaki ancak süreçleri kavrayabildiğimiz zaman gelecekle ilgili rasyonel öngörülerde bulunabiliriz.

Üçüncü bölümde, Çağdaş Ekonomi Teorilerinin önerdikleri ekonomi politikaları ile Türkiye'de uygulanan ekonomi politikaları arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Bu yaklaşımlarının önerilerine göre uygulanan ekonomi politikaları gösterilmekle birlikte, somut ekonomik olaylardan yola çıkarak, teorik öngörülerin doğruluğunun kanıtlanması da amaçlanmıştır. Çağdaş Ekonomi Teorileri ile ekonomi politikaları; para ve maliye politikaları olmak üzere iki kategoride incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK EKONOMİ TEORİLERİ VE EKONOMİ POLİTİKALARI İLİŞKİSİ

1.1. Ekonomi Politikalarının Kapsamı ve Sınıflandırılması

Ekonomi politikası teorisi, ekonomi politikalarının teorik içeriğini temellendirmektedir. Ekonomi politikası pratiği ise uygulama ve söz konusu uygulamanın niteliği ile ilişkilidir. Uygulamanın içeriği ekonomi teorisi ve ekonomi politikası teorisi tarafından belirlenmektedir. Ekonomi politikası teorisi, ekonomi politikası pratiği tarafından “temel bilim” olarak kabul edilmektedir. Ekonomi politikası teorisinin temel bilim olma özelliği, ekonomik sürece ilişkin genel bir kapsama sahip olmasından ileri gelmektedir. Ekonomi teorisinin içerdiği genel kapsam, ekonomik sürecin bütününe yönlendirilmesi amacı açısından önemlidir. Ekonomi teorisi yalnızca uygulama için genel bir kapsam sunmakla kalmamakta, uygulamanın içeriğini de belirlemektedir.

Ekonomi politikası teorisi alanında çeşitli sınıflamalar geçerlidir. Sözelimi, ekonomi politikası teorisi ve ekonomi politikası pratiği gibi bir sınıflandırmaya başvurulmaktadır. Ekonomi politikası pratiği, genel ve özel olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel ekonomi politikası pratiği, makro düzeyde, özel ekonomi politikası pratiği ise ekonomik kesimler düzeyinde ekonomiyi yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Genel ekonomi politikası pratiği kendi içinde üçe ayrılmaktadır:

1. Ekonomik düzen politikası
2. Ekonomik yapı politikası
3. Ekonomik süreç politikası

Ekonomik düzen politikası, ekonomik etkinliğin kurucu ilkeleri; ekonomik yapı politikası, ekonomik düzen ve süreç arasındaki ilişkileri; ekonomik süreç politikası, ekonominin gelişimi ile ilgilidir.

Genel ekonomi politikası gibi özel ekonomi politikası da belirli dallara ayrılmaktadır:

1. Tarım politikası
2. Sanayi politikası
3. Küçük esnaf ve el sanatları politikası
4. Ulaştırma politikası
5. Enerji politikası
6. Ticaret politikası
  - a. İç ticaret politikası
  - b. Dış ticaret politikası
7. Hizmetler Politikası
8. Sosyal Politika.

Bunun gibi ekonomi politikaları amaçlarına ve araçlarına göre de sınıflandırılmaktadır.

Araçlara göre ekonomi politikaları şunlardır:

1. Para ve kredi politikası
2. Maliye politikası

Amaçlarına göre ekonomi politikaları ise şunlardır:

1. İstihdam politikası
2. Konjonktür ve istikrar politikası
3. Büyüme ve kalkınma politikası
4. Gelir dağılımı ve bölüşüm politikası
5. Ödemeler dengesi ve dış ticaret politikası

Ekonomi politikaları yere bağlı olarak şöyle sınıflandırılmaktadırlar:

1. Yerel ekonomi politikası
2. Bölgesel ekonomi politikası
3. Ulusal ekonomi politikası

4. Uluslarüstü ekonomi politikası
5. Uluslararası ekonomi politikası

Bu sınıflandırmada ekonomik birimler ve politika yapıcılar, boyutları ve konumları ile ön plana çıkmaktadırlar. (Erkan 1986: 29-32) Yukarıdaki örnekler dışında pek çok sınıflandırma söz konusu olduğu gibi zamanla farklı sınıflandırmalar da ortaya çıkmaktadır.

1.2. Ekonomi Teorisi ve Ekonomi Politikası Alanlarında Görülen Değişimler

Genel olarak ekonomi teorisi ve ekonomi politikası pratiğinin ele alınmasından sonra burada ekonomi teorisinin tarihsel gelişimi ve bu gelişimin ekonomi politikalarına olan etkisi ele alınacaktır. Sırasıyla Klasik İktisat, Neo-Klasik İktisat ve Keynezyen İktisat'ın teorik içeriklerine ve ekonomi politikası sonuçlarına değinilecektir.

1.2.1. Klasik İktisat

Kapitalizmin gelişimiyle, dünya ticaret hacminin genişlemesi iktisatçıları da evrensel değer ölçüleriyle ilgilenmeye, evrensel teoriler geliştirmeye yöneltmiştir. Henüz XVII.yüzyılda, Sir William Petty, çalışmalarında tikel ekonomik olaylardan yola çıkarak genel ilkelere ulaşmayı amaçlamıştır. (Okur 2007: 32) Uluslararası ticaretin gelişimiyle değişim ve ortak değer ölçüsü sorunları da önem kazanmış ve Petty, değer ölçüsü olarak emeği ileri sürmüştür. Petty, merkantilist düşüncelere sahip olmakla birlikte Klasik İktisat'ın öncüsü olarak kabul edilir. Bununla birlikte, iktisat biliminin başlangıcı olarak iktisadın genel yasalarını inceleme ve iktisada ilişkin genel kavramların üzerinde durma amacı nedeniyle, Adam Smith'in 1776'ta yayınlanan *Ulusların Zenginliği* isimli eseri gösterilmektedir.

1.2.1.1. Ekonomi Politikası Teorisi

Smith yalnızca teorilere değil, ekonomi politikalarına da evrensel bir nitelik kazandırmak istemişti ve bu evrenselliğin önünde sınıf çatışmalarını bir engel olarak görüyordu. Tüccarların muhalefeti nedeniyle, hükümetler altın ve gümüş ihracatını kısıtlamak yerine dış ticaret dengesini korumayı ekonomi politikası olarak belirlemişlerdi.

Oysaki Smith'e göre dış ticaret dengesi, karşılıklı gereksinimlere göre, kendiliğinden dengeye gelebilirdi. İç ticaretin, dış ticaret gibi bir ulusun zenginliğini artırabileceğine olasılık bağışlanmıyordu. Bu nedenle ekonomi politikaları yalnızca tüccarların çıkarlarına yönelikti. (Smith 2002: 20-2, 107)

Fransız merkantilizmi olarak bilinen Colbertizm, sanayiye teşvik etmek için tarım üzerinde önemli kısıtlamalar koymayı gerekli gören bir politik anlayışa sahipti. Sanayi ve dış ticaretin teşvik edilmesi için tarım ürünlerinin ihraç edilmesi ve yurt-içi dolaşımı yasaklanarak bu ürünlerin fiyatları düşürülmüştü. (Smith 2002: 266) Merkantilist politikalara karşı çıkan Fizyokratlar, zenginliğin asıl kaynağının toprak olduğunu savunuyorlardı. Quesnay'nin tablosunda bir ulustaki tek üretken sınıf çiftçilerdi. Dış ticaret ve tarım kesimi arasındaki rekabetin bilincinde olan Smith (2001: 310) tarafsız bir bakış açısıyla herhangi bir sınıfın devlet tarafından kayırılmaması gerektiğini savundu. Bunun nedenini de zenginliğin kaynağının herhangi bir üretim ögesi ya da altın ve gümüş değil, üretim etkinliğinin kendisi olduğunu ileri sürerek açıkladı.

Adam Smith (2002: 40) bireylerin kendi çıkarlarını kolladıkları bir sistemde toplum çıkarının da en iyi biçimde korunacağını savunuyordu. Doğa yasaları gibi ekonominin de kendine özgü yasalarına müdahale etmek, işleyişin bozulmasından başka bir sonuç doğurmayacaktı. Bireyler kendi çıkarlarını özgürce koruyabildikleri ölçüde piyasa dengesi kendiliğinden sağlanabilirdi. Fizyokratlar, Montesquieu'den Hobbes'a dek çok sayıda Rönesans düşünürünün temel ilke olarak kabul ettiği "doğa yasası"na ekonomi teorilerinde benzer bir konum bağışlamışlardır. Ne var ki, görünmeyen el'in yalnızca doğa yasasının yerini aldığını söylemek, Smith'in katkısının ve Ricardo'nun yorumundaki yanlışlığın tam anlamıyla anlaşılmasını engelleyecektir.¹

Adam Smith'e (2002: 265-6) göre Merkantilistlerin sanayiye ön plana çıkarmaları ile Fizyokratların tarımın önemini savunmaları arasında bir fark yoktur. Smith, doğanın en önemli özelliğinin ve aynı zamanda doğada dengeyi sağlayan ögenin "işbölümü" olduğunu önemle belirtmiştir. Smith, sınıflar arasında, uluslar arasında, kırsal ve kent arasında ve son olarak üretici ve tüketici arasında olmak üzere ekonomik etkinliğin bütününe işbölümünün

---

¹ Benzer biçimde, Fizyokratların ortaya attığı "artı-değer" kavramı da Klasik İktisat'ta farklı bir içeriğe sahiptir. (Özel 2002: 150)

egemen olması gerektiğini savunmuştur. Ulusların dış ticaretten fayda sağlamaları, herhangi bir sınıfın çıkarlarına göre değil, kaynakların en az emekle üretilmesine izin verdiği malların ihraç edilmesine bağlıydı. Her ülke, mutlak üstünlüğe sahip olduğu, diğer bir deyişle uzmanlaştığı ürünleri ihraç etmeli ve kendisinin ancak çok fazla emek harcayarak üretebildiği ürünleri de, bunları daha az emekle üreten ülkelere ithal etmeliydi. 18.yüzyılda bir tarım ülkesi olan Fransa'nın sanayide uzmanlaşmayı amaçlaması nasıl ülke gerçeklerine uygun bir ekonomi politikası değilse, Fizyokratların tarımı temel alan yaklaşımları da sanayi ülkelerinde herhangi bir pratik karşılık bulamazdı.

Klasik İktisat'ın temel ilkesi bireyciliktir. Bireylerin çıkarlarını korumak konusunda rasyonel davranabilmelerinden ötürü piyasa her zaman dengede olacak ve tam istihdam düzeyi yakalanacaktır. Bu nedenle devlet piyasaya müdahale etmemeli ya da piyasanın işleyişini bozacak ve kısıtlayacak ekonomi politikaları izlememelidir.² Para politikası açısından, ekonominin gereksinimini aşan parasal genişlemeler, toplumun bütünü olumsuz etkileyecektir. (Mill 1965: 803) Maliye politikası açısından ise bütçe açığı, kaynakların verimsiz kullanımına neden olur. Bütçe fazlası da özel tasarrufları, dolayısıyla yatırım hacmini düşürerek sağlanabilmektedir. (Orhan 1989: 64) Bunlara karşın devlet bazı temel sorumluluklara sahiptir. Toplumun diğer toplumların saldırılarından ve istilalarından korumalı, toplumu oluşturan bireyler arasında adaletsizliğe izin vermemeli ve yapılanmaları açısından bireysel çabaların yetersiz kaldığı, bununla birlikte kâr getirmeyen ama toplum için büyük faydası olacak kurumları kurmalı ve işletmelidir. (Smith 1802: 44-92)

Klasik İktisat'ın bir diğer temel ilkesi, paranın yalnızca bir araç olduğudur. Bu ilkeye dayanarak, J.B.Say, konjonktür dalgalanmalarına yönelik para merkezli yaklaşımlara karşı çıkarak, talebi yaratanın para değil, üretim olduğunu ileri sürdü. Ünlü sözü “her arz, kendi talebini yaratır” ile Say'in gerçekte dile getirmek istediği, satın alım gücünün üretim sayesinde elde edilmesiydi. Ona göre, bir üretici, belirli bir üretimi gerçekleştirip bunu satabildiğinde elde ettiği gelir ile bir diğer üreticinin malı için gerekli olan talebi yaratmaktadır. Say'in belirtmek istediği, her zaman yanlış anlaşıldığı gibi, arzın

---

² Adam Smith'e (2001: 104) göre Avrupa'da uygulanan ekonomi politikaları, ekonomik özgürlüğü üç biçimde engellemekteydi:

- 1- Bazı alanlarda serbest rekabete izin verilmiyordu,
- 2- bazı alanlarda bireylerin yoksullaşmasına neden olan aşırı rekabete göz yumulmuştu,
- 3- emek ve sermayenin serbest dolaşımı engellenmişti.

kendiliğinden kendi talebini yaratabileceği değildir; tersine Say'e göre konjonktürel dalgalanmaların nedeni aşırı üretim değil, üretimin yanlış yönetilmesidir. (Say 1960: 12-6; Skousen 2005: 54)

1.2.1.2. Ekonomi Politikası Sonuçları

Klasik teori ile ekonomi politikaları arasındaki ilişki ile ilgili en bilinen örnek 1815'te İngiltere'de yürürlüğe giren Tahıl Yasaları ile Ricardo'nun "azalan verimler yasası" arasındaki ilişkidir. Ricardo, nüfus artışına bağlı olarak daha fazla toprağın ekime açılacağını, ne var ki, açılan her toprağın bir öncekinden daha verimsiz olacağını, dolayısıyla verimsiz topraklardan ürün alabilmek için daha çok emeğin gerekeceğini söyler. Emek-değer teorisine göre malın değerini belirleyen üretim ögesi emek olduğuna göre, ürün için emek-zamanındaki ya da işçi sayısındaki artışa bağlı olarak daha fazla emeğin harcanması, ürünün değişim-değerini artıracaktır. Görece verimsiz topraktan elde edilen ürünün fiyatı yüksek olduğu için verimli topraktan elde edilen ürünün de kendisine harcanan emek miktarından bağımsız olarak fiyatı aynı oranda artacaktır. Böylece genel fiyat düzeyini üretim koşullarındaki güçlük belirleyecek, fiyatların yüksekliği nedeniyle gelir bölüşümünde rant lehine bir artış olacaktır. Oysaki serbest ticaret, bir ulusun kaynaklarını en verimli biçimde kullanmasına olanak tanıyabilecektir. (Ricardo 1997: 64-7, 120) MacCulloch'un bir makalesinden etkilenen Ricardo, tahıl üzerine konan gümrüklerin zamanla azaltılmasını önerir. Böylelikle dış ticaretin serbestleşme süreci ve buna bağlı olarak artan rekabetin yerli üreticilerin kârları üzerinde yıkıcı etkide bulunması engellenirken, sermayenin başka alanlara çekilmesi için de gerekli süre yaratılmış olacaktır. (Ricardo 1997: 234-5) Sonuç olarak 1846'da Tahıl Yasaları kaldırılmış, rekabetin artmasıyla rantlar azalmıştır. (Marx 1997c: 638) Benzer biçimde, ABD'de 1830 yılından itibaren gümrük tarifeleri aşamalı olarak düşmüştür. Ricardo'nun bir diğer katkısı da anti-enflasyonist para standardını getiren 1844 tarihli Peel Yasası'dır. (Skousen 2005: 102, 91)

1.2.2. Neo-Klasik İktisat

Klasik İktisat, ekonomi politikalarında yarattığı önemli dönüşümlere karşın, teorik temeli oluşturan emek-değer teorisi, politik açıdan sorun yaratıyordu. 1860 ile birlikte

İngiltere’de endüstriyel düzenlemeler, tekeller ve gümrükler kaldırılmış, göç ve makine ithalatı serbest bırakılmış ve serbest ticaret politikaları sayesinde İngiltere, döneminin en büyük ekonomik gücü haline gelmişti. (LaHaye 1993,) Tüm bu gelişmelere karşın 1879’da yayınlanan *Gelişme ve Yoksulluk* isimli kitabında toprak rantını, bölüşüm sorununun tek kaynağı olarak gösteren Amerikalı yazar Henry George önemli ölçüde destek görüyordu. (Skousen 2005: 231-2) Bunun nedeni Klasik İktisat’ın teorik çerçevesindeki Merkantilist kalıntılardı. Merkantilizme göre zenginlik sabitti ve bu zenginliğin bölüşümü ancak birinin yararına ve diğerinin zararına olacak şekilde gerçekleşebilirdi. Smith, bu anlayışa karşı çıkarak, zenginliğin artırılabilirliğini ve bundan bütün ulusların fayda sağlayacağını savunmuştu. Ne var ki, zenginliğin artışı sağlayan, Smith’e göre yalnızca üretken emektir. Üretken olmayan emek ise yalnızca geliri elden ele aktarıyordu. Smith’in Quesnay’den miras aldığı ayırım, işbölümü kavramına gölge düşürüyor ve düşünürleri üretken olmayan emeği saptamak gibi bir uğraşa itiyordu. Sabit olan zenginliğin bölüşümü yerine, artan zenginliğin bölüşümü söz konusu olsa da, bunun yine birinin zararına ve diğerinin yararına olacağı şeklindeki yaklaşım kendisini yeniden gösteriyordu.³ Ricardo daha da ileri giderek, ücret ve rantlardaki yükselmenin kârları azaltarak, ulusal gelirin artış hızını yavaşlatacağını ileri sürüyordu. Bununla da kalmıyor, Malthus’un karamsar bakış açısına farklı bir yorum getirerek, bir ülkenin zenginliğindeki artışa bağlı olarak nüfusun artacağını ve bu nüfusu beslemek için yeni ve daha verimsiz toprakların ekime açılacağını belirtiyordu. Ricardo’ya göre gıdalara olan talep nedeniyle rantlar yükselecekti. Ücretler ise refahın yükselmesine bağlı olarak emekçilerin nüfusunu artırdığı için kaçınılmaz olarak düşecekti. (Ricardo 1997: 91)

Ekonomi teorileri yalnızca ekonomi politikalarını değil, bu politikalardan bağımsız olarak bireylerin değer yargılarını ve tutumlarını da etkilerler. Bu nedenle toplumların dünyaya bakış açısını belirleyen teoriklerin öne sürecekleri düşünceleri özenle seçmeleri gerekir. Ricardo’nun özellikle kâr ve ücret arasında kurduğu soyut, statik ve yalın çelişki, kârı artırmanın tek yolunun ücretleri düşürmek olduğu yanılığısına yol açtı. Bu yanılığ kendisini pratikte 1850 ile 1914 yılları arasında yaşanan “vahşi kapitalizm” dönemi ile gösterdi. Yıllar sonra Keynes, ücretlerin maliyet yönü yanında bir de talep yönünün olduğunu söylemiştir. Oysaki talep yönü olan yalnızca ücret değildir; satın alınan tüketim mallarının

---

³ Montesquieu (1989: 338-9) ilginç bir biçimde uluslar arasında yapılan ticaretin barış getirdiğini, buna karşın, ulus içinde yapılan ticaretin etik değerleri aşındırdığını savunur.

faydası ile ilgili herhangi bir kuşku duymayan bireyler; yatırım malları, hammadde ve işgücü satın alırken bunların faydası ile ilgili yersiz kuşuklara kapılırlar. Bunları yalnızca “maliyet” olarak görürler.⁴

Marx'ın *Grundrisse*'nin başında belirttiği gibi Klasik İktisat'ta üretim ve bölüşüm arasında bir bağ kurulmamıştı. Mallar emek tarafından üretiliyor, toplam gelir ise ücret, kâr ve rant olmak üzere üçe bölünüyordu. Adam Smith için malın fiyatı, emek ve artı-değerden oluşuyordu. Marx, malın fiyatına, değişen sermaye olarak ücret ve artı-değerin yanında, değişmeyen sermayeyi de katarak bölüşüm anlayışını bir adım ileri götürdü. Ne var ki, Marx da Klasik İktisat'taki üretken emek ve üretken olmayan emek ayrımının etkisini aşamadı. Sınıfsal bakış açısı, bir sınıfın kendisini gerçek üretken kesim ve diğerlerini de üretken olmayan aylak sınıflar, diğer bir deyişle yalnızca “maliyet” olarak görmeye itiyordu. Ricardo için toprak sahipleri, Marx için de kapitalistler üretken olmayan sınıflardı. Daha sonra Böhm-Bawerk, Marx'a yanıt olarak, kapitalistin gerekli donanımı bir araya getirmek ve yatırım yaparak riske girmek gibi eylemlerinden ötürü belirli bir kazancı hak ettiğini belirtmiştir. (Skousen 2005: 191)

1.2.2.1. Fayda-Değer Teorisi

Adam Smith (2002: 263) Merkantil ekonomi politikalarının yalnızca üreticiye kâr sağladığını, tüketicinin çıkarlarının ise hiç korunmadığını dile getirmişti. Ricardo (1997: 26) da bir malın faydalı olmaması durumunda mal için harcanan emeğin ya da malın kıt olmasının hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini belirtmişti. Neo-Klasik İktisat'ın bu ilk belirtilerine karşın, emek-değer teorisi Klasik İktisat'ta tartışılmaz bir üstünlüğe sahipti. Bunun gibi, Adam Smith'in fayda ile fiyat arasında yaptığı ayrıma benzer bir biçimde, Marx, felsefi bir soyutlama yaparak, değer ile fiyatı birbirinden ayırdığı için malın değeri, teorik olarak yalnızca üreticinin, malı üretmek için katlandığı maliyet ile belirlenmiş oluyordu. *Kapital*'in

---

⁴ “...maliyet muhasebesinde otomasyon maliyet olarak gösterilir; hemen hemen hiçbir zaman, fayda olarak görünmez. (...)Maliyet muhasebesinden yeni imalât muhasebesine geçişi başlatan fabrika otomasyonu ekipman imalâtçılarının çektiği sıkıntıydı. Potansiyel kullanıcı olarak fabrikaların personeli, yeni ekipmanı mutlaka istiyordu. Ancak, paranın, cihazları, takımları ve kalıpları hızla değiştirebilecek olan sayısal kontrollü tezgâhlara veya robotlara harcanması hususunda üst kademe yönetimi[ni] ikna etmek mümkün olmadı. Otomasyonlu ekipmanın faydasının, hem kaliteyi iyileştirip (yani ilk kez... doğru yaparak) hem bir model veya üründen diğerine geçerek makinenin eskime süresini büyük ölçüde indirip üretim dışı zamanı azaltmak olduğunu şimdi biz de biliyoruz. Ne var ki bu kazançlar maliyet muhasebesinde kayda geçmez.” (Drucker 1996: 323)

3.cildinde artı-değerin büyüklüğünü piyasa hareketlerine bağlamasına ve aşırı üretim olgusunun bilincinde olmasına karşın, bu hareketlerin içeriği üzerinde ayrıntılı olarak durmaması, diğer bir deyişle, arz-talep ilişkisini analitik açıdan ihmal etmesi, ekonomiyi bir ilişkiler toplamı olarak görebilmesine karşın, Marx'ın tüketicinin subjektif değerlendirmelerini dikkate almamasına neden olmuştur.

Adam Smith'in iktisadı, bilim düzeyine çıkarma çabası, teorisindeki eksik ve yanlışların sınıfsal bakış açılarına izin vermesi nedeniyle gölgelenmişti. Bilimsel veri, soyutlanmış olmasına karşın genel olarak kabul edilebilir bir şeydir. Alfred Marshall, iktisadı, herhangi bir politik bakış açısından bağımsız bir alan olarak yeniden yapılandırmak istemiştir. Ne var ki, Marshall'ın (1920: 14) kendisinin de kabul ettiği bir başka engel karşısına çıkmıştır. Bu, iktisadın doğa bilimleriyle aynı yöntemi paylaşmasının olanaksız olmasıdır. İktisadın konusu insan davranışları olduğu için tinbilimlerine yakın olması uygundur. Sonuç olarak iktisadın, genel yasaları ortaya çıkarıp incelerken, insanın özgürlüğüne de pozitivist bir müdahalede bulunmaması gerekmektedir. Marshall'dan (1920: 15) önce William Stanley Jevons (1888: 14) ölçümü olası olmayan her şeyin gelecekte ölçülebileceğini ama bireylerin fayda fonksiyonları arasında bir karşılaştırmanın hiçbir zaman olası olmayacağını önemle belirtmiştir. Neo-klasik iktisatçıların fayda ile ilgili başvurdukları grafikler ve her türlü matematiksel dile getirme biçimi, yalnızca betimleme niteliğindedir.

Jevons ve Menger birbirlerinden habersiz olarak, malların değerinin emek tarafından değil, fayda tarafından belirlendiği düşüncesine ulaşmışlardır. Böylece fayda-değer teorisiyle Neo-Klasikler, Klasiklerin sorunlu emek-değer teorisini terk etmişlerdir. Marx (1997b: 217-34) üretim zamanı ve dolanım zamanı arasında bir ayrım yapar. Dolanım zamanı, üretim zamanında üretimi tamamlanan malların piyasada geçirdikleri süreci göstermektedir. Benzer bir argümana dayanan Jevons'a göre üretimi tamamlanan malın henüz bir fiyatı yoktur; malın fiyatını belirleyecek olan tüketicilerin etkin aktörler olarak özgürce yaptıkları rasyonel tercihleridir.⁵

Fayda-değer teorisinin en temel kavramı "marjinal fayda"dır. Teoriye göre, bir malın miktarı, onun her biriminden alınacak olan marjinal fayda üzerinde etkilidir. Mal miktarı

---

⁵ Bu nedenle reklam ve promosyonların, tüketicilerin güvenilir bilgi edinmelerini engelleyerek, onların kararlarına müdahale ettikleri ileri sürülmüştür. (Bkz. Buchanan 1999b: 26; Schumpeter 1975: 263)

arttıkça malın marjinal faydası azalacaktır. (Jevons 1888: 46) Bu teori yardımıyla bireylerin tüketim fonksiyonlarını analiz etme olanağı elde edilmiş olur. Birey, sahip olduğu gelire göre teorik düzeyde iki mal arasında rasyonel tercihler yaparak iki malın bileşeni yardımıyla toplam faydasını en üst düzeye çıkarabilmektedir. (Jevons 1888: 134-40) Bireyin gelir düzeyindeki artış, sözgelimi X malından satın alınabilen miktarı artırarak malın marjinal faydasını düşürür, buna karşın gelirdeki artışa bağlı olarak Y malından da daha fazla satın alabilme olanağı, Y malının da marjinal faydasını düşürmekle birlikte toplam faydayı artırmaktadır. Y malının marjinal faydası düşmüş bile olsa, ek 1 birim Y malının tüketiminden elde edilen fayda, vazgeçilen 3 birim X malının vereceği faydadan büyük olacaktır.⁶

Üretim sürecinin ele alınmasında da fayda-değer teorisi, emek-değer teorisinin başvurduğu araçlar nedeniyle karşılaşılan güçlüklerin aşılmasını sağlamıştır. Emek-değer teorisinde, emek homojen bir üretim ögesi olarak ele alınıyor ve değer yalnızca malın üretimi için harcanan emek zamanı ile belirleniyordu. Oysaki daha kısa sürede üretilmiş bir malın faydası, uzun sürede üretilmiş bir maldan daha faydalı olabilir. Buradaki sorun, emek-değer teorisinde, kısa sürede üretilen malların bol olacağı, uzun sürede üretilen malların ise kıt olacağı gibi tekboyutlu ve yanıltıcı bir varsayımın geçerli olmasıydı. Böylece gerçekte malların kıt ya da bol olmalarına bağlı olarak değişen değerleri ile bu mallara harcanan emek zamanı arasında bir bağ kuruluyordu. Emek, homojen kabul edildiği için emeğin niteliği değil, zaman yardımıyla ölçülen niceliği ön plandaydı. Fayda-değer teorisi ile malın üretimi için harcanan emek zamanının miktarı yerine, malın içerdiği faydanın büyüklüğü önem kazanmıştır. Bu teorik değişiklik, emek-değer teorisindeki iki önemli teorik sorunu ortadan kaldırır. Birincisi, verimli emekle ve ileri teknoloji ile üretilmiş bir mal, diğerine göre daha faydalı olacaktır. Buna ek olarak, Jevons'ın belirttiği gibi iktisat bilimi, bir "fayda-maliyet" analizi olduğuna göre, faydanın yaratılması ve elde edilmesi için en az sıkıntıya katlanmak, ekonomik aktörlerin izleyecekleri rasyonel amaç olacaktır.⁷ İkincisi, sözgelimi gıdaların

---

⁶ Gelir belirli bir düzeye çıktığında, satın alınabilen bütün malların marjinal faydaları en düşük seviyeye düşer ve böylece marjinal faydaları çok yüksek olan malların gelecek tüketimi için gereken gelirin bir kısmı tasarruf edilmeye başlanır.

⁷ Nassau Senior'un "sıkıntıya katlanma maliyeti" yaklaşımı, işçinin sarfettiği emekten ötürü çektiği sıkıntıyı, aldığı ücretin ya da kapitalistin tasarruf ederek katlandığı yokluğun elde ettiği kârın bedeli olarak kabul eder. Ne var ki, birincisi, tüketici malın üretiminde çekilen sıkıntıyla ilgilenmez; onun tek ilgisi malın faydalı olup olmamasıdır. Buna ek olarak, çekilen sıkıntıyı neden olarak göstermek, tüketicinin özgür seçimine müdahale etmek anlamına gelir. Böylece belirleyici olan verimlilik değil, sık sık sömürülen etik değerler olacaktır. İkincisi,

tazelikliğini korumak için kullanılan emek, Adam Smith'in "üretken olmayan emek" sınıflandırmasına ait olmakla birlikte, malın faydasını korur. Eğer bu tür bir koruma söz konusu olmazsa, tüketici de bu malları yeterince faydalı bulmayacaktır.⁸ Bu durumda yine üretim maliyetinin malın fiyatı üzerinde bir etkisi olmayacağı açıktır.

Smith'in üretken emek ve üretken olmayan emek arasında yaptığı ayrımla benzer bir mantığa dayanan kullanım-değeri ve değişim-değeri arasındaki ayrım da yine "fayda" olgusunu ve bu olgunun subjektif yönünü gözlerden gizlemiştir. Smith (2001: 36) elmas ve su arasındaki farkı, elmasın yüksek bir değişim-değerine ama düşük bir kullanım-değerine, suyun ise yüksek kullanım-değerine karşın düşük bir değişim-değerine sahip olması ile açıklamıştır. Smith'in teorisinde bir malın sahip olduğu kullanım değeri ile değişim değeri arasında ters bir orantı vardır. Döner sermaye ile sabit sermaye arasındaki ayrımı, değişen sermaye ve değişmeyen sermaye ayrımıyla⁹ karıştırmak gibi kategorik yanlışlara düşen Smith'in para-sermaye ve mal-sermayeden oluşan ticari sermayeyi, döner sermaye olarak görmesi, Marx'ın (1997b: 177) sandığı gibi yalnızca kategorik bir yanlışlık değil, aynı zamanda subjektivizmin Smith'in teorisinde yer almadığının bir göstergesidir. Sözgelimi, bir tablonun başkaları için marjinal faydasının son derece yüksek olması nedeniyle birey, artık kendisi için hiçbir haz uyandırmadığı halde, bu tabloyu belirli bir süre elinde tutacaktır. Başta birey için subjektif olarak kullanım-değerine sahip olan mal, zamanla başkalarının subjektif değerlendirmeleri sayesinde, kullanım-değerini terkederek değişim-değerine sahip olmuştur.¹⁰ Gerçekte Smith'in teorisinde eleştirilmesi gereken, kullanım-değeri ve değişim-değeri arasında bir ayrım yapmış olması değil, hem bunlar arasında kurduğu zorunlu ters

---

"fırsat maliyeti" yaklaşımını öne süren Neo-Klasik anlayış, bireyin alternatifler arasından kendisi için en kârlı olanı seçtiğini gösterir. Sözgelimi bir A işindeki 3 saatlik emek, B işindeki 5 saatlik emekten daha fazla kazanç sağlıyorsa, B işinin fırsat maliyeti yüksektir. Eski anlayışa göre bireye çalıştığı için para verilmekte, yeni anlayışa göre birey, kendisine para verildiği için çalışmaktadır. (Buchanan 1999a: 29-32) Kuşkusuz, Drucker'ın yukarıdaki uyarısı dikkate alınır, bireyin hem kendisi hem de toplum için sıkıntıyı azaltması başlangıçta sıkıntıya katlanmasına bağlıdır. Yine benzer biçimde, paradan para üretme gibi sıkıntısı, kazancına oranla çok düşük olan ekonomik etkinliklerin ağırlıklı olarak tercih edilmesi ise etik değildir; tercihlerin her biçimde toplum refahı ile bir ilişkisi olması zorunludur.

⁸ Buchanan'a (1966d: 25) göre Ferrara, hizmetin de fayda yarattığını söyleyerek, üretken emek-üretken olmayan emek ayrımına son vermiştir.

⁹ Döner sermaye, üretim sırasında tamamen tükenen hammadde gibi mallardan oluşurken, sabit sermaye üretim sırasında kullanım-değeri azalan ama tamamen tükenmeyen üretim araçlarından oluşur. Değişmeyen sermaye, ürüne her zaman aynı oranda değer kazandıran ya da belirli bir zamanda belirli miktarda ürünü üreten üretim araçlarını, değişen sermaye ise ürüne farklı oranlarda değer kazandıran ya da belirli bir zamanda değişik miktarda ürünü üreten emek-gücünü gösterir.

¹⁰ Frank Fetter (2003: 82-5) şeylerin değişik zaman dilimlerinde sahip olduğu değerler arasındaki farka "zaman-değer" ismini vermiş, bireylerin bir mal alırken hem güncel hem de gelecekteki faydalarını göz önünde bulundurduklarını belirtmiştir. Maldan faydalanma biçimi de malın zaman-değeriyle ilişkilidir.

orantı, hem de bunları belirleyen aktörlerden söz etmemiş olmasıdır. Önce belirli şeylerin koleksiyonunu yapan ve sonra hevesi geçince bunları satan ya da eskiden oturduğu evi kiraya veren bireyin bu mallardan faydalanma biçimini değiştirdiği açıktır, ama bunlar tamamen subjektif kökenli olup bireyin rasyonel tercihlerinin sonuçlarıdır. Yine Marx'ın yaptığı ayırmada olduğu gibi para, tüketici için yalnızca paradır, ama aynı para tüccarın ya da kapitalistin elinde, sermayenin yeniden-üretim sürecinde kullanılmak gibi başka bir amaca hizmet edeceği için para-sermayedir.¹¹ Smith'in göremediği, bir mala yüklenen anlamın bireyden bireye değiştiği ya da zamanla bir birey için değiştiğidir.¹² Smith, ayrıca mallar arasında karşılaştırma yaparken de özensiz davranmış, elmasın değişim-değerinin yüksek olduğunu söylerken, bu değer bir başka değerli taş karşısında düşük olacağını gözden kaçırmıştır. (Jevons 1888: 80)

Subjektif açıdan, tıpkı para arzı ve paranın dolanım hızının fiyatlar üzerinde yaptığı benzer etki gibi, malın marjinal faydasını düşüren kimi zaman malın sayısı değil, onun kullanımıdır. Bir insanın her gün duyumladığı bir tablonun da marjinal faydası gittikçe azalacaktır. Çok sayıda bulunan mallar gibi, sık sık duyumlanan malların da marjinal faydaları küçük olacaktır. Jevons (1888: 52) suya yönelik gereksinimin zorunlu olarak kendisini yinelediğini kaydeder, ne var ki, yinelenen gereksinim kısa sürede karşılanabildiği için suyun marjinal faydası düşüktür.¹³ Elmas ve su arasında fark yaratan olgu, Jevons'ın belirttiği gibi elmasın kıt, suyun bol bulunmasıdır.¹⁴ Her ikisine yönelik talebin sürekli olmasına karşın, elmasa yönelik gereksinimin giderilmesi güç ve çoğunlukla olanaksızdır.

Smith, Jevons ve Menger'den önce John Law (1705) söz konusu farkı, su miktarının su talebinden çok olmasına karşın, elmas miktarının elmas talebinden az olmasına bağlamıştır.

---

¹¹ Fetter, farklı terimlere başvurmakla birlikte, benzer ayrımlar yapar. J.B. Say (1960: 14) bir üreticinin kendi kişisel gereksinimleri ve ürettiği mallar için olmak üzere iki tüketim biçimi olduğunu kaydeder. Friedman (1989: 12) da servet sahipleri ile girişimcilerin para talepleri arasında bir ayırım yapmanın önemli olduğunu kaydeder.

¹² Kullanım-değeri ve değişim-değeri arasındaki ayırım etik ve politik açıdan sorunlar doğurması, ayırımın kendisinden değil, Smith'in bu ayırımı yaparken subjektif değerleri ihmal etmesinden kaynaklanır. Kapitalistlerin yalnızca değişim-değeri için ürettiklerine ilişkin eleştiri, kapitalist için değişim-değerine sahip olan malların, tüketici için kullanım-değerine sahip olduğunu dikkate almamaktadır.

¹³ Fetter (2003: 89) hava ya da deniz ve nehir sularının eksikliği bile hissedilmeden sürekli üretildikleri için bunların "ekonomik mal" olmadıklarını belirtir. Ekonomik mal, kıt olmasından dolayı değere sahip olan maldır.

¹⁴ Skousen (2005: 175) Smith'in 1763'te hukuk üzerine verdiği bir derste elmas-su çelişmesine doğru yanıtı verdiğini ama sonra bu yanıtı *Ulusların Zenginliği*'nde yinelemediğini dile getirir. Smith'in (2001: 190) kıtlık ve bolluğu özel durumlar olarak gördüğü söylenebilir: "Zenginlik ve lüks zamanlarında, ender bulunan nesne, eşit değerde olan ancak herkeste bulunan nesneye daima yeğlenir."

Law'a göre yalnızca malın miktarı değil, mala yönelik talep de önemlidir. Elmas gibi, uzun süre denizde kalarak yuvarlak bir biçim kazanan cam parçaları da bulunması güç şeyler olmalarına karşın, hiç kimse bunları talep etmez. Law'un yaklaşımında olduğu gibi Alfred Marshall da fiyatın arz ve talep ya da üretici ve tüketici tarafından ortak olarak belirlendiğini ileri sürmüştür.¹⁵

2.2.2. Bölüşüm Sorununun Çözülmesi

Marjinal faydası yüksek olan mallardan oluşan bir piyasa, kıtlık ekonomisinin bir göstergesidir. Marjinal fayda teorisi için sosyal refah ölçütü, bütün bireyler için malların marjinal faydalarını en düşük düzeye (minimum) indirmek koşuluyla toplam faydayı artırmaktır. Bu da hem malların miktarını hem de çeşitliliğini aynı anda artırabilecek bir ekonomik ilerlemeyi gerektirir. Bu bağlamda malların nasıl üretildiği ve üretime girdileriyle katkıda bulunan aktörlerin bu girdilerle oluşturulan çıktılarından tüketici olarak ne kadar elde edebildikleri gibi sorular yanıtlarını beklemekteydi. Marx, bölüşüm sorununu üretim süreciyle ilişkilendirmişti. Ona göre artı-değer, emek-gücünün değişim-değeri ile kullanım-değeri arasındaki farktır. Diğer bir deyişle, emek için ödenen ücret, emekçinin temel gereksinimlerini karşılamaktadır ve bu emek-gücünün değişim-değeridir. Emek-gücünün kullanım-değeri ise malların içerdiği emek-değeridir. Marx'ın sisteminde denge noktası değişim-değerinin kullanım-değerine eşit olduğu noktadır.

Artı-değer, Marx'a göre kâr ile özdeş değildir; bölüşülen artı-değerdir ve bu bölüşüm; ücret, kâr, rant ve faiz olmak üzere dört gelir biçimine ayrılır. Artı-değer, kâr ile özdeş olmadığı için artı-değer oranı ve kâr oranı da birbirlerinden farklıdır. Artı-değer oranı a , kâr oranı k , karşılığı ödenmeyen emek-gücü e_0 , karşılığı ödenen emek-gücü e_1 ve değişmeyen-sermaye d ile gösterildiğinde bu oranlar şöyle dile getirilebilir:

$$a = \frac{e_0}{e_1} \quad (2.1)$$

---

¹⁵ Fiyatın belirlenmesinde özgürce yapılan pazarlığın rol oynaması da Senior'un "sıkıntıya katlanma maliyeti" yaklaşımıyla çelişir. Üretici, pazarlık sürecinde tüketiciyi ikna edebilmek için maliyeti en düşük düzeye indirme çabasıdadır. Marshall'ın "tüketici artığı" kavramı, tüketicilerin ödemeye razı oldukları fiyat düzeyinin altında bir bedel ödedikleri durumu gösterir ve bu ekonomik refahın ölçütü olarak görülür. (Skousen 2005: 214)

$$k = \frac{e_0}{e_1 + d} \quad (2.2)$$

Marx'a göre emek-gücü ya da değişen-sermaye ile değişmeyen-sermayeden oluşan *sermayenin organik bileşimindeki* değişim kâr oranlarını etkilemektedir. Marx için emek, artı-değer yaratan tek üretim ögesi olduğundan ve ekonomik gelişim zorunlu olarak değişen-sermaye yerine değişmeyen-sermayeyi istihdam ettiğinden, değişen-sermayenin sermayenin organik bileşimindeki payı küçüldükçe kâr oranı da küçülecektir. Ne var ki, pratik bu tür fonksiyonel ilişkileri doğrulamamıştır. Bugün bir çikolata kağıdı bile makineler tarafından sarılmaktadır. Teorik olarak da Marx, sermayenin organik bileşiminde daha çok değişmeyen-sermayeye yer veren işletmelerin görece daha fazla kâr elde edebildikleri gerçeğini açıklayamamıştır. Bu da Marx'ın artı-değer kuramının geçerliliğine gölge düşürmüştür.¹⁶

Marx'ın sistemi, teknolojik gelişimin bir birim emek-zamanı boyunca üretilebilen ürünlerin sayısını artırabileceği olasılığına kapalıdır. 1891'de Julius Wolf, terimlerle ilgili yaptığı yanlışlıklara karşın, tarafsız bir bakış açısıyla, değişmeyen-sermayenin, sayısı azalmış olan değişen-sermayenin verimliliğini artırması sonucunda artı-değer oranının sabit kalabileceğini savunmuştur. Kuşkusuz, yalnızca emeği bütün değerlerin kaynağı olarak kabul eden Marksist İktisat için değişmeyen-sermayenin artı-değerin yaratılışında bir payı olması ne biçimde olursa olsun olası değildir. (Marx 1997c: 22) Denklemde, e_0 ve e_1 arasında zorunlu bir bağ vardır; ikisi birlikte değişirler ve işçi sayısı sabit olduğu sürece toplamları aynıdır. İşçi sayısındaki artış yalnızca toplamı değiştirirken artı-değer oranını değiştirmemektedir. Marx'ın sistemi Ricardo'nun ücret teorisine dayanmasına karşın, emeğe olan talebin ücretleri artırabileceği gibi bir olasılığa kapalıdır. Bununla birlikte üretime katılan her ek emek-gücü biriminin yaratmış olduğu değer de sabittir. Diğer bir deyişle, emeğin marjinal fiziki ürünü, her zaman, emeğin ortalama fiziki ürününe eşit ve sabittir. 1899'da *Servetin Bölüşümü* başlıklı bir kitap yayınlayan John Bates Clark, bu eşitliğin oluşma sürecini betimleyerek sabit olmayacağını ortaya koymuştur. Clark'a göre ortalama

---

¹⁶ Marksist felsefenin teorik mirasçıları ya artı-değerden hiç söz etmemekte ya da artı-değer kavramını iktisadi içeriğinden soyutlamaktadırlar. Jürgen Habermas (1998; 2001) iktisadi çatışmaların yerini başka tür çatışmaların aldığını belirtmektedir. Gilles Deleuze ise sömürünün fabrikadan çıktığını ve bütün modern yaşamın parçası olduğunu ileri sürmektedir.

ücret düzeyi, toplam emek-gücüne katılan son işçinin marjinal fiziki ürünü tarafından belirlenir. İşçilerin verimindeki artış ücret düzeyini yükseltir. Çağdaş Marksist iktisatçı Paul Sweezy'ye göre sömürü ve adaletsizlik, verim ve ücret arasındaki farktan kaynaklanabilir. Buna karşın, Ludwig von Mises, farklılık rantını anımsatan bir açıklamaya başvurarak, verimdeki artışa bağlı olarak, reel ücret düzeyindeki artıştan verimlerinde bir değişiklik olmayan marjinal işçilerin de yararlanacağını ileri sürmüştür. (Skousen 2005: 238-9)

1.2.2.3. Ekonomi Politikası Sonuçları

Marjinal fayda teorisine göre, üretici; tüketici tercihleri ile üretim öğelerine sahip olan ekonomik birimlerin tercihlerini dikkate alarak istihdam düzeyini belirler. (Öztürk 2005: 36) Üreticinin tüketiciye uyum sağlamak zorunda olduğu, faydayı temel alan bir ekonomi yaklaşımı, piyasanın kendiliğinden dengeye gelebileceği görüşüne sağlam bir temel de kazandırmıştır; üreticilerin beklentiler oluşturarak tüketicilerin tutumlarını öngörmeleri ve üretim kararlarını öngörülerine göre almaları, kendileri için faydalı olacağı için arz ve talep arasındaki denge zorunlu olarak oluşacaktır. Fayda-değer teorisinin tüketici-yönlü yaklaşımının modern konjunktür teorilerine de büyük katkısı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, bütün değerlerin subjektif olduğu düşüncesinde haklı olan Menger, bu düşüncesini “yükleme (atıf) yasası” ile açıklar. (Skousen 2005: 185-7) Sözgelimi, talebin düşeceği öngörüldüğünde tüketim malları üreticisi, yatırım mallarına olan talebini düşürecektir. Diğer bir deyişle, tüketim malları gibi yatırım mallarının fiyatı da tüketici tarafından yani subjektif olarak belirlenmiş olacaktır. Yatırım malları üreticisi de tüketicinin davranışlarını öngörebildiği için arzını uygun biçimde belirleyecektir. Gerçekten de böyle bir işleyişin söz konusu olduğu bir ekonomide, Ekonomi teorisi teorisyenlerinin savunduğu gibi, yalnızca hükümetlerin parasal enflasyon şokları, konjunktürel devinimlere neden olacaktır.¹⁷

Tüketici-merkezli piyasa anlayışının kurulması fiyatların tüketiciler tarafından subjektif olarak belirlendiği piyasanın etik açıdan ideal bir konuma yükselmesine neden olmuştur. Bununla birlikte Neo-Klasikler söz konusu idealden uzaklaşan ve az sayıda üreticinin etkinlik gösterdiği oligopol piyasa biçimini eleştirmişler ve anti-tröst yasaların

---

¹⁷ Aftalion (1964: 119-122) kendi konjunktür teorisinde tüketim malı üreticilerinin beklentilere göre hareket ettiklerini kabul etmekle birlikte, yatırım malları üreticilerinin cari fiyat düzeyini dikkate aldıklarını ileri sürer ve konjunktürel dalgalanmaların nedeni olarak bu tutum farklılıklarını gösterir.

çıkarılması gerektiğini savunmuşlardır. 1890'da Sherman Yasası olarak bilinen anti-tröst yasası çıkarılmıştır. (Galbraith 1988: 37-43, 308)

1.2.3. Keynezyen İktisat

Ekonomi teorilerinin izlediği gelişim süreci, Keynezyen İktisat'ın analizi için gereken temelleri zamanla kurmuştur. İktisattaki anlayış değişikliği sonucu, üreticinin karar organı olarak merkezi bir öneme sahip olması, Keynes'in istihdam üzerine bir makro ekonomik model kurmasına katkıda bulunmuştur. Yine marjinal fayda teorisinde, talep olmadan, malın üretimi için katlanılan maliyetin bir önemi olmadığı savunulması da Keynes'in talep olmaksızın, sermaye stoğunun bir değeri olmayacağı düşüncesine varmasına yardımcı olmuştur.¹⁸ Bunlara ek olarak, Knut Wicksell (1962) genel denge koşulunu mal ve para piyasalarında aynı anda dengenin sağlanması olarak göstermiş ve bu koşulun doğal faiz oranı ile piyasa faiz oranının denkliği olduğunu belirtmişti. Wicksell'in teorisinde, doğal faiz oranı, sermaye yapısına ve kaynaklara bağlı olarak değişerek tasarruflar ve yatırımlar arasında denge kurmaktadır. Piyasa faiz oranı ya da banka faiz oranı, banka politikalarına bağlıdır ve kredi hacminin genişlemesi ile birlikte düşer. (Garrison 1992: 140) Keynes'in yatırım-tasarruf (IS) eğrisi ile gösterilen mal piyasası ve para talebi-para arzı (LM) eğrisi ile gösterilen para piyasası arasında kurulacak olan dengenin, faiz oranına bağlı olduğu düşüncesi Wicksell'i anımsatmaktadır.¹⁹

Keynes'in yaklaşımında, daha çok 1929 yılında dünya çapında görülen ekonomik daralma etkili olmuştur. Büyük Bunalım nedeniyle serbest piyasa ekonomisine olan güvenin sarsılması, Keynes'i piyasanın kendi düzenekleri dışında kalan bir güç tarafından dengeye getirilmesi gerektiği düşüncesine götürmüştür. Böylelikle Keynezyen İktisat'ın temel

---

¹⁸ “Bütün üretim tüketiciyi tam anlamıyla doyuma ulaştırma amacına adanmıştır.” (Keynes 1964: 46)

¹⁹ Benzerliğe karşın içerik olarak Wicksell ve Keynes'in teorileri birbirlerinden farklıdır. Keynes (1964: 242-3) öncelikle her istihdam denge düzeyi için bir denge faiz oranı olduğunu varsaymaktadır. Birden çok denge faiz oranı olduğu için de “doğal faiz oranı” terimini terminolojik açıdan doğru bulmadığını belirtir. Keynes'e göre doğal faiz oranı, yalnızca tam istihdam düzeyi için geçerli olan “yansız faiz oranı”dır. Daha sonra Neo-Keynezyen İktisatçı Alvin Hansen, Wicksell'i yatırımın faiz esnekliğinin düşük olduğu ve likidite esnekliğinin var olduğu koşulları göz önüne almamakla eleştirmiştir. Faiz politikalarının etkili olamadığı koşulları ihmal eden Wicksell, bankaların izlediği politikaların piyasa üzerindeki etkisine gereğinden fazla önem bağışlamıştır. (Peker 2004: 25) Buna karşın, Keynes'in sisteminde paranın ikamesi yalnızca para olmayan varlıklardır ve bu, para piyasası ile kredi piyasası arasındaki bağı görölmesini engelleyen bir yaklaşımdır. (Brunner 1983: 26) Wicksell'in teorisinde bu bağ belirgindir.

ekonomi politika önerisi devlet müdahalesi olarak belirlenmiştir.²⁰ Kuşkusuz, bu öneriye götürecekt teorik açıklamanın öncelikle sorunun kaynağını göstermesi gereklidir.

1.2.3.1. Keynezyen Model

“Eksiksiz” bir model kurmuş olan Neo-Klasik İktisatçılar, işsizliğin bir bunalıma yol açabileceğini öngörememişlerdi. Bunun sonucunda teori, bunalıma neden olan kitlesel işsizliğe karşı önerilebilecek bir ekonomi politikası içermiyordu. Keynes’in modeli, Büyük Bunalım işsizlik oranında önemli bir yükselmeye neden olduğu için, istihdam düzeyi üzerine kurulmuştur. İstihdam, bu modelde toplam arz ve toplam talep fonksiyonlarında yer alan bağımlı bir değişkendir. Piyasadaki dengesizlik, toplam arz ve toplam talebin birbirinden farklı istihdam düzeyleri belirlemelerinden kaynaklanır. Girişimciler, kâr beklentilerine göre belirli bir istihdam düzeyi belirlerler. Ne var ki, tüketicilerin talep ettiği toplam mal miktarı için gereken istihdam düzeyi daha düşük olacak, diğer bir deyişle, ekonomi tam istihdam yerine eksik istihdam konumunda dengeye gelecektir. Toplam talep fonksiyonunun toplam arz fonksiyonuyla kesiştiği noktada aldığı değer *efektif talep* olarak isimlendirilir. Etkif talep, hem tüketim hem de yatırımlar ile istihdam düzeyini belirlemektedir.

Toplam reel gelirin artışı, istihdam artışına bağlıdır. Gelir artışıyla birlikte tüketim de artmakta, ne var ki, tüketimin artış hızı ile gelir artış hızı aynı oranda gerçekleşmemektedir. Keynes’in “psikolojik kanun” olarak isimlendirdiği bu ilişkinin sonucunda, istihdam hacmi büyüdükçe ürünlerin toplam arz fiyatı ile tüketicilerin beklenen tüketim düzeyi arasındaki uçurum da büyüyecektir. Keynes’e göre gelir düzeyi yüksek olan ülkelerde tüketim eğilimi zayıf, buna karşın tasarruf eğilimi ve yatırım güdüsü şiddetlidir. Gelir düzeyi düşük olan ülkelerde ise tüketim eğilimi şiddetli olmakla birlikte, tasarruf eğilimi ve yatırım güdüsü zayıftır. Gelirin tüketilmeyen kısmı olarak tanımlanan tasarruf, yatırımlar için gerekli kaynağı sağlamaktadır. Gelirin çoğunlukla tüketimde kullanıldığı bir ekonomide girişimciler, yatırımlar için gerekli kaynağı bulamayacaklar, dolayısıyla istihdam hacmini artırabilmek olası olmayacaktır. Benzer ilişki bir ülkedeki çeşitli gelir grupları için de geçerlidir. Bu nedenle maliye politikaları ile gelir bölüşümünün yeniden düzenlenmesi, tüketim eğilimini

---

²⁰ Teorik birikimin görülebilir etkilerine karşın, Keynes’in politik yaklaşımı, Marx ve Gesell gibi *laissez-faire* anlayışına karşıttır.

güçlendirecektir. Kamu amortisman fonunun²¹ genişletilmesi, tüketim eğilimi üzerinde olumsuz etkide bulunacağından, bu fonun sağlanması için en uygun yöntem kamu borçlanmasıdır.

Bir ülkede istihdam hacminin düşmesine bağlı olarak, gelir düzeyi de düştüğünde, bir noktadan sonra tüketim, geliri aşacaktır. Tüketimi sürdürmek için yalnızca ekonomik birimler birikimlerinden harcamakla kalmayacak, devlet de bütçe açıklarına katlanacaktır. Bunun gibi, tüketiciler, toplam arz fiyatındaki artıştan daha az harcadıklarında, istihdam hacminde bir artış varsa, istihdam hacmindeki bu artışın kârlı olmadığı görülecektir. Bu durumda istihdam hacminin yeniden azalmasını engelleyecek olan, yatırımlardaki artıştır. (Keynes 1964: 25-9, 31, 95-8)

1.2.3.2. Ekonomi Politikası Sonuçları

Keynes (1964: 115) bir ekonomi politikası önerisi olarak efektif talebin kamu harcamaları tarafından canlandırılması için *marjinal tüketim eğilimi* ismini verdiği teorik bir araçtan faydalanmıştır. Temel olarak, yatırım ve tüketimdeki değişiklikler, ulusal gelirdede değişiklik yaratır. Tüketimdeki değişimin gelirdeki değişime oranı, marjinal tüketim eğilimini vermektedir. Yatırım çarpanı, marjinal tüketim eğilimini içermektedir. Diğer bir deyişle, yatırımları uyaran ve istihdam hacmini artıran marjinal tüketim eğiliminde görülen artıştır. Keynes'e (1964: 116-7) göre bunalım dönemlerinde özel ekonomik birimler, yatırım yapmaktan çekindiklerinde, kamu harcamaları istihdamın artmasını sağlayacaktır. Kamu kesimi tarafından istihdam edilmiş olan çalışanların yaptığı tüketim harcamalarıyla özel kesim canlanacaktır. Bu canlanma sonucunda yapılan özel yatırımlar, kamu kesiminin istihdam ettiği çalışan sayısının birkaç katı kadar çalışan istihdam edecek, böylelikle kamu yatırımları, özel yatırımları uyarmış olacaktır.

Keynes (1964: 83-4) tasarrufların kendiliğinden toplam yatırımı, dolayısıyla ulusal geliri artırması için geçerli bir nedenin olmadığını savunmuştur; yatırımlar, toplam geliri artırır, ne var ki, bir bireyin tasarrufunun bir diğer bireyin tasarrufu ve serveti üzerindeki etkisini öngörmek olası değildir. Birey tasarrufunu artırdığında, diğerlerinin gelirini azaltmış

---

²¹ Düzenli borçların ödenmesi için ayrılan fon.

olacak, böylece tasarruf yoluyla toplam geliri artırma hedefi tam tersi sonuca ulaştıracaktır. Marjinal tasarruf eğiliminin artması, marjinal tüketim eğiliminin azalması anlamına geldiğinden, yatırım çarpanının değerini küçültecektir. İktisat literatüründe bu olgu Paul Samuelson tarafından “tasarruf paradoksu” olarak isimlendirilmiştir.

Keynes (1964: 117-8) ekonomi politikası hedefi olarak marjinal tüketim düzeyini ve marjinal tasarruf düzeyini, ekonomiyi dengede tutacak biçimde düzenlemeyi göstermektedir. Marjinal tüketim düzeyi çok yüksek olduğunda, istihdam hacmini arttıran yatırımlar için yeterli kaynak bulunamayacak ve fiyatlar yükselecektir. Marjinal tüketim düzeyi düşük olduğunda da yatırımlar için gereğinden fazla kaynak olmasına karşın, yatırım güdüsünü uyaracak bir talep söz konusu olmayacaktır.

Talep ile ilgili diğer bir sorun, reel ücretlerde görülen düşüştür. Keynes’e (1964: 11-6) göre Neo-Klasik ücret teorisi pratikle uyuşmamaktadır; işçiler marjinal fiziki ürünlerinin karşılığını talep ederken, reel ücretleri değil, nominal ücretleri dikkate alırlar. İşçi ve işveren arasındaki ücret pazarlığının kapsamına, fiyatlar genel düzeyi dahil değildir.²² Fiyatlar genel düzeyi yükseldiğinde, nominal ücretlerde hiçbir değişiklik olmamasına karşın, reel ücretler azalmaktadır. Reel ücretlerdeki azalma, işçilerin alım güçlerinde bir azalma anlamına gelmekte ve talep düşmektedir. Klasiklere göre nominal ücret azaldığında, emek arzı artacak ve böylece toplam talep, toplam arzın gerisinde kalmayacaktır. Ne var ki, marjinal tüketim eğilimi dikkate alındığında, nominal ücretlerdeki azalma, talepte, dolayısıyla fiyatlarda düşüşe neden olacaktır: Reel gelir bölüşümü, gelirin, marjinal tüketim eğilimi yüksek olan ücretlilerden, marjinal tüketim eğilimi düşük olan diğer üretim ögesi sahiplerine olmak üzere yeniden düzenlenmiş olacaktır. (Keynes 1964: 257-8, 262)

Talebi kamçulamak için uygulanan ekonomi politikaları, istihdam hacminin artışıyla birlikte fiyatların yükselmesine, dolayısıyla da faiz oranlarında bir artışa yol açacaktır. Söz konusu artış, faiz oranının, sermayenin marjinal verimliliğini geride bıraktığında yatırım güdüsünde düşüş görülecektir.²³ Bu durumda uygulanması gereken ekonomi politikası faiz oranlarını düşürmektir. (Keynes 1964: 119-20, 137, 322)

---

²² Nominal ücretin fiyatlar genel düzeyine olan oranı reel ücreti vermektedir.

²³ Sermayenin, ekonomik ömrü boyunca, sağladığı yıllık getiriler birbirlerinden farklıdır. Girişimci bir yatırım kararı alırken gelecekte elde edilecek bu getirileri öngörmek zorundadır. Sermayenin marjinal verimliliği,

Keynes'e (1964: 266) göre ücretler, uzun vadeye dayanan sözleşmeler tarafından belirlendikleri için esnek değildirler. Böyle bir kurumsal düzenleme içerisinde para miktarını artırmaya yönelik para politikaları, reel ücretleri düşürecektir. Bu düşüşün anlamı, marjinal tüketim eğilimi yüksek olan gelir gruplarının alım güçlerinde azalma ve buna bağlı olarak toplam talepte bir düşüş görülmesidir. Gevşek ücret politikalarının uygulandığı ekonomilerde fiyatlardaki dalgalanma şiddetlidir. Bu nedenle Keynes (1964: 271) sıkı ücret politikalarının uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Keynezyen İktisat, özetle, ekonominin etkin maliye ve para politikaları ile devlet tarafından yönlendirilmesini savunan bir ekoldür.

Keynezyen ekonomi politikalarında, ekonomiyi tam istihdam düzeyine getirebilmek için kamu harcamalarına başvurulması ve harcamaların finansmanının borçlanma yoluyla sağlanması, 70'li yıllarda enflasyonist bir ekonomi ortamının oluşmasına neden olmuştur. Borçlanma yoluyla finansman, denk bütçe politikasının terkedilmesi ve açık bütçe politikasının izlenmesini beraberinde getirerek mali disiplinin yitilmesiyle sonuçlanmıştır. Buna ek olarak, istihdamla ilgili amaçlara karşın, işsizlik önemli boyutlara ulaşmıştır. Çağdaş Ekonomi Teorileri, Keynezyen ekonomi politikalarına birer tepki olarak ortaya çıkmış ve yeni ekonomi politikası önerilerinde bulunmuşlardır. İzleyen bölümde Çağdaş Ekonomi Teorileri, ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

---

sermayenin öngörülen yıllık getirilerinin, arz fiyatına olan oranıdır. Diğer bir deyişle, sermayenin marjinal verimliliği, öngörülen getirilerin bugünkü değerini, arz fiyatına eşitleyen iskonto oranıdır. (Keynes 1964: 135-6)

İKİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ EKONOMİ TEORİLERİ VE EKONOMİ POLİTİKALARI İLİŞKİSİ

1970'lerde görülen Petrol Bunalımı, Keynezyen Devrim'in sorgulanmasını gerektirmişti. İşsizlik ve enflasyonun aynı anda ortaya çıktığı bir ekonomik olgu olarak stagflasyon, Keynezyen İktisat'ın dayandığı mantıkla uyuşmuyor, dolayısıyla açıklama alanı dışında kalıyordu. Ekonominin içinde bulunduğu durum, Monetarist Karşı-Devrim'in yükselmesi için gerekli zemini sağladı. Bunun gerçek anlamda bir Karşı-Devrim olması, Keynezyen Devrim'in beraberinde getirdiği anlayış değişikliğinin yerine bir başka anlayışı koymasına bağlıydı. Bu yeni anlayış, ancak Neo-Klasik İktisat'ın teorik sürecini kaldığı yerden sürdürerek olası olabilirdi.

Friedman'a göre anlayış değişikliği süreci, Friedrich Hayek'in *Kölelik Yolu*²⁴ başlıklı kitabı ile bir başlangıç kazanmış, kendisinin Anna Schwartz ile birlikte yazdığı ve 1963'te yayınlanan *Amerika Birleşik Devletleri'nin Parasal Tarihi: 1867-1960* isimli kitap bu süreci hızlandırmıştır. (Roberts 2006) Friedman ve Schwartz (1963: 299-300) Büyük Bunalım'ın uzun sürmesine neden olarak ABD merkez bankası Federal Rezerv'in izlediği yanlış politikaları göstermişlerdir. Milton Friedman'a göre dönemin para otoriteleri, istenmeyen sonuçlara izledikleri yanlış ekonomi politikalarının neden olduğunu kabul etmek yerine, neden olarak serbest piyasa ekonomisinin başarısızlığını öne sürmüşlerdir. 50'li ve 60'lı yıllarda ekonominin sorunsuz işleyişi, Keynezyen İktisat ile ilgili en ufak bir kuşkuya bile izin vermemiştir. (Roberts 2006) Ekonomi teorisi akımları, stagflasyonun yalnızca Keynezyen İktisat'ın başarısızlığı değil, onun bir sonucu olduğunu savunmuşlardır. Söz konusu akımlar farklı açılardan Keynezyen İktisat'a önemli eleştiriler getirmişlerdir.

---

²⁴ Friedman, 1962'te yayınlanan *Kapitalizm ve Özgürlük* isimli kitabında, Hayek'le aynı görüş çizgisini izleyerek devletin ekonomideki payının gittikçe büyümesi sonucu bireylerin girişim ve çalışma istemlerini yitireceğini belirtmiştir. (Tekelioğlu 1993: 241) Friedman bir başka yerde, kamu kesiminin verimsizliğinin pratik tarafından onaylanmasının ve böylece bu verimsizliğe yönelik gelişen tepkinin bireysel özgürlükler açısından bir kazanım olduğunu, ekonomide kamu kesiminin geçmişteki payını koruması durumunda bugün bireylerin birer köle olacağını söyler. (Heffner 1975) Genellikle yalnızca Arz-yönlü İktisat'tan söz edilmek istendiğinde akla gelen İbn Haldun'un devletin ekonomik etkinlikleriyle ilgili görüşleri, bu bağlamda anılmayı hak eder. Ona göre devletin girişimci olarak etkinlik göstermesi haksız rekabete ve yüksek fiyat düzeyine yol açacaktır. (Kozak 1984: 167-8)

Keynezyen İktisat, devlet müdahalelerinin ve ekonomide önemli bir paya sahip olan kamu kesiminin söz konusu olduğu bir ekonomik yapının oluşumuna neden olmuştur. Monetarizm, bu yapıya karşı çıkarak müdahalelerin son bulması ve piyasanın kendi işleyişine bırakılması gerektiğini savunmuştur. Devletin yapması gereken tek şey para arzını sabit bir oranda artırmaktır. Bununla birlikte Monetaristlere göre kamu kesiminin payının daraltılması da bir zorunluluktur.

Keynezyen İktisat, rasyonel birey modeli yerine birtakım ekonomi politikalarıyla yönlendirilebilecek ve belirsizliklerle başa çıkmak konusunda başarısız birey modelini getirmiştir. Rasyonel Beklentiler Teorisi, politika-yapıcıların bu hatalı birey modelinden yola çıkarak ekonomi politikalarını geliştirdiklerini, bu nedenle devlet müdahalelerinin beklenen etkiyi yaratmayacağını savunmuştur. Teoriye göre, ekonomi politikalarının sonuçlarını öngörebilen ekonomik birimler, söz konusu politikalara göre eylemlerini yönlendirerek ekonomi politikalarından beklenen sonuçların ortaya çıkmasını engellemektedirler.

Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat ekolü, Keynezyen İktisat'ın sosyo-politik ve kurumsal sonuçları üzerinde durmuştur. Elde ettikleri sosyolojik bulgulardan yola çıkarak demokrasilerde ekonomik bir anayasa tarafından sınırları yeterince iyi belirlenmemiş büyük devletin, ekonomik sorunların kaynağı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Böylelikle “piyasanın başarısızlığı” söylemine karşı “devletin başarısızlığı” söylemini geliştirmişlerdir.

Arz-Yönlü İktisat, Keynezyen İktisat'ın Talep-Yönlü yaklaşımına karşı çıkmıştır. Keynezyen İktisat'ta maliye politikaları yalnızca gelir dağılımını yeniden düzenleme amacına hizmet etmiştir. Arz-Yönlü İktisat'ta maliye politikalarının üreticilerin önlerindeki engellerin kaldırılmasına hizmet etmesi ve üreticilerin teşvik edilmesi gerektiği savunulmuştur.

2.1. Chicago İktisat Okulu

Chicago İktisat Okulu'nda Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi olmak üzere iki yaklaşım geliştirilmiştir. Tartışmalara karşın Rasyonel Beklentiler Teorisi, Monetarizm'in bir türevi olarak kabul edilmektedir. Friedman'ın enflasyon-işsizlik takasını bir zorunluluk olarak kabul eden Keynezyen modele yönelttiği eleştirilerden yola çıkan Rasyonel

Beklentiler teorisyenleri, eleştirinin boyutunu genişletmişler ve tartışmaya ekonometri açısından katkıda bulunmuşlardır. Aşağıda bu konu üzerinde ayrıntılı olarak durulacaktır.

2.1.1. Monetarizm

Keynes'in 1936'da yayınlanan *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* isimli yapıtı, ekonomik istikrar için gerçekleştirilmesi gereken bir dizi ekonomi politika önlemini içeriyordu. Söz konusu pratik sonuçlara ulaşılması, ekonominin genelini analiz edebilmek için birtakım araçların geliştirilmesini gerektirmekteydi. Bu araçların geliştirilmesi sonucunda Keynes, makro ekonominin ayrı bir disiplin olmasını sağladı. Chicago İktisat Okulu'ndan Milton Friedman, makro ekonomiye bambaşka bir yön vererek "Monetarizm" ya da "Parasalılık" olarak bilinen akımın öncüsü olmuş ve akademik çalışmaları sonucunda 1976'ta Nobel Ekonomi Ödülü'nü almıştır. 80'li yıllarda gelişmiş ülkelerde Monetarist politikalar uygulanmıştır. (Eker et al. 1994: 52)

"Monetarizm" terimini kullanan ilk iktisatçı, yine bir monetarist olan Karl Brunner'dir. Friedman ve Brunner dışındaki monetaristler Phillip Cagan, David Meiselman, Richard Selden, Richard Timberlake, Thomas Mayer, Thomas Humphrey, Allen Meltzer, Bill Poole ve Anna Schwartz'dır. (Hetzl 2007: 2) Monetarizm, genel olarak paranın reel ekonomik büyüklükler üzerinde etkili olduğunu savunmaktadır. Ekonomik istikrarsızlıkların kaynağı para arzındaki değişimlerdir. Burada ilk olarak Monetarizm'in temel ilkeleri sıralanacak, daha sonra belli başlı monetarist teorilere ve bunların ekonomi politikası sonuçlarına değinilecektir.

2.1.1.1. Monetarizm'in Temel İlkeleri

Monetarizmin temel ilkeleri aşağıdaki gibi sayılabilir: (Friedman 2003b: 83-7):

- 1- "Kesin bir ilişki olmamakla birlikte, nominal gelirin büyüme oranı ile para miktarının artış hızı arasında istikrarlı bir bağlantı vardır. (...) Para miktarında hızlı bir artış olursa, nominal gelir de hızla artar..."

- 2- Para miktarındaki güncel değişimler ile güncel büyüme oranı arasında bir ilişki yoktur. Güncel büyüme oranı, para miktarında geçmişteki değişikliğin sonucuyken, para miktarındaki güncel değişimler de gelecekteki büyüme oranının nedeni olacaktır.
- 3- “Ortalama olarak, parasal genişleme oranındaki değişiklik 6 ya da 9 ay sonra nominal gelirin büyüme hızına etki edecektir.”
- 4- Nominal gelirin büyüme oranındaki değişiklik ilk olarak üretim düzeyinde kendisini gösterir. Fiyatlar ise çok az etkilenirler. “Yalnızca potensiyel üretim miktarı ile gerçek üretim miktarı arasında bir boşluk olursa fiyatlar üzerinde aşağıya doğru bir baskı oluşur.”
- 5- “Ortalama olarak, fiyatlar üzerindeki etki, üretim miktarı üzerindeki etkilerin görülmesinden 6 ya da 9 ay sonra açığa çıkar, ki bu durumda, parasal genişleme ile enflasyon oranındaki değişim arasında toplam 12 ya da 18 ay civarında gecikme vardır.”
- 6- Nominal gelir-parasal genişleme arasındaki ilişkiler de mükemmellikten uzaktır. Bambaşka etmenler araya girip süreci bozabilirler.
- 7- “5 ya da 10 yıl gibi bir kısa vadede, parasal değişimler birincil olarak üretimi etkilerler. Daha uzun bir dönemde ise birincil olarak etkilenen fiyatlar olacaktır. Üretim; girişim, endüstri toplumu, endüstri ve devletin yapısı, uluslar arası ilişkiler gibi reel etmenlere dayanır.”
- 8- “...enflasyon her zaman ve her yerde parasal bir olgudur ki ancak parasal genişlemenin üretim hacmindeki büyümeyi geride bıraktığı dönemlerde görülür. Ne var ki, parasal genişlemeye neden olan değerli madenlerin keşfi, kamu ve özel kesim harcamalarının finansı gibi bambaşka etmenler de vardır.”
- 9- Kamu harcamaları para basma ile gerçekleştirilse kaçınılmaz olarak enflasyona neden olacaktır.
- 10- Para arzı artırıldığında tüketim artar, ancak tüketim para arzını artırmaz; “bir kişinin tüketimi, diğerinin kazancıdır. Ne var ki, kişiler nakit balanslarında değişikliğe gitmek isterlerse, bu etki bütün ekonomik varlıkları etkiler. Bu da faiz oranlarını düşürürken bu varlıkların değerlendirilmesinde bir artışa yol açar. Söz konusu artış yeni varlıklar üretmek için gerekli olan harcamaları uyardığı gibi, varlıklara olan talebin daralmasını ve cari hizmetlere olan talebi yeniden yükseltir.

Demek ki, parasal genişleme, birimleri balanslarını düzenlemeye iterek gelir ve tüketim üzerinde etkide bulunmaktadır.”

11- Parasal genişleme önce faizleri aşağı çekse de, tüketimi artırıp enflasyona yol açtığı için, borç taleplerini artırarak faizlerin yeniden yükselmesini sağlar. “Yükselen fiyatlar, nominal ve reel faiz oranları arasında da bir uçuruma neden olurlar. Brezilya, Şili ya da Kore gibi parasal genişlemenin çok hızlı olduğu ülkelerde faiz oranlarının çok yüksek olmasının nedeni budur.... daha düşük oranlı bir parasal genişleme ise ilk önce faiz oranlarını artırır ama daha sonra tüketimi ve enflasyonu düşürerek faiz oranlarını da aşağıya çeker. Buna örnek olarak da İsviçre ve Almanya verilebilir. Para ve faiz oranları arasındaki bu ikili ilişki nedeniyle monetaristler, faizi güvenilir bir gösterge olarak ele almazlar.”

2.1.1.2. Sürekli Gelir Hipotezi ve Ekonomi Politikası Sonuçları

Friedman’a (1959: 333) göre ölçülen gelir, istatistikçiler tarafından kaydedilen gelirdir. Ekonomik birimler ise tüketimlerini uzun vade için geçerli olan *sürekli gelirlerine* göre düzenlerler. *Sürekli gelir hipotezine* göre, tüketici, gelirinde geçici bir artış, diğer bir deyişle düzenli gelirinin sürekli gelir düzeyini aştığı bir durumu deneyimlese, bu geçici bileşeni – sözgelimi dayanaklı tüketim malı olarak – varlıklarına ekler. Eğer gelirinde geçici bir azalma deneyimlese, varlıklarından gerekli bir bölümünü sürekli gelirinin ona sağladığı tüketim düzeyini korumak için kullanır. Tüketim, cari gelirin değil, beklentileri içeren sürekli gelirin fonksiyonudur. Servet, bu beklentilerin gizil dayanağıdır.

Friedman’ın tüketim fonksiyonu, faydasını en üst düzeye çıkarma (maksimize etme) amacını güden rasyonel birey modelini ya da *homo economicus*’u (ekonomik insan) yeniden ekonomi teorilerinin merkezine yerleştirmiştir. Rasyonel bireyler, tüketim düzeylerini cari gelirlerindeki artışa göre değil, portföylerini en uygun biçimde düzenleme (optimize etme) amacına göre değiştirirler. Tüketim fonksiyonu yaklaşımı daha sonra modern miktar teorisinin çatısını oluşturan para talebi fonksiyonunda da rol oynamıştır.

Keynezyen İktisat, piyasa dengesinin kendiliğinden sağlanamayacağını ve devlet müdahalesinin gerekli olduğunu savunmak için belirli varsayımlara dayanmaktadır. Bunların

başında, birinci bölümde ayrıntılı olarak değinildiği gibi, yatırım çarpanının uygulanmasını kabul edilebilir kılan, marjinal tüketim eğiliminin sağladığı teorik düzlemdir. Bu tür bir müdahale politikasının ilkeleri, Friedman'ın felsefi düşüncesine uygun değildi; ona göre bireylerin özgürlüklerinin iktisadi temeli gelirlerini diledikleri gibi kullanmalarıdır. Bireyler ancak kendi gelirlerini rasyonel bir biçimde kullanabilirler. Bunun tersi rasyonel bir kullanıma izin vermeyecektir. (Heffner 1975)

Friedman, 1957'de yayınlanan *Tüketim Fonksiyonu Teorisi* isimli kitabında empirik verilere dayanarak marjinal tüketim eğiliminin cari gelirle olan ilişkisinin geçersiz olduğunu ileri sürmüştür. Varılan sonuç, yatırım çarpanının pratikte etkisiz olacağı savını da beraberinde getirmiştir. (Skousen 2005: 417) Diğer bir deyişle, bireylerin cari gelirlerine yönelik bir müdahale, ekonomi politikasının öngördüğü sonuçları, bireylerin sürekli gelirlerine göre hareket ettikleri ve eski tüketim düzeylerini koruma çabası içerisinde olmalarından ötürü, ortaya çıkarmayacaktır.

2.1.1.3. Modern Miktar Teorisi ve Ekonomi Politikası Sonuçları

Modern miktar teorisinde, Friedman ve Schwartz (1963) tarafından geliştirilen iki çeşit para arzı tanımlaması geçerlidir. M1, dolaşımdaki para, mevduat bankalarının vadesiz mevduatı ve merkez bankasının mevduatlarından ve M2; M1 ve mevduat bankalarının vadeli mevduatlarından oluşur. M1 paranın işlem fonksiyonuyla sınırlıdır, M2 paranın değer ölçüsü olma fonksiyonu ile ilişkilidir.²⁵ (Schwartz 1993)

Para arzı üç etmen tarafından belirlenmektedir: (i) Baz para miktarı (H), (ii) mevduatların (D) banka rezervlerine (R) oranı, (iii) birimlerin mevduatlarının (D) ellerindeki nakit paraya olan oranı. (Friedman ve Schwartz 1963: 776-98) Para arzı fonksiyonunu bunların ışığında Friedman şu biçimde ifade eder:

---

²⁵ M1: Dolaşımdaki para + vadesiz mevduat + seyahat çekleri + çekle kullanılabilir diğer mevduat

M2: M1 + vadeli mevduat + para piyasası yatırım hesapları + bankaların çok kısa vadeli repo işlemleri + yurt dışında ulusal bankalardaki banknotlar.

M2Y = M1 + M2 + döviz tevdiat hesapları.

$$M = H \cdot \frac{\frac{D}{R} \left(1 + \frac{D}{C} \right)}{\frac{D}{R} + \frac{D}{C}} \quad (2.1)$$

M 'nin H 'ye olan oranı *para çarpanı* olarak isimlendirilmektedir. D 'nin R 'ye oranı, *mevduat-rezerv oranını*, D 'nin C 'ye olan oranı ise *mevduat-nakit oranını* verir. Mevduat-rezerv oranı, para otoritelerinin belirlediği yasalara göre bankacılık sistemi tarafından belirlenir. Merkez bankası, ticari bankalara ve diğer finansal kurumlara mevduatlarına oranla belirli bir düzeyde rezerv tutma zorunluluğu getirmektedir. Söz konusu düzey, baz para miktarını belirlemektedir. Bu *yasal karşılık politikasına* bankalar nakit bulundurma ya da merkez bankasında mevduat açma yoluyla uyarlar. Bunun gibi, merkez bankası, *reeskont oranları*²⁶ ve *açık piyasa işlemleri*²⁷ politikalarıyla para arzını denetler. Mevduat-rezerv oranı, buna ek olarak, mevduatların baz paraya çevrilmesi yönündeki taleple ilgili artış beklentileri, her ek birim baz paranın maliyeti vb. etmenlerin etkisi altındadır. Mevduat-nakit oranı, bireyler tarafından belirlenir. Parayı bu iki biçimden biri olarak tutma kararı fayda-maliyet ölçütüne bağlıdır. Kuşkusuz, para otoriteleri tarafından belirlenen faiz oranları, mevduat hacmini belirlemektedir. (Schwartz 1993; Friedman 1989: 9-11) Nominal para stoğu yalnızca para otoriteleri tarafından belirleniyor olsa da ekonomik birimler, reel para miktarını belirleyebilirler. Ellerinde daha az para tutmak istiyorlarsa, harcamalarını artırarak nakit balanslarını azaltabilirler. Tersisi durumda harcamalarını azaltarak fiyatların artış hızını yavaşlatabilirler. Bu durumda da reel para miktarını arttırmış olurlar. Paranın dolanım hızı da bu tercihlerden etkilenmektedir. Özetle, nominal *para stoğu para otoriteleri tarafından, reel para miktarı ve paranın gelir dolanım hızı*²⁸ *para talebi tarafından belirlenir.* (Friedman 1959: 330-2)

²⁶ Ticari bankalar vadesinden önce nakite dönüştürülen senetler için sözgelimi %10 oranında iskonto uygularlar. Aynı senetleri eğer merkez bankası %8 oranında iskonto ediyorsa, ticari bankalar oran farkından kazanç sağlarlar.

²⁷ Merkez bankası, değerli kağıtlar çıkararak piyasadaki para fazlalığını azaltmayı amaçlar.

²⁸ Bir toplumun bir yılda gerçekleştirdiği işlem sayısının para stoğuna olan oranı, “paranın işlem dolanım hızını”, yıllık gelirin para stoğuna olan oranı ise “paranın gelir dolanım hızını” vermektedir. (Friedman 1989: 2; Santoni 1987: 16)

Para talebi fonksiyonu şu öğeleri içermektedir:

(i) *Toplam servet.* Klasik tüketici tercihi teorisindeki bütçe kısıtına benzer bir teorik rolü vardır. Değişik varlık biçimlerine bölünmesi zorunludur. Pratik açısından gelir, servetin göstergesi olarak kullanılabilir. Ne var ki, yukarıda da belirtildiği gibi, ölçülen gelir yerine tüketim fonksiyonundaki sürekli gelir dikkate alınmalıdır.

(ii) *Servetin beşeri ve beşeri olmayan biçimler olmak üzere bölüştürülmesi.* Servet sahiplerinin en önemli varlıkları, kişisel yetenekleridir.²⁹ Beşeri servet biçimlerinin beşeri olmayan servet biçimlerine dönüştürülmesi ise yapısal kısıtlar nedeniyle güç bir işlemdir. Söz konusu işlem, cari yeteneklerin yardımıyla beşeri olmayan servet biçimlerini elde etme ya da tam tersi beşeri olmayan servet biçimleriyle yeteneklerin geliştirilmesi yoluyla gerçekleştirilir.

(iii) *Para ve diğer varlıkların beklenen getirileri.* Para da diğer varlıklar gibi – hisse senedi, tahvil, konut, dayanıklı tüketim malları – servetin bir ögesi olarak kabul edilmelidir. Paranın nominal getiri oranı, eğer para için faiz ödeniyorsa pozitifdir.³⁰ Tahvil, hisse senedi gibi varlıkların ise hem belirli aralıklarla hem de nominal fiyatlarındaki değişimlere bağlı olarak pozitif ya da negatif getirileri vardır. Nominal fiyatlardaki değişim, enflasyon ve deflasyon koşullarında farklı getiri oranları yaratacaktır. Fiziksel malların getirisi fiyat değişim oranı ile stok maliyetleri arasındaki farktır. Olağan koşullarda, şirket tahvillerinin getirilerindeki artış, veri reel gelir için gereken reel para stoğu talebini düşürmekle birlikte

---

²⁹ Gerçekte İngilizce'den özgün ifadeyi koruyarak çevirirsek “kişisel yetenek” yerine “kazanç sağlama kapasitesi” ifadesini kullanmamız gerekecektir.

³⁰ Chicago Okulu'ndan Harry Johnson ve Don Patinkin, Friedman'ın faiz oranını para talebi fonksiyonuna eklemesini Keynezyen İktisat'ın kabulü ve miktar kuramının yadsınması olarak değerlendirmişlerdir. (Peker 2004: 79) Friedman, buna yanıt olarak faiz oranlarının rolünün son derece düşük olduğunu belirtmiştir. (Garrison 1992: 132) Keynes'in nominal para talebi modelinde faiz oranı, fiyatlar genel düzeyi ve gelir vardır. Friedman'ın ele aldığı değişkenler ise üçten fazladır. Friedman'ın hangi geleneğe yakın olduğu gibi yanıtı belli olan konuları tartışmak yerine, daha bilimsel bir yaklaşım getirdiğinin altını çizmek gerekir. Keynezyen İktisat'ta para yalnızca finansal varlıkların ikamesi olduğu için para talebinin faiz esnekliği yüksektir. Friedman'a göre para bütün finansal ve reel varlıkların ikamesi olarak kabul edilir. Bu durumda para talebinin faiz esnekliği düşüktür. (Halaç ve Kuştepe 2003: 87) Diğer bir deyişle, Keynes'in modelinde bireyin yalnızca para ile finansal varlıklar arasında bir tercihte bulunması, seçeneklerin kısıtlılığı nedeniyle modelin kendi çerçevesinde faiz esnekliğini yüksek kılacaktır. Friedman'ın modelinde ise para talebine reel varlıkların da dahil edilmesi bireyin tercihinin kısıtlı olmadığı gibi paranın bir de servet yönü olduğunu, dolayısıyla faiz esnekliğinin yüksek olamayacağını dile getirir. Mises'a (1971: 132-8) göre para talebinin yalnızca paradan oluştuğu bir modelde bu talebin bireyin tercihlerine göre belirlendiği söylenemez. Ancak paranın ikameleri olan araçların kullanılmadığı bir ekonomide toplumsal para talebi, dolaysız olarak, bireysel para taleplerinin toplamıdır.

dolanım hızını da artırmaktadır. Yine de tahvil getirileri, dolanım hızı üzerinde reel gelir kadar net ve süregen bir etkide bulunmamaktadır. Kısa dönem faizlerinin dolanım hızı üzerindeki etkisi görece büyüktür.

(iv) *Diğer değişkenler.* Bir miktar paranın zorunlu işlemleri gerçekleştirmek için elde tutulması gerekir. Yine ekonomik istikrar konusunda geliştirilen olumsuz beklentiler, servet sahiplerinin nakit para taleplerinin artmasına neden olur. Buna karşın, enflasyon oranı ile nakit balansları arasında ters yönlü bir ilişki vardır.

Bireysel para talebi fonksiyonu şöyle yazılabilir:

$$M^d = P \cdot f(w; r_b, r_e, r_m; u) \quad (2.2)$$

- P : Genel fiyat düzeyi
 W : Beşeri olmayan servet biçimi
 r_b : Sabit değerli varlıkların beklenen nominal getirisi
 r_e : Fiziksel varlıkların beklenen nominal getirisi
 r_m : Paranın beklenen nominal getirisi
 u : Diğer değişkenler

Beklenen enflasyon oranına, beklenen nominal getiriler üzerinde etkili olduğu için fonksiyonda ayrı bir yer verilmemiştir. Enflasyon kadar geçmiş deneyimlere yola çıkılarak geliştirilen enflasyon beklentileri de para talebini etkileyebilmektedir. (Friedman 1959: 343-9; Friedman 1989: 12-3) Friedman, para talebi fonksiyonuna “zaman” kavramını beklentiler yardımıyla dahil eder. Böylelikle paranın reel değeri yalnızca cari dönemde satın alabildiği mal ve hizmet miktarı ile değil, gelecekte alabileceği mal ve hizmet miktarı ile de ifade edilebilir. (Friedman 1974: 2)

Friedman teorik saptamaları ışığında para politikası açısından önerilerde bulunur. Tutulan para miktarının sürekli büyüklüklerden etkilendiğini ve bu sürekli büyüklüklere ilişkin tahminlerin de önceki cari büyüklüklerin ortalamalarından türetildiği varsayıldığında ve istikrarlı bir para talebi fonksiyonu veri olarak kabul edildiğinde, cari gelir, nominal para

stoğundaki kısa vadeli değişimlere karşı duyarlı olacaktır. Kısa vadeli para çarpanı, uzun vadeli para çarpanına göre büyük olacaktır. Sürekli gelire ilişkin tahmin, cari gelirdeki değişimlere göre sürekli gözden geçirilmektedir. Parasal gelirdeki değişimlere, istenen nakit balansları ile cari parasal gelir arasındaki oranı etkileyecek olan üretim ve fiyatlardaki değişim eşlik eder.

Tüketimin, cari gelirden çok sürekli gelire göre belirlendiği bir ekonomi, yatırımlara karşı duyarlı olacaktır. Nakit balanslarının sürekli gelirden çok cari gelire göre belirlendiği bir ekonomi ise para stoğundaki değişimlere karşı duyarlı olacaktır. Para politikaları, harcama açısından nakit balanslarını dolaysız olarak, faiz oranlarını, yatırımları ve geliri dolaylı olarak etkileyebilir. Bir diğer öneri, para stoğundaki en ufak değişimlerin bile diğer öğelerin istikrarını etkileyebileceğini unutmamaktır. Ancak doğru zamanda para stoğunda bir değişikliği sağlamak diğer öğelerden kaynaklanan istikrarsızlıkları bile dengeleyebilir. (Friedman 1959: 350-1)

Keynezyenlere göre faiz oranı, para talebi ve para arzı tarafından belirlenen parasal bir olgudur. Monetaristler ise faiz oranının reel etkinlikler için önemli bir gösterge olan borç talebi ve arzı tarafından belirlendiğini savunurlar.³¹ Keynezyenlere göre faiz oranındaki değişimin toplam yatırım üzerinde çok az etkisi vardır. Monetaristler ise söz konusu değişimin “ikame etkisi” yaratabilecek denli güçlü olduğunu ileri sürmektedirler. Keynezyenlere göre para arzındaki genişleme faiz oranlarını düşürecek ve yatırımları canlandırarak ulusal geliri artıracaktır. Yatırım taleplerinin faiz esnekliğinin düşük olduğu varsayımı, Keynezyenleri para politikalarından çok maliye politikalarına önem vermeye itmiştir. Kamu harcamaları, toplam yatırım üzerinde, bu durumda para arzındaki genişlemeden çok daha etkili olacaktır. (Garrison 1992: 134-5)

---

³¹ John Stuart Mill (1965: 539) Keynes'ten çok önce bireylerin olağanüstü durumların kaygısı ve ileride daha avantajlı fırsatlar adına harcamak üzere ellerinde bir miktar para tutacaklarını söylemiştir. Ne var ki, Mill (1965: 647) aynı zamanda faiz oranının borç talebi ve arzı tarafından belirlendiğini belirtmiştir.

2.1.1.4. Enflasyon ve İşsizlik Teorisinin Revizyonu ve Ekonomi Politikası Sonuçları

Henüz 1885'te *Principles of Political Economy* isimli eserinde Simon Newcomb, tam istihdamı sağlamak için başvurulmuş parasal genişlemelerin enflasyonu körüklemekten başka bir sonuç doğurmayacağını dile getirmişti. Ekonomi kısa vadede arttıramayacağı en yüksek üretim düzeyine eriştiğinde, para arzındaki artış yalnızca fiyatları yükseltecekti. (Humphrey 1984a: 19) Newcomb'un çalışmasını değerli kılan, miktar teorisi ile Phillips Eğrisi'ne yönelik eleştirilerin temel ilkeleri arasındaki bağı görmemizi sağlamasıdır.³² Daha sonra 1940'larda Keynezyen ekonomist Abba Lerner, Keynezyen sistemin eksiği olarak görülen enflasyon ve enflasyona karşılık hükümetin alması gereken önlemler üzerine düşünceleri ileri sürmekle kalmamış stagflasyon olasılığı üzerinde de durmuştur. (Fonseca 2003a) 1950'lerde de William Fellner, benzer bir argüman geliştirmiştir. (Phelps 1994: 16)

1958'de yayınladığı çalışmasında A. W. Phillips, 1861 ile 1957 yılları arasında İngiltere'de ücret enflasyonu oranı ile işsizlik oranı arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur. Daha sonra Phillips eğrileri diğer gelişmiş ülkeler için de çizilmiş ve fiyatların ödenen ücretlerle ilişkili olması nedeniyle işsizlik oranıyla genel fiyat enflasyonu arasındaki korelasyon iktisatçılarca incelenmiştir. 1960'ta Paul Samuelson ve Robert Solow, Phillips eğrisini ekonomi politikalarına ilişkin bir "takas" (trade-off) seçeneği olarak görmüştür. Hükümet işsizlik oranını sözgelimi %1 kadar düşürecekse, enflasyon oranında %0.5 kadar artışa izin vermek durumundadır. (Hoover 1993)

Friedman'a (1977: 454; 2003a: 47-50) göre Phillips'in en büyük hatası emek arzı ve emek talebini nominal ücret oranının fonksiyonu olarak belirlemesidir. Buna ek olarak, Phillips, nominal ücretlerde *beklenen* değişimin reel ücretlerde *beklenen* değişime eşit olacağını ileri sürer; Keynes'in sisteminde fiyatlar katı olduğu için bireyler gelecekle ilgili planlarında fiyat düzeyinin değişeceğine yönelik bir beklenti içerisinde değildirlere. Eleştirilerine devam eden Friedman, Phillips eğrisinin hemen her ülke için çizilemeyeceğini ve işsizlik ile birlikte enflasyonun görüldüğü stagflasyon olgusunun, eğrinin dayandığı mantıkla tamamen ters düştüğünü ekler.

---

³² Krş. Hoover (1992: 84).

Friedman'a (2003a: 51) göre Phillips eğrisinin empirik yanlışlıklarını gidermek amacıyla eğri, kısa dönem ve uzun dönem olarak iki biçime ayrılmalıdır. Çünkü işçi ve işverenler, sözleşme yaparken reel ücretlerin gelecekte erişebileceği düzeyi tahmin etmek zorundadırlar. Dolayısıyla her ikisi de gelecekteki fiyat düzeyine ilişkin beklentiler geliştirmelidir. Bu durumda Phillips eğrisinde dikey ekseninde gösterilen cari reel ücret düzeyi değil *beklenen* ücret düzeyidir. Friedman bu çıkarımlar ışığında dikey eksen için şu formülü önerir:

$$\frac{1}{W} \frac{dW}{dt} - \left(\frac{1}{P} \frac{dP}{dt} \right)^* \quad (2.3)$$

Formüldeki ögeler şöyle açıklanabilir:

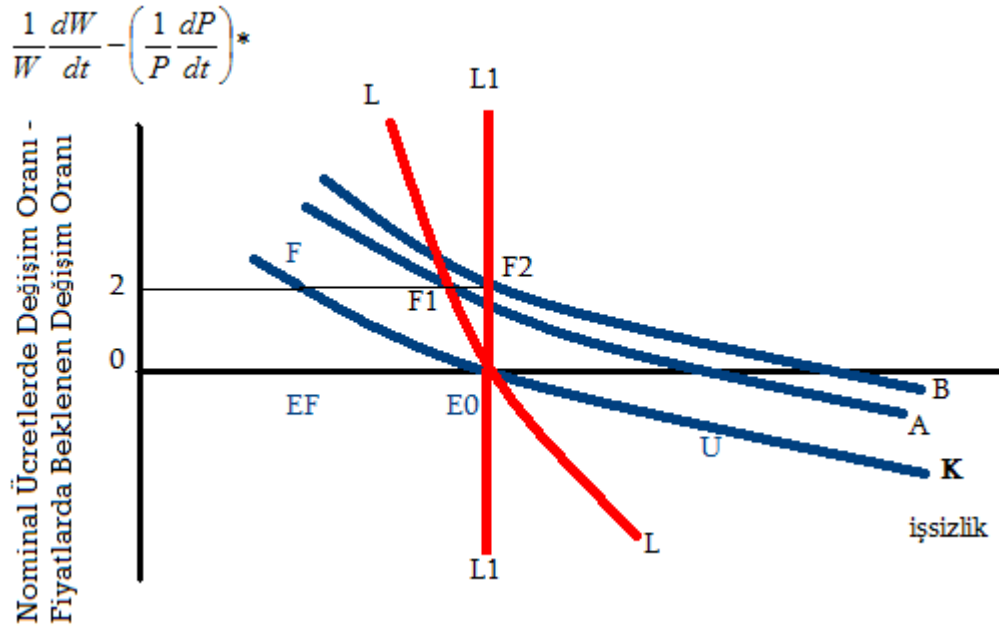
$$\left(\frac{1}{P} \frac{dP}{dt} \right)^* \quad : \text{Beklenen fiyat değişim oranı}$$

$$\frac{1}{W} \frac{dW}{dt} \quad : \text{Nominal ücretlerdeki değişim oranı}$$

Para arzındaki artışla birlikte talep de arttığında, bunu ilk olarak kendileri lehine nisbi fiyatlarda bir değişim olarak algılayan girişimciler, emek taleplerini; işçiler de emek arzlarını arttıracaklardır. Bir süre sonra, nisbi fiyatlarda değil, fiyatlar *genel düzeyinde* bir artış olduğu fark edildiğinde para aldanması son bulacaktır. Enflasyon oranının yükseleceği, reel ücretlerin ise düşeceği yönünde beklentiler yoğunlaşacaktır. (Friedman 1977: 455-6; 2003a: 52-3)

Şekil 3.1'de K ile gösterilen kısa dönem Phillips Eğrisi yardımıyla bu gösterilebilir. İlk olarak F noktasında nominal ücretlerin değişim oranı ile fiyat değişim oranı ya da

enflasyon oranı arasındaki farkın büyük olacağı beklentisi nedeniyle işsizlik oranı EF düzeyindedir. Enflasyon oranının nominal ücretlerden daha hızlı artacağı yönünde beklentiler yoğunlaştığında işsizlik oranı EF'den E0'a yükselecektir. Enflasyon-işsizlik takası yalnızca kısa dönemde gerçekleşebilir. Uzun dönemde takas söz konusu değildir. Kısa dönemde takasın geçerli olmasını sağlayan da beklenmeyen enflasyondur. (Friedman 1969b: 104; Friedman 2003a: 52-3; Humphrey 1985: 11-2)

Şekil 2.1: Kısa ve Uzun Dönem Phillips Eğrisi

Kaynak: Friedman (2003a: 54)

Friedman (2003a: 56) enflasyon-işsizlik takasının bir ekonomi politikası olarak uzun dönemde neden etkisiz olacağını “doğal işsizlik oranı” olarak isimlendirdiği bir olgu yardımıyla açıklamıştır. Doğal işsizlik oranı daha fazla azaltılamayan minimum işsizlik oranı anlamına gelmemektedir. Terimin amacı istihdama ilişkin parasal ve parasal olmayan olguları ayırmaktır. Terimle dile getirilmek istenen, ekonomi genel dengede, yani bütün piyasalar dengede olduğu zaman görülen işsizlik oranıdır. (Phelps ve Zoega 1997: 283) Phelps “denge” ile kastedilenin fiyat artışlarının doğru tahmin edildiği bir ekonomik ortam olduğunu belirtir. (Uygur 1983: 12) Diğer bir deyişle, tam istihdam koşulları altında bile bu

işsizlik türü görülmektedir. Daha çok emek piyasasındaki reel nedenlerden kaynaklanan işsizlik oranını göstermektedir. Sözelimi emek piyasasındaki çekişmelerin azaltılmasına bağılı olarak bu oran düşebilir. Piyasadaki başka herhangi bir engelden ötürü de yükselebilir. (Friedman 2003a: 56) Nedenleri şöyle sıralanabilir: Mal ve emek piyasalarındaki yapısal sorunlar, kadınların ve gençlerin emek piyasasına girmesi, hatalı beklentiler, iş değıştirme maliyetlerinin yüksekliğı, tam rekabet piyasasına aykırı unsurlar, işsizlik sigortası, asgari ücret düzeyi. Niteliksiz işgücüne olan talebin düşmesi, teknoloji ve dış ticaretteki değışikliklere bağılı olarak emek talebinin yapısındaki değışimi. (Öztürk 2005: 41) Hall (1978b) yaptığı araştırmada doğal işsizlik oranını oluşturan kesimin geçici işler arayanlar, öğrenciler, ev kadınları ve emekliler olduğunu saptamıştır.

Friedman (2003a: 54) uzun dönem Phillips Eğrisi ile ilgili analize ekonominin, ücretlerin her yıl %2 arttığı ve işsizliğin doğal işsizlik oranı altında kaldığı F noktasında olduğu varsayımı ile başlar. Bireyler, zaman geçtikçe enflasyon beklentilerini yeniden ve yeniden düzenlediklerinde, kısa dönem Phillips eğrisi (K) yukarı doğru hareket ederek cari enflasyon oranının beklenen enflasyon oranına eşit olduğu noktaya aşama aşama erişir. Sözelimi eğri A gibi bir biçim kazanabilir. Bu durumda uzun dönem Phillips eğrisi LL biçiminde negatif eğimli olacaktır. Beklendiğı kadar olmasa da %2 olarak beklenen enflasyon oranı, işsizlik oranını F1F2 kadar azaltacaktır. Eğer kısa dönem Phillips eğrisi B gibi bir biçim alırsa, uzun dönem Phillips eğrisi L1L1 biçiminde, yani dikey olacaktır. Bunun anlamı, beklenen enflasyon oranının %2 ve %0 olması durumunda işsizliğin aynı düzeyde kalacak olmasıdır. Bu durumda sonuç olarak enflasyon-işsizlik takasının mantığına göre enflasyon, işsizliğı azaltma bağlamında hiçbir değışiklik yaratmamışsa, %0 enflasyon oranı yerine %2 enflasyon oranının seçilmesinin ekonomiye yalnızca zararı olacaktır. (Friedman 1977: 455)

E. S. Phelps, Friedman'la hemen hemen aynı tarihlerde eğriyle ilgili benzer bir hipotez öne sürmüştür. Buna "hızlandırıcı" ya da "doğal oran" hipotezi denilmektedir. Hipoteze özellikle "hızlandırıcı" denilmesinin nedeni, işsizliğı uzun dönem dikey Phillips eğrisinin yatay kesitinin üzerinde tutmayı amaçlayan bir ekonomi politikasının enflasyonu hızlandırmasının kaçınılmaz olmasıdır. E0 noktasında enflasyon beklentisinin olmadığı bir ortamda, işsizlik oranını EF noktasına çekme gibi bir hedefe %2 oranında bir enflasyon yaratılarak ulaşılabilir. Ne var ki, ekonomi, bireylerin beklentileri nedeniyle F düzeyinde

kalmayacaktır. Bu durumda, enflasyon %2 oranında kalmaya devam ederse, başlangıçtaki işsizlik düzeyine geri dönecektir. Doğal işsizlik oranından küçük bir oran, ancak cari enflasyonun beklenen enflasyonu geride bıraktığı sürekli hızlanan bir enflasyonla olası olacaktır.³³ (Friedman 2003a: 55-6; Humphrey 1985: 12)

Friedman'a göre enflasyonla mücadelede ve genel olarak istikrarın sağlanmasında en etkili yol para politikalarıdır. Maliye politikaları ise tanıma, eylem ve etki olmak üzere üç tür zamansal gecikmeden dolayı, konjonktürel dalgalanmaları şiddetlendirirler. (Snowdon ve Vane 2002: 636)

Keynes fiyatların katı olduğunu, üretim miktarının ise kolayca değişebildiğini ileri sürmüştür. Otonom tüketimdeki bir değişiklik, öncelikle üretimde bir değişikliğe neden olacak ve bu değişikliğin etkisi ancak belirli bir gecikme ile fiyatlara yansiyacaktır. Fiyatlar, maliyetler tarafından, maliyetler de ücretler tarafından belirlenmektedir. Enflasyonun maliyet-itişli bir olgu olarak kabul edilmesi, fiyatların katı olduğu varsayımıyla ilişkilidir. Sonuç olarak Keynezyen ekonomi politikasının amacı, fiyatlardaki yükselişi durdurmak için maliyetlerin yükselmesini engellemektir.³⁴

³³ Uzun dönem Phillips eğrisinin gerçekten dikey olup olmadığı daha sonra denklemler (2.4) ve (2.5) yardımıyla test edilmiştir. Bu testlerin amacı b katsayısının değerini elde etmektir. Bu katsayı, beklenen enflasyon oranındaki 1 birimlik değişimin cari fiyat ve ücretlerdeki değişim oranının yüzde cinsinden ne kadar değişeceğini vermektedir.

$$\frac{1}{W} \frac{dW}{dt} = a + b \left(\frac{1}{P} \frac{dP}{dt} \right)^* + f(U) \quad (2.4)$$

$$\frac{1}{P} \frac{dP}{dt} = a + b \left(\frac{1}{P} \frac{dP}{dt} \right)^* + f(U) \quad (2.5)$$

Özgün Phillips eğrisinde b sifira eşittir, "hızlandırıcı" hipotezinde ise b 'nin 1 olduğu kabul edilmiştir. b 'nin 1'e eşit olması, para aldanmasının son bulduğu anlamına gelmektedir. Kısa dönemde enflasyon öngörülemediğinden ücret artışları, fiyat artışlarına yansıtılamaz. Bu nedenle kısa dönemde b , 1'den küçüktür.

$$f(U) = -a \quad (2.6)$$

Eğer b , 1'e ve uzun dönem Phillips eğrisinde olduğu gibi beklenen enflasyon oranı, cari enflasyon oranına eşit ise, denklem (2.6) elde edilecektir. U 'nun bu denklemdeki değeri bize doğal işsizlik oranını vermektedir. U 'nun alacağı başka bir değer, ya kısa dönem dengelerinden birini ya da doğal işsizlik oranını etkileyebilen – *ut supra* emek piyasasındaki yapısal değişiklikler – stokastik (rastlantısal) unsurları vermektedir. (Friedman 2003a: 56-9; Hetzel 2007: 18-9; Humphrey 1985: 14-16; Niskanen 2002: 193-8, Uygur 1983: 12)

³⁴ 1950'lerde Friedman'ın enflasyon ile ilgili çalışmaları yapması, pek çok kişi tarafından zamansız olarak değerlendirilebilirdi, ne var ki, bu önemli bir öngörüydü. Miktar teorisini yadsıyan Keynezyen İktisat'ın parasal

1968 yılında hızlanan enflasyonu önlemek için Başkan Johnson'ın önerisiyle vergi oranları %10 oranında artırıldı. Keynezyen iktisatçılar, bu artışın ekonomiyi daralmaya götüreceği konusunda kaygılıydılar. Aynı görüşte olan para otoriteleri, olası deflasyonu önceden engellemek için para arzını artırdılar. Monetaristlerin beklediği gibi, maliye politikası, para politikası denli etkili olmamış ve artan para arzı nedeniyle 1969'un ilk yarısında enflasyon görülmüştü. Buna karşın, 1968'in son çeyreğinde para arzı artışının yavaşlatılması ise bu enflasyonun süreklilik kazanmasını önceden engellemiştir. Friedman, Amerika örneğini para politikalarının maliye politikalarından çok daha etkili olduğu konusunda önemli bir kanıt olarak görmektedir. (Friedman 2003b: 71-81; Hetzel 2007: 17)

Friedman, tarihteki maliye politikalarının ve para politikalarının bunalımlarla başa çıkmadaki yetersizliğini göstererek tercih edilmesi gerekenin sıkı para politikaları olduğunu savunur. Friedman'a göre *maliye politikası*, para miktarının sabit tutularak vergi oranları ve kamu harcamalarında değişikliklere gidilmesi; *para politikası* ise vergi oranlarının ve kamu harcamalarının sabit tutularak para miktarının değiştirilmesidir. Friedman yine de pratikte maliye ve para politikalarının birlikte uygulandığını kabul eder. Sözgelimi, hükümet, harcamalarını vergileri artırmadan artırır ve bu durum bütçe açığına neden olursa, bütçe açığını para basarak kapatacaktır. Analitik açıdan ise tek başlarına ele alınmaları zorunludur. Keynezyen iktisatçılar, bütçe açığının karşılanma biçimleri arasında sonuç açısından bir fark görmemişlerdi. Onlara göre, iç borçlanma veya para basma, her ikisi de ekonomi üzerinde genişletici bir etkide bulunacaktı. Monetaristlere göre iç borçlanma yoluyla yapılan harcamada ödünç veren birimler, kendi harcamalarını kısarak bir bakıma harcama yetkisini devlete vermektedirler. (Friedman 2003b: 78-9)

Rasyonel Beklentiler Teorisi

Henüz 19.yüzyılın ortalarında Frederic Bastiat (1995: 1) “İyi bir iktisatçı ile kötüsü arasında tek bir fark vardır: Kötü iktisatçı görünür etkiye dayanırken, iyi iktisatçı hem görünebilir olana hem de öngörülmesi gerekene önem verir” diyordu. Garrison (1986: 89) “zaman” kavramının iktisat teorisinde uzun süre ihmal edildiğini, Alfred Marshall'ın kendi

---

genişlemelerin enflasyonist etkisini küçümsemesi kaçınılmazdı. İstihdamı artırmak için başvuru olan gevşek para politikalarının sonuçları Friedman için açıktı.

analizindeki eksikliğin “zaman” olduğunu itiraf ettiğini söyler. Piyasadaki dengeden söz edebilmek için “dengeye yönelik eğilim” kavramına da değinmek gerekir; bu eğilimin zaman içerisinde nasıl oluştuğu, dengeyi sağlayan etkenlerin anlaşılması açısından önemlidir. Benzer biçimde, Leon Walras’ın “Genel Denge” analizini eleştiren tarihçi Mark Blaug, onun modelinin statik olduğunu, dengeyi bir sonuç olarak ele aldığını ama dengenin nasıl oluştuğu konusunda hiçbir şey söylemediğini dile getirir. (Skousen 2005: 223)

Adam Smith’in kendi kişisel çıkarlarına göre eylemde bulunan bireylerinin eyleme ilişkin kararlarını nasıl bir ölçüte göre verdikleri, yanıtlanması gereken bir soru olarak belirlemiştir. Kişisel çıkarların peşinde koşmanın toplumsal refaha olan katkısı, eylemlerden önce bu çıkarları birbirleriyle buluşturacak karar süreçlerinin anlaşılmasını gerektirir. Bu durumda kararların ekonomideki diğer aktörlerin de nasıl davranacaklarına yönelik tahminlere dayanacağı söylenebilir.³⁵ Hayek’e göre üretici yalnızca talep düzeyini değil, diğer üreticilerin de üretim düzeylerini doğru tahmin etmek zorundadır. (Garrison 1986: 99) İktisatta zamanla ekonomik dengeyi sağlayan “tahmin” kavramı ve bu tahminlerin dayandığı ölçüt sorunu gittikçe önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Söz konusu değişim üç nedene bağlanabilir: (i) İktisat biliminde ekonomik birimleri merkez kabul eden mikro analizin ağırlık kazanması³⁶ ve buna bağlı olarak determinist yaklaşımlar³⁷ yerine alternatif model tekniğine geçilmesi, (ii) para üzerine yapılan geniş çaplı tartışma sonucu paranın yalnızca cari işlemlerde değil, gelecek dönem işlemleri için saklandığının kabulü, (iii) ekonomik krizler nedeniyle “zaman” kavramının zorunlu olarak dikkate alınmasını gerektiren konjonktür ya da işçevrimi teorilerinin geliştirilmesi ve özellikle bu alanda beklentilerin öneminin anlaşılması. İktisadi analizde “zaman” kavramına analitik bir araç olarak kullanılması, mikro iktisadi yaklaşımın ağırlık kazanması açısından, tek başına bile önemli

---

³⁵ Schumpeter (1975: 186) planlı bir ekonomide böylesi bir tahmin güçlüğünün yaşanmayacağını dile getirir. Rasyonel beklentiler teorisi ise kapitalizmde uzun vadede bu güçlüğün giderilebileceğini savunmaktadır. Marx da kapitalizmde koordinasyonla ilgili aksaklıkların olduğunu saptamış, ne var ki aynı aksaklıkların planlı bir ekonomide görülmeyeceği yargısına varmakta acele etmiştir. (Fink 2002: 392)

³⁶ Bir örnek vermek gerekirse, Lucas ve Rapping, 1969’da Monetarist emek piyasasına ilişkin mikro temelli bir yaklaşım geliştirmişlerdir. (Hoover 1992: 84)

³⁷ Subjektivizmin yükselişine kadar, miktar teorisinde içkin olan işlem yaklaşımı, işlem hacminin dolanımaya giren para miktarını belirleyeceği gibi determinist bir varsayım ileri sürüyordu. Böyle bir yaklaşım da Steuart, Marx ve Fisher’in (1922: 182) miktar kuramındaki ilişkiyi tersine çevirip dolanımaya çekilen para miktarının fiyatlar tarafından belirlendiğini öne sürmelerine neden olabiliyordu. Wicksell’in fiyatların ancak bireylerin nakit balanslarının izin verdiği ölçüde yükselebileceğini ortaya koyması, Ludwig von Mises (1972) için önemli bir adım olmakla birlikte, teorik determinizm açısından hiçbir şeyi değiştirmiyordu. Mises’a göre önemli olan bireylerin farklı beklentilere göre farklı davranış biçimleri geliştirmeleriydi. Hoover (1992: 82-3) mikro iktisadi yaklaşımların ağırlık kazanmasında Mises’in payını ihmal etmiştir. Bu konuda ayrıca bkz. Lucas (1976: 22)

bir etmendir. Bunun nedeni şöyle açıklanabilir: Birey bir malı fayda *beklentileri* ile alır ve beklentileriyle deneyimlediği fayda arasında bir karşılaştırma yapar. Bireyin deneyiminin nesnesi olan mala yönelik talebi sürdürme konusunda verdiği karar, ancak belirli bir zaman diliminin sonucunda netleşir. Birey, beklentilerini bu zaman dilimindeki deneyimlerine göre biçimlendirir.

“Zaman” kavramından analitik bir araç olarak faydalanan ilk iktisatçının Frank A. Fetter olduğu söylenebilir. Fetter (2003: 31-2) servet ve gelir arasında “zaman” bağlamında bir ayrıma giderek cari ve gelecek gelir kavramları üzerinde durmuştur. Buna ek olarak bireyin elde ettiği bilgiler yardımıyla gelecek için tahminde bulunabileceğini ileri sürmüştür. Malların üretim ve ulaşımdaki gecikmelerden ötürü fiyatlarının yükselebileceğini belirtmiştir. Fetter (2003: 82-5) şeylerin değişik zaman dilimlerinde sahip olduğu değerler arasındaki farka “zaman-değer” ismini vermiştir. Ona göre bireyler, bir mal alırken bu malın hem güncel hem de gelecekteki faydalarını göz önünde bulundurmaktadırlar. Alfred Marshall da gelir ve servet üzerinde durmuş ve para talebi fonksiyonuna beklentileri eklemiştir. Marshall’dan etkilenen Keynes, ulusal geliri, toplam talep açısından tüketim ve tasarrufa, toplam arz açısından da tüketim ve yatırıma ayırmıştır. Elde edilen gelirin hem arz hem de talep kanalı için cari dönemde ve gelecek dönemde kullanılmak üzere ikiye ayrılması, özellikle uzun vadeli ekonomik davranışların analitik olarak ele alınması için gerekli zemini hazırlamıştır.

Keynes (1964: 46-51) üreticilerin ürün miktarını belirlerken talep düzeyi ile ilgili en uygun beklentileri oluşturmaları gerektiğini belirtir. Beklentiler ikiye ayrılmaktadır: *Kısa vadeli beklentiler*, malın üretim maliyeti; *uzun vadeli beklentiler* ise talebe göre belirlenen malın fiyatıdır. Üreticinin kısa vadeli beklentileri, döner sermaye ve sabit sermaye üreticilerinin uzun vadeli beklentilerine dayanmaktadır. Ne var ki, alınan üretim kararları için oluşturulan beklentiler, beklenen maliyetler ve satış kazançlarıyla ilgili *cari* beklentilerdir. Beklentilerdeki değişim, istihdam üzerindeki etkisini belirli bir süre içerisinde hissettirir. Özellikle uzun vadeli beklentilerdeki olumsuz değişim, ikame edilmeyen donanım yıpranana dek istihdamı sürdürür. Geçmiş döneme ait beklenti düzeyleri, uzun-dönem istihdam hacmini belirler.

Kısa vadeli beklentiler, uzun vadeli beklentilerin tersine, sonuçları açısından kısa sürede sınırlanabilirler. İstihdam ve üretim, üreticinin kısa vadeli beklentilerine bağlı olarak belirlense de, beklentileri genellikle etkileyen en son elde edilen sonuçlardır. Beklentilerin, bunlarda önemli bir değişikliği gerektirecek nedenler dışında, söz konusu sonuçlara göre oluşturulması yerindedir. En son çıktılardan elde edilen satış kazançları ile satış kazancı beklentilerinin bağlandığı girdilerin istihdam üzerindeki etkileri arasında son derece uzun bir süre vardır. Dolayısıyla, üreticiler, gelecekte beklenen değişiklikler yerine en son elde edilen sonuçlar üzerinden öngöründe bulunurlar. Uzun vadeli beklentilerde ise güven duygusu önem kazanmakta ve girişimcilerin beklentileri yardımıyla oluşturdukları sermayenin marjinal verimliliği üzerinde etkili olmaktadır. (Keynes 1964: 148-9)

2.1.2.1. Teorinin İçeriği

Keynes'ten sonra Pigou, Hicks, Cagan ve Friedman beklentiler üzerinde duran diğer isimlerdir.³⁸ (Sargent 1993; Uygur 1983: 9) Ne var ki, hiçbiri beklentilerin “uyum” dışında başka bir tutumla oluşturulabileceği konusunda en ufak bir kuşku duymamıştır. Nihayet 1960'larda ortaya çıkan ve daha sonra 70'lerde popüler olan “Yeni Klasik İktisat” da denilen Rasyonel Beklentiler Teorisi, bir başka tutumun varlığına dikkat çekmiştir. 1961 yılında “Rasyonel Beklentiler ve Fiyat Devinimleri Teorisi” isimli bir makale yayınlayan John F. Muth, teorinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Muth'dan sonra Robert Lucas, Thomas Sargent, Neil Wallace, Robert Hall ve Robert Barro katkılarıyla teoriyi geliştirmişlerdir.

Teori, Monetarizmin bir uzantısı olarak kabul edilmektedir. Bazı Monetarist iktisatçıların teoriyi bütün olarak kabul etmemeleri hem de tıpkı Keynezyen İktisatta olduğu

---

³⁸ Ludwig Von Mises'in bu isimler arasında sayılıp sayılmayacağı tartışmalıdır. Abaan'a (1997: 14) göre Mises, para talebini yalnızca paranın bugünkü değil, geçmişteki değerinin de belirlediğini savunmuştur. Mises'in para teorisi, “geriye-dönük beklentileri” içermektedir. Lucas ve Sargent'ın para teorilerinde paranın bugünkü satınalım gücü, satınalım gücüne ilişkin geçmişteki bilgilerine göre oluşur. Para otoritelerinin geçmişteki tutumları, birimlerin beklentilerini biçimlendirir. Uzun dönemde paranın beklenen değeri, gerçekleşen değerine eşit olduğuna göre parada beklenmeyen bir değişikliği ancak rastlantısal bir değişken yaratabilir. Abaan'ın yaptığı gibi Mises'in para teorisi ile rasyonel beklentiler teorisi arasında bir karşılaştırma yapmak doğru değildir; Mises, paranın geçmişteki değeri ile altın-paranın kullanıldığı ve altın-paranın fiziki maliyetinin temsil ettiği değere eşit olduğu çok eski bir döneme işaret etmektedir. (Skousen 2005: 315) Mises, uzun bir tarihsel zaman diliminden söz ederken, rasyonel beklentiler teorisi, tarihsel değil yalnızca teorik düzeyde, ekonomik birimlerin ömürleriyle sınırlı olan bir zaman dilimini ele alır. Mises'da beklentiler, tarihsel birikimin katı bir sonucudur, herhangi bir sürecin sonucu olmadıkları gibi değişimleri de olası değildir. Rasyonel Beklentiler Teorisi'nde ise beklentiler, özellikle devlet tarafından açıklanan ya da uygulamaya konulan ekonomi politikalarına göre geliştirilirler.

gibi Monetarizmde de beklentilerin, Rasyonel Beklentiler teorisinin tersine, “uyumcu” olması nedeniyle bu kabulün şüpheli olduğu ileri sürülmektedir. 1960’larda her iki akım arasında önemli bir ayırım yapılmasa da, 1970’lerde Friedman ile Lucas arasında önemli bir metodolojik ayırım meydana gelmişti: Friedman, Marshallyen; Lucas da Walrasyen iktisatçılar olarak gösteriliyorlardı. (Snowdon ve Vane 2002: 446; Mieselmann 1992: 100) Yine de, Rasyonel Beklentiler teorisyenlerinin Friedman’ın öğrencileri oldukları ve Monetarist görüşleri geliştirdikleri unutulmamalıdır. Sözgelimi Friedman’a göre politika-yapıcıların, ekonominin determinist ve stokastik yönlerini bilemeyecekleri için aktif ekonomi politikaları izlemeleri uygun olmayacaktır. (Brunner 1983: 32) Rasyonel Beklentiler teorisinde önemli bir yere sahip olan ekonomik devinimlerin öngörülemez olması (random walk³⁹) varsayımı, devlet müdahalelerinin her zaman başarısız olacağı mesajını vermektedir. Görüldüğü gibi, teori dayandığı temel ilkeler gereği devlet müdahalesine karşıdır; devlet müdahalesinin piyasanın işleyişini ve ekonomik refahın geleceğini olumsuz etkileyeceğini savunmaktadır. Lucas’a göre faiz oranları, üreticilerin beklentiler oluşturmak için başvurdukları önemli bir göstergedir. Bu göstergelyi doğru yorumlamayanlar, piyasadan elenirler ve piyasada rasyonel beklentilere sahip olan üreticiler kalır. Müdahaleler ise rasyonel beklentilere sahip olmayan üreticileri koruyarak, ekonomiyi dengeden uzaklaştırırlar. (Garrison 1986: 101-2)

Monetarizmde geçerli olan “uyumcu beklentiler” varsayımına göre bireyler yaptıkları hatalardan çıkardıkları sonuçlar doğrultusunda davranışlarını yeniden biçimlendirdikleri için uzun dönemde aynı hataları yinelenemeyeceklerdir. Uyumcu beklentiler varsayımının sakıncası, insanların yeni davranış kalıplarını her zaman hata yaparak ve yalnızca geçmiş deneyimlerine göre geliştirebildikleri gibi yanlış bir başka varsayımı içermesidir. Böyle bir varsayım altında, bireyler yeni bir olayla karşılaştıklarında, olası sonuçları öngöremeyecek, bocalayacak ve uzun dönemde hata yaparak olayın sonuçları üzerine bilgi sahibi olacaktır. Muth’a (1961: 315-8) göre rasyonel beklentiler, alınacak kararların bağlı oldukları değişkenlerin gelecekte alacakları değerlerin rasyonel bir biçimde öngörülmesi anlamına gelmektedir. En yüksek faydayı elde etme ve en düşük maliyete katlanmayı amaçlayan bireyler, bilgiyi doğal olarak en iyi biçimde kullanacaklardır.⁴⁰ Muth, teorisinin öngörüler açısından, ekonomik birimlerin

³⁹ Ekonometrik anlamı ise, bir değişkenin öngörülemeyen bir yönde hareket etmesidir.

⁴⁰ Lucas’a göre Monetarizm ve Keynezyen İktisat’ta uyumcu beklentiler varsayımı, beklentilerin faydayı en üst düzeye çıkarma amacıyla ilişkilendirilmemesinden kaynaklanıyordu. (Snowdon ve Vane 2002: 446) Oysaki

pratiklerinin çok gerisinde kaldığını savunmaktadır. Bu da sonuç olarak ekonomik modellerin oluşturulmasında bir anlayış değişikliğini gerektirir. Diğer bir deyişle, iktisadi modellerdeki objektif beklenen değerlerle bireylerin subjektif beklentilerini birbirleriyle buluşturma amacı güdülmelidir. (Uygur 1983: 14) Bu durumda, Muth'un subjektivist akıma yeni bir boyut kazandırdığı söylenebilir.

Rasyonel beklentiler teorisi, yalnızca ekonomik analize beklentilerin eklenmesi olarak değerlendirilemez. Daha doğru bir değerlendirme, teorinin, bireylerin edindikleri bilgi birikimi yardımıyla davranışlarını değiştirdikleri dinamik bir makro ekonomi analizi olduğudur. Yine bu bilgi birikiminin salt geçmişe ait deneyimlerle sınırlı olmaması, tersine zaman boyutundan bağımsız *yöntem bilgisini* de içermesi, rasyonel beklentiler ile uyumcu beklentiler arasındaki en önemli farktır.⁴¹ Teori yalnızca Klasik İktisat'ın *homo economicus* varsayımını yinelemekle kalmamış, ona farklı bir yorum da getirmiştir.

Ekonomik birimler, rasyonel beklentiler geliştirdikleri için ekonomi politikaları, politika-yapıcıları tarafından istenen etkiyi doğurmayacaktır. Teoriye göre devlet politikalarının başarısızlığı kaçınılmazdır. Muth'a göre her birey ekonomiye ilişkin en doğru modeli elde edemez ama uzun dönemde ortalama olarak hepsi doğru modele ulaşacaktır. Teoriye göre gerçekleşen büyüklükler sistematik olarak ya da süregelen bir biçimde bireylerin beklentilerden farklı olamaz. Teorinin içeriği basitçe Lincoln'ün şu düşünceleriyle açıklanabilir: "Bazı insanları her zaman kandırabilirsiniz, bütün insanları da kimi zaman kandırabilirsiniz ama bütün insanları her zaman kandıramazsınız." Lincoln'ün çıkarımı, insanların yanlış tahminlerde bulunabileceğini kabul eder ama bu çıkarım, insanların hatalarını yineleyecekleri anlamına gelmez. (Sargent 1993) Bu durumda yalnızca beklenmedik sonuçlar ve belirsizlikler yaratabilen politikalar başarılı olabilecek, geçici olarak üretim ve istihdam artışı sağlayabileceklerdir. Ne var ki, bu tip politikalar, yarattıkları belirsizliklerle ekonomide dengesizliğe neden oldukları için arzu edilmemektedirler. Denge, geleceğe ilişkin tahminlerin en üst düzeyde doğru olmasına bağlıdır. (Buğra 1995: 338-9)

Friedman'ın portföy düzenleme teorisinde tamamen söz konusu amaç içkindir. Tek sorun beklentilerin oluşma sürecinin aydınlatılmamasıdır.

⁴¹ Felsefe ve sosyoloji alanlarında da aynı sonuçlara ulaşılmıştır. Ludwig Wittgenstein (1998) bireylerin dilbilimi ya da oyunun kurallarını öğrendiklerinde kurallara uyarak kendi dile getirme biçimlerini ya da kendi stratejilerini geliştirdiklerinin altını çizmiştir. Wittgenstein okumaları sonucunda Habermas (2001) da insanın aynı eylemleri yineleyen değil kendine özgü yorumlamalarda bulunarak sentezleyen bir varlık olduğunu ileri sürmüştür.

Diğer bir deyişle, beklentileri “rasyonel” kılan, gerçekleşen büyüklüklere eşit olmalarıdır. (Lucas 1981: 223) Phelps (1994: 16) “dengesizlik” kavramını beklentilerle gerçekleşen büyüklükler arasındaki eşitsizlik olarak tanımlamıştır.

Sargent, rasyonel beklentiler dengesini açıklarken “modellerin komünizmi” terimini kullanır. Genellikle herkesin elinde aynı model vardır. Farklı olan bu modeller için kullanılacak veri setleridir. Çok az sayıdaki birimin ekonomiye ilişkin farklı modelleri olması genel dengeyi etkilemez. Ne var ki, hükümetin ekonomiye ilişkin yanlış bir modele sahip olması ekonomiyi önemli ölçüde etkileyecektir. Hükümetin ya modelini test etmesi ya da bir teorisyene danışması gerekecektir. (Evans ve Honkapohja 2005: 11-2)

Muth, “rasyonel beklentiler” terimi ile gerçekleşen ekonomik büyüklükler üzerinde beklentilerin kısmi etkisini belirtmektedir. Sözelimi, bir tarım ürününün fiyatı, kaç dönüm toprağın ekildiğine bağlıdır. Kaç dönüm toprağın ekileceğini ise çiftçilerin bekledikleri fiyat düzeyi belirler. “Bunun gibi bir para biriminin ve bunun ne oranda değer yitireceği de yine kısmen bireylerin değer yitimi oranına ilişkin beklentilerine dayanır. Bunun nedeni bireylerin değer yitireceğine inandıkları para biriminden kaçarak onun değer yitirmesine katkıda bulunmalarıdır.” Yine aynı biçimde bir hisse senedi veya tahvilin fiyatı da kısmen alıcı ve satıcıların tahminlerine göre belirlenir. (Sargent 1993)

Muth, makalesinde rasyonel beklentilere dayanan fiyat öngörülleri için iki denklem ortaya koyar: Talep denklemi (2.7) ve arz denklemi (2.8).

$$Q_{td} = -aP_t + bX_t + u_{1t} \quad (2.7)$$

$$Q_{ts} = cEP_t + kY_t + u_{2t} \quad (2.8)$$

Denklem (2.7) ve (2.8)'da ifade edilenler şunlardır:

Q_{td}	: Talep denklemi
Q_{ts}	: Arz denklemi
P_t	: Gerçekleşen fiyat düzeyi
EP_t	: Fiyat beklentileri
X_t	: Gerçekleşen talep miktarı
Y_t	: Gerçekleşen üretim miktarı
a, b, c, k	: Katsayılar
u_{1t}	: Talep şokları
u_{2t}	: Arz şokları

Denklemlerin beklenen değerleri şöyle ifade edilmektedir:

$$EQ_{td} = E(-aP_t + bX_t + u_{1t}) \quad (2.9)$$

$$EQ_{ts} = E(cEP_t + kY_t + u_{2t}) \quad (2.10)$$

İşlem sonucunda denklemler şöyle olacaktır:

$$EQ_{td} = -aEP_t + bX_t \quad (2.11)$$

$$EQ_{ts} = cEP_t + kY_t \quad (2.12)$$

Denklem (2.8)'de fiyat beklentileri, denklemlerin beklenen değerleri elde edilmeden önce de bulunmaktadır; üreticiler doğal olarak arzlarını fiyat beklentilerine göre oluşturmaktadırlar. Arz ve talep şoklarının beklenen değerleri sıfır olduğu için (2.11) ve (2.12)'de bunlara yer verilmemiştir. Denklemler eşitlenip çözüldüğünde fiyat beklentileri:

$$EP_t = \frac{(bX_t - kY_t)}{a + c} \quad (2.13)$$

Denklem (2.7)'ye denklem (2.13)'deki çözüm konulduğunda ve P_t için çözüm yapıldığında varılan sonuç:

$$P_t = \frac{(bX - kY_t)}{a + c} + \frac{u_{1t} - u_{2t}}{a} \quad (2.14)$$

Bu varsayımlar altında denklem (2.15)'in beklenen değeri sıfır olacaktır:

$$P_t - EP_t = \frac{u_{1t} - u_{2t}}{a} \quad (2.15)$$

Muth'un rasyonel beklentileri ile doğal oran hipotezindeki beklentiler, burada gösterildiği gibi benzerlikler taşımaktadır. Diğer bir deyişle, gerçekleşen değerle beklenen değeri birbirinden ayıran sapmalar ancak rastlantısal bir dağılım gösterirler. (Uygur 1983: 14-5)

1970'lerde görülen stagflasyon ve Friedman'ın Phillips Eğrisi'ne yönelik eleştirileri, fiyat beklentilerini yeniden gündeme getirmiştir. Robert Lucas, 1972'te yayınlanan *Econometric Testing of the Natural Rate Hypothesis* isimli makalesinde Phillips eğrisinin savunduğu işsizlik-enflasyon takasının uyumlu beklentiler üzerine kurulan ekonometrik modeller tarafından doğrulanmasına karşın, rasyonel beklentiler üzerine kurulan ekonometrik modeller tarafından doğrulanmayacağını savunmuştur. (Hoover 1992: 86)

Hume (1987: 281-94) para arzı arttığında uzun vadede nisbi fiyat farklarının ortadan kalkacağını, diğer bir deyişle, uzun vadede paranın etkisini yansızlaştıracağını ileri sürmüştür. Lucas (1996: 668) Hume'un betimlediği süreç içerisinde para arzındaki değişimlerin doğurduğu sonuçların, kendiliğinden ve belirli yasalara göre gerçekleşmediğini, bu sonuçların ekonomik birimlerin rasyonel davranışları sonucunda ortaya çıktığını önemle belirtir. Hume'dan bugüne ekonominin görünümü çok değişmiş, kamu kesiminin ekonomi üzerindeki etkisi önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu nedenle paranın etkisinin yansızlaşması, ekonomik birimlerin ekonomi politikaları ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmasına bağlıdır. Birimler ancak yeterli bilgiye sahip olurlarsa rasyonel beklentiler oluşturabilirler. Bu

durumda beklenen parasal genişlemeler, enflasyon vergisi etkisine ve nominal faiz oranları üzerinden enflasyon kazançlarının teşvik edilmesine neden olur. Hume'un sözünü ettiği üretim ve istihdam artışları ancak beklenmeyen parasal genişlemelerin sonucudur. (Lucas 1996: 677)

Robert Lucas, 1973'te yayımlanan *Some International Evidence on Output Inflation Tradeoffs* isimli çalışmada, doğal oran hipotezini uluslararası verilerle sınamayı amaçlamıştır. Bu çalışmada makro düzeydeki miktar ve fiyat gözlemlerinin, makro talep ve makro arz eğrilerinin kesiştikleri noktalardaki değerler olduğu varsayımı geçerlidir. Makro talep eğrisi, dengede olduğu varsayılan para piyasası, makro arz eğrisi ise işgücü piyasası tarafından belirlenmektedir. Modelin diğer varsayımları şöyle sıralanabilir: (i) Üreticiler birbirleriyle ilişkisiz, çok sayıda, tam rekabetçi ve homojen mal piyasalarında etkinlik göstermektedirler. (ii) Üretim düzeyi nisbi fiyatlardaki değişimlere göre belirlenir. (iii) Üreticiler rasyonel beklentiler oluştururlar.

Lucas, Friedman'ın (1959) para talebi ile ilgili çalışmasında kullandığına benzer bir yöntemle başvurarak, üretim miktarını olağan üretim ve konjonktürel üretim koşulları için ayrı ayrı ele alır.⁴² Bir t döneminde gerçekleşen üretim miktarı, olağan üretim ve konjonktürel üretimin toplamıdır. Olağan üretimdeki değişim, yalnızca nüfus artışı ve sermaye birikimine bağlıdır. Piyasaların birbirleriyle ilişkisiz oldukları varsayımı geçerli olduğuna göre, makro ekonomik verilere ilişkin verilerin 1 yıl gecikme ile yayınlanmasından ötürü, üreticiler nisbi fiyat düzeyini bilmelerine karşın, genel fiyat düzeyini bilmemektedirler. Bu nedenle genel fiyat düzeyi için beklenti oluşturmaları gerekir. Üreticilerin konjonktürel davranışları, nisbi fiyat düzeyinin genel fiyat düzeyine ilişkin beklentilere olan oranına göre değişir. (Uygur 1983: 17-8)

Para arzında görülen beklenmeyen değişimlerden kaynaklanan *genel şok*, aynı zamanda *nominal şok* olarak da isimlendirilir. *Nisbi şok* ise *reel şok* olarak isimlendirilmektedir; bu tür şoklar da genel fiyat düzeyini etkileyebilmekle birlikte, nedenleri üretim teknolojisinde ya da tüketici tercihlerinde görülen beklenmeyen değişimdir. Kendi ürettiği mallara olan talepte bir artış gözlemleyen üreticinin, fiyat artışlarına nisbi şokların mı

---

⁴² Lucas (1976: 19) nominal fiyat ve ücretlerin konjonktürel devrelerin doruk noktasında görece hızlı arttığının anlaşılmasını, konjonktürel devrelerin ayrı olarak analiz edilmesine bağlar.

yoksa genel şokların mı neden olduğunu bilmesi ilk planda olası değildir. Yine de üreticinin bir karar vermesi zorunludur. Üretici, nominal şok söz konusu olduğunda yalnızca mallarının fiyatını artıracak, reel şok söz konusu ise arzını artıracaktır. Yeterli bilgiye sahip olana kadar beklentilerine göre arz ve fiyatta farklı oranlarda değişikliğe gidecektir. Her iki durumu da deneyimlemiş olan rasyonel üretici, fiyatlardaki artışa, enflasyon-işsizlik takasına dayanan Phillips eğrisinde savunulduğu gibi, kendiliğinden arz artışıyla yanıt vermeyecektir. (Holland 1985: 6-8) Lucas'a göre konjonktürel üretim yalnızca nominal şokların ürünüdür. Diğer bir deyişle, rasyonel beklentilerin söz konusu olduğu bir ekonomide, konjonktürel üretimdeki değişimler sistematik ya da yineleyen özellikte değil, rastlantısaldır. Sonuç olarak fiyat-üretim artışı arasında bir takas söz konusu değildir. (Uygur 1983: 19, 22)

2.1.2.2. Ekonomi Politikası Sonuçları

Keynes'in teorisinde beklentilerden söz edilmesine karşın, beklentilerin teorisinin geneline egemen olduğunu söylemek güçtür; sözgelimi tüketim, cari gelir düzeyine göre belirlenmektedir. Bireylerin ihtiyat güdüsüyle yaptıkları tek davranış ellerinde para tutmaktır.⁴³ Keynezyen teoride, Fetter'de görüldüğü gibi "zaman" kavramıyla rasyonel davranış arasında bir ilişki kurulmamıştır. Bunun tersine zaman, rasyonel davranışı aşındıran bir kavram olarak görülmüştür. Fayda-değer teorisinin temel analizlerinden biri olan iki mal arasında miktar bağlamında tercihlerde bulunarak, toplam faydasını artırabilen bir birey, aynı tercihleri "zamanlararası" (*intertemporal*) olarak da yapabilir. Yine iki mal arasında tercih olduğu gibi, aynı mala ilişkin bir zamansal tercih de vardır: Bugün alınan elma, yarın alınan elmadan vazgeçme anlamına gelir. Her vazgeçmenin karşılığı bir faydadır. (Buchanan 1999a: 47-8)

Hemen her mal gibi, bireyler sahip oldukları paranın da gelecekte sağlayacağı faydayı tahmin etmek zorundadırlar. Bireylerin reel ücretlerindeki düşüşe karşın, nominal ücretlerindeki artışa göre emek arzlarını artırdıkları, dolayısıyla "para aldanması" olarak bilinen olguyu deneyimledikleri görüşü, yalnızca zamanlararası tercihleri ihmal etmez, aynı zamanda subjektivizm ile rasyonel tercihler arasındaki ilişkiyi de yadsır. Bireylerin toplam para arzına göre değil de, ellerine geçen para miktarı ölçüsünce ya da ait oldukları gelir

⁴³ Ancak deflasyonun görüldüğü bir ekonomide eğer para otoritelerinin para arzını artırmayacağı, dolayısıyla likidite sıkıntısı yaşanacağı bekleniyorsa, böyle bir davranış görülür.

grubuna göre paraya subjektif bir değer verdiklerinin savunulması, rasyonel birey modeliyle uyuşmamaktadır. Subjektivizm üzerine yapılan yanlış yorumlarda yalnızca fayda göz önünde tutulmuş, maliyet ise yadsınmıştır. Bu durumda değeri sürekli düşen bir parayı elde tutmanın bireyler açısından maliyetli olacağı dikkate alınmamıştır. Subjektivizm, rasyonel birey için objektivizmden bağımsız olamaz.⁴⁴ Diğer bir deyişle, malın değerini belirlerken tüketici, malın getireceği fayda ve maliyeti karşılaştırmaktadır.⁴⁵

Subjektif aldanmalar nedeniyle rasyonel davranamayan ekonomik aktörler varsayımı, böylelikle konjonktürel dalgalanmalar için bir açıklama olanağı sağlamıştır. Bu varsayımın yardımıyla “piyasa başarısızlığı” söylemi geliştirilmiş ve devletin ekonomi üzerinde düzenleyici bir rol üstlenmesi gerektiği savunulmuştur. Bu bağlamda, Hoover’ın (1992: 87) belirttiği gibi, Lucas’ın öne sürdüğü eleştiri, rasyonel beklentilerin de ötesinde, her durumda kazançlarını en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan *homo economicus* varsayımının bir savunusu olarak kabul edilebilir.

Lucas’ın (1976: 25, 28-9) eleştirisi, ekonomi politikalarının sonuçlarını öngörmek için kullanılan ekonometrik modellerin temel aldığı aktör varsayımına yöneliktir. Bu modellerde ekonomik aktörlerin talep ve arz fonksiyonlarından türetilen parametre değişkeni (θ) ve modelde öngörülen değerle bu değer arasında ilişki kuran fonksiyon (F) hatalı varsayımlara dayanmaktadır. Belirlenmesi güç olan F ve θ , yaklaşık olarak bilindiğinde bu modellerin temel varsayımları olarak ele alınmakta ve x_t ile gösterilen zorlayıcı değişkenin davranışlarındaki, *vis-à-vis* maliye ve para politikalarındaki rasgele değişimlere karşın istikrarlı kalacakları düşünülmektedir. Diğer bir deyişle, bu modellerin mantığına göre

---

⁴⁴ Ekonomi teorilerinde “zaman” kavramına ya da “zamanlararası tercih” analizine yer verilmesi, subjektivizm ile rasyonelliği yeniden birbirlerine kavuşturmuştur. Zaman, bireyin Rasyonel Beklentiler Teorisi’nde I_t ile gösterilen bir bilgi kümesi edinmesini sağlar. Bilgi kümesi, Rasyonel Beklentiler’de yalnızca kaba bir bilgi deposu değil, deneyimlerin değerlendirilmesi sonucu elde edilen ve öngörülerde bulunmayı sağlayan bilgilerin toplamıdır. Buchanan (1999d: 190) deneyimleri sonucunda bireyin geçmişte yaptığı tercihleri yeniden değerlendirdiğini belirtir. Kısa vadede yemek tüketimini en üst düzeye çıkarmak faydalı görünebilir, ne var ki uzun vadede obeziteye neden olmuşsa zararlı olduğu anlaşılmıştır.

⁴⁵ Malın subjektif faydası yüksek ama fiyatı düşükse talebi önemli büyüklükte olur. Malın fiyatı eğer toplam subjektif faydanın üzerindeyse, düşmek zorundadır. Burada kolektif olarak ama bireysel subjektif fayda esasına göre belirlenmiş bir değer söz konusudur ve bu değer rasyonel kabul edilmesini sağlayan önemli bir öge vardır: Minimum fiyat düzeyinde malın satın alınması. Bireylerin mala karşı subjektif faydaları farklı olsa da, onları birleştiren sahip oldukları rasyonel amaçtır. Bireyler eğer olası ise subjektif fayda beklentilerini malın fiyatına yansıtılmaya çalışırlar. Mala yönelik talebin yoğunluğu kuşkusuz subjektif faydanın bir dışavurumudur. Ne var ki, birey çeşitli mallar arasında tercih yapabildiği için de talepteki artışa bağlı olarak malın fiyatı yükselirse, bireyler aynı malı daha düşük fiyatla satan satıcılara yönelirler. Malın fiyatını rasyonel kılan, bireyin mallar arasında tercih yapabilmesi, dolayısıyla malları en düşük fiyat düzeyinden satın almasıdır.

politikanın etkisi de, buna verilen tepki de politika biçimi ne olursa olsun, çok farklı olmayacaktır. Bunun gibi, politikaların açıklanması ile açıklanmaması arasında da, politikanın etkisi ve bireylerin tepkileri açısından, hiçbir fark yoktur. Oysaki sözgelimi tüketici, ekonomi politikasının gelirinde geleceği boyunca sabit bir artışa neden olacağını biliyorsa, tüketimini artıracaktır.⁴⁶ Açıklanmayan, buna karşın etkileri açısından deneyimlenmiş olan ve öngörülebilir, dolayısıyla rasyonel beklentilerin oluşturulabildiği ekonomi politikalarına da ekonomik birimler, kazançlarını en üst düzeye çıkaracak (optimizasyon) biçimde yanıt vereceklerdir. Böylece ekonomik politikaların sonuçlarına ilişkin ekonometrik modellerin verdiği öngörü ile gerçekleşen büyüklükler arasında önemli bir uçurum oluşacaktır.

Öngörülen ve gerçekleşen büyüklükler arasındaki farklılık, politika hedeflerinin gerçekleştirilemediğini gösterir. Öngörü, ekonomik aktörlere ilişkin hatalı varsayımlardan ötürü gerçekleşmemiştir. Lucas'ın deyimiyle "ekonomi politikası teorisi"ne göre yapılandırılan modellerdeki eksiklik, ekonomik aktörlerin rasyonel beklentiler oluşturarak öngörülen sonuçları etkileyebilmeleridir.⁴⁷ Sargent ve Wallace (1975) Lucas'ın çıkarımlarına dayanarak "politika etkisizliği" kuramını geliştirmişlerdir. Phillips eğrisinin içerdiği mantığı temel alan politikalar, parasal şoklarla üretimi ve istihdamı artırmayı amaçlarlar, ne var ki, ekonomik aktörler yeterli deneyime sahip oldukları için bu tür politikaların sonuçlarını öngörebilir ve gelecekte oluşacak koşullara göre kazançlarını en üst düzeye çıkarmayı amaçlarlar.⁴⁸ Böylece ekonomik birimlerin eylemleri, politika-yapıcıların amaçlarından farklı sonuçlar doğurmuş olur.⁴⁹

---

⁴⁶ Lucas, burada Friedman'ın sürekli gelir hipotezi ile Muth'un gelir modelini birleştirir. Bunun sonucunda tüketicinin sürekli gelir beklentileri, açıklanan ekonomi politikasına bağlanmış olur. Bu, modelleme açısından, uyumlu beklentilerle rasyonel beklentiler arasındaki farkı gösterir. Barro'ya (1990: 35-6) göre rasyonel beklentiler, geçmiş verilere göre değil, politika-yapıcıdan gelen gelecekle ilgili plan ve açıklamalara göre oluşturulur.

⁴⁷ "Politika-yapıcılar kendi politikaları ile bireylerin davranışları arasındaki etkileşimi görmezden gelemezler." (Hoover 1992: 86)

⁴⁸ Sargent ve Wallace'ın makro ekonomik analize, mikro ekonomik temeller kazandırma girişimi anımsanacak olursa, burada mikro analizin temel ögesi olarak kazançlarını en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan rasyonel bireyin makro ekonomi üzerindeki etkisi görülebilir. Lucas'a göre "ekonomi politikası teorisi" modelleri makro düzeyde bile öngörü açısından başarılı değildir. Sargent ve Wallace da 1975'teki çalışmalarında makro büyüklükler olarak IS-LM eğrilerini ele almışlardır. (Hoover 1992: 88)

⁴⁹ "...1935 yılında...ABD, Amerikalıların ceplerine dünya kadar satın alma gücü pompaladı; ama biz parayı harcamadık, istifledik. Ertesi yıl ekonomi çöktü; 1930'dan veya 1931'den çok daha kötü oldu; çünkü Amerikan halkı ekonomi politikasını sabote etti." (Drucker 1996: 34)

“Politika etkisizliği yalnızca istemli olarak tahmin hatalarına yol açarak etkili olabilen politikalara özgü bir sonuçtur.” Marjları veya teşvikleri etkileme yoluyla işleyen politikalar için aynı sonuç söz konusu değildir. Ekonomi politikalarından verim alınmasına yönelik çalışmalarda bugün rasyonel beklentiler düşüncesinden geniş ölçüde faydalanılmaktadır. (Sargent 1993)⁵⁰

2.2. Arz-Yönlü İktisat

Keynezyen İktisat'ta çalışma, tasarruf ve yatırımları güdüleyen teşviklerin olmaması, bazı iktisatlar tarafından ilke bağlamında önemli bir hata olarak görülmüştür. Ekonominin yalnızca talep yönüyle ilgilenilmiş, arz yönü ihmal edilmiştir. (Supel 1982: 157) Keynezyen İktisat'ta ekonominin arz yönü ile ilgili saptanan eksiklikler, gerçekte teorinin kurucu ilkeleri düşünülürse kaçınılmazdır; teoride önemli olan gelirin nasıl kazanıldığı değil, nasıl tketildiğidir. Keynes'in gelir tanımı yalnızca gelirin nasıl kullanıldığı hakkında bilgi verirken gelirin nasıl elde edildiği hakkında en ufak bir ipucu vermemektedir. Bunun sonucunda üretim alanının kendine özgü sorunları aydınlatılmamış ve bu sorunlar talep yetersizliğine indirgenmiştir. Bu teorik çerçeveye göre tek çözüm, ulusal gelirin bir kısmını, gereksinim duyulan tüketimi gerçekleştirecek olan kamu kesimine aktarmaktır.⁵¹

Paul Samuelson, ekonominin devlet müdahalesi ile canlandırılması ışığında, devlet harcamalarının, vergi indirimiyle karşılaştırıldığında, daha yüksek bir çarpan etkisine sahip olduğunu ileri sürmüştür. Bunun nedeni, vergi indirimi sonucu birimlerin ellerinde kalan gelirin tümünü harcamamaları, bir kısmını tasarruf etmeleri, bunun da ekonomiyi durgunluktan kurtarmaya yeterli olmamasıdır. “Devlet programı ise yüzde yüz harcama anlamına gelir.” Samuelson, bu açıklamasına “denk bütçe çarpanı” ismini vermiştir. Bu nedenle, Keynezyen İktisat'ta politika olarak devlet harcamaları, vergi indirimine tercih edilir. (Skousen 2005: 377)

⁵⁰ Ayrıca bkz. Anderson (1982: 82-7)

⁵¹ Keynes'in makro ekonomik modelinde, eksik istihdamdan tam istihdama erişebilmenin tek yolu kamu harcamaları olarak kabul edilmiştir. (Brunner 1983: 28)

Adam Smith'e (1802: 354) göre "gelirde görülen azalma, tüketimdeki azalmadan dolayı ise, vergileri azaltmaktan başka bir çare yoktur."⁵² Başta Arthur B. Laffer olmak üzere Arz-yönlü iktisatçılar Paul Craig Roberts, Michael Evans, A. Reynolds ve Bruce Bartlett ekonomik sorunlar için aynı çözümü önerirler ve savundukları ekolü Klasik İktisat'a bir geri dönüş olarak değerlendirirler. (Aktan 1994: 83; Laffer et al. 1982: 69) Laffer (1981: 10-1) teorik altyapının kendisinden çok önce oluşturulduğunu belirtmiştir.⁵³ Laffer'in saydığı isimler İbn Haldun, Adam Smith, J.B. Say, Henry George ve Martin Bronfenbrenner'dir.⁵⁴

2.2.1. Laffer Eğrisi

Laffer'e (1981: 1) göre vergilendirmenin ekonomi üzerindeki etkisini analiz edebilmek için *vergi gelirleri* ve *vergi oranları* üzerinde bir ayrıma gidilmesi zorunludur. Vergi gelirleri *gelir etkisine*, vergi oranları ise *ikame etkisine* sahiptir. Gelir etkisi, sözgelimi işgücü verimliliği üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahiptir; ellerine vergi-sonrası daha çok gelir geçecek olan işçiler daha çok çalışacaklardır. Ne var ki, olgunun bir de ikame etkisi ile ilgili olan yönü vardır. Kişilerin ellerine geçen vergi-sonrası gelir, belirli bir düzeyi aştığı zaman, bireyler geçmiştekine göre daha az çalışarak en az geçmişteki kadar ya da geçmiştekenden daha fazla gelir elde edebildikleri için gittikçe daha fazla çalışma zamanını boş zamanla ikame edeceklerdir. Vergi-sonrası geliri düzenleyen vergi oranı olduğundan ötürü, ikame etkisi konusunda vergi oranı önemlidir. Diğer bir deyişle, vergi-sonrası gelirin büyüklüğünü belirleyen vergi oranıdır. (Krieger 1982: 52-3)

"Bireyler vergi ödemek için değil, vergi-sonrası gelir için çalışırlar. Bunun gibi şirketler de vergi-sonrası kârları öngörerek karar verirler." Vergi oranlarında yapılan bir indirim, üreticilerin vergi-sonrası kârlılıklarını artıracaktır. Vergi indirimi sayesinde, üreticilerin ellerinde daha çok kaynak kaldığı için üretimlerini ve dolayısıyla kârlarını arttıracaklardır. Kârlardaki artışla birlikte vergi gelirleri de artacaktır. (Laffer 1981: 2) 14.yüzyılda İbn Haldun aynı ilişkiyi şöyle dile getirmiştir:

---

⁵² Smith (2002: 168) İngiltere'nin kolonicilikte görece başarılı olmasının nedenlerinden biri olarak yatırımlara olanak sağlayan ılımlı vergileri gösterir.

⁵³ Yine de, Klasik iktisatçıların yaşadıkları dönemde, barış zamanında, vergi gelirleri ulusal gelirin %10'u bile değildi. Modern çağda ise bu oran %30'a çıkmıştır. (Snowdon ve Vane 2002: 426)

⁵⁴ Laffer'in saymadığı isimler J.R. McCulloch, Jules Dupuit ve Henry Parnell'dir. (Aktan 1994: 84-5)

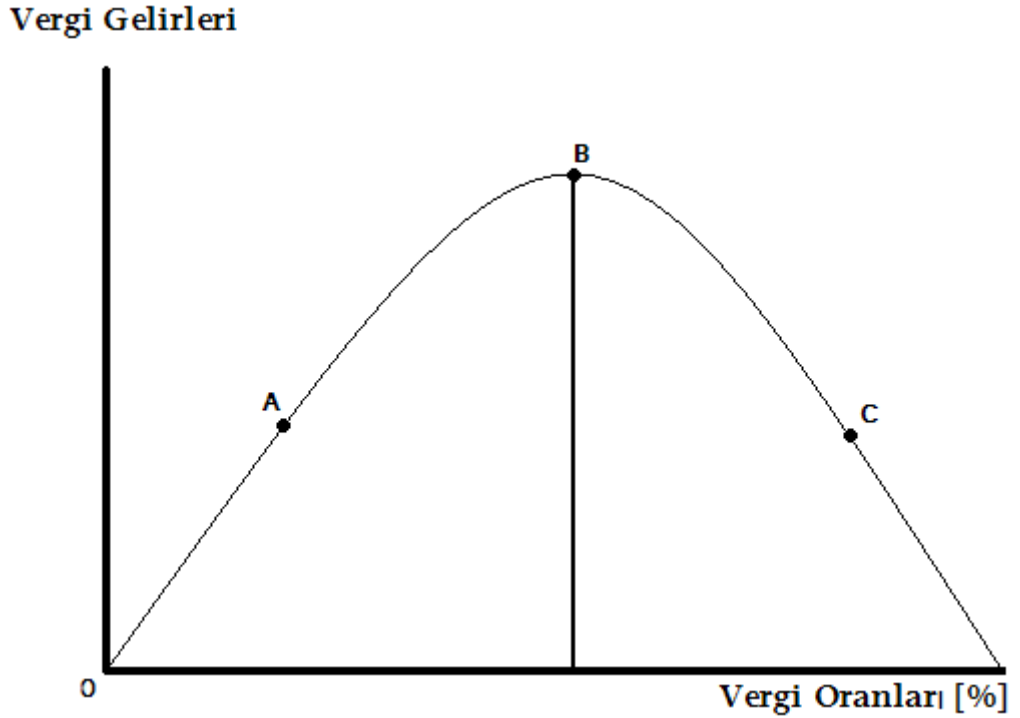
Hanedanlığın ilk dönemlerinde, vergilendirme düşük matrah karşılığında yüksek gelir sağlar. Hanedanlığın son dönemlerinde ise vergilendirme yüksek matrah karşılığında düşük gelir sağlar. Bunun nedeni hanedanlık dine uygun olarak yönetildiği zaman, yalnızca dinin yasalarının izin verdiği baş vergisi, arazi vergisi ve yoksullara yardım vergisini yürürlüğe koyar. Bunlar düşük matrah anlamına gelirler, çünkü, herkesin bildiği gibi mülkiyet üzerinden alınan yoksullara yardım vergisi düşüktür. Aynıısı hububat ve büyükbaş hayvanlardan alınan yoksullara yardım vergisi, baş vergisi, arazi vergisi ve din yasalarının gerekli gördüğü bütün diğer vergiler için de geçerlidir. Bunlar aşılması olası olmayan sabit kısıtlara sahiptirler. (...) Bireyler üzerindeki vergi yükü ve yükümlülükler düşük olduğunda, bireyler bir şeyler yapmak için güç ve isteme sahip olurlar. Düşük vergiler doyum getirdiğinden ziraat kuruluşları gelişir ve bunların sayıları artar. Ziraat kuruluşları geliştiğinde, kişisel vergi ve kişisel matrahlar çoğalır. Sonuçta, kişisel matrahların toplamı olan vergi geliri artar. (Khâldun 1958: 89-90)

Vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi Laffer, kendi ismini taşıyan ve şekil-2’de gösterdiğimiz eğri yardımıyla açıklamıştır. Yatay ekseninde yer alan vergi oranları, *marjinal vergi oranlarını* göstermektedir. Marjinal vergi oranı, kazanılan gelirin en son birimi üzerindeki vergi oranıdır. Ortalama vergi oranı ise, toplam gelirin yüzde cinsinden ne kadarının vergi olarak ödendiğini gösterir. (Reynolds 1993) Marjinal vergi oranının önemi, ekonomik birimlerin gelirlerini artırma ya da azaltma yönünde alacakları kararlar üzerinde etkili olmasıdır. Sözelimi marjinal vergi oranı %20’den %30’a çıktığında, kazanılan her ek 100 YTL, net olarak 80 YTL yerine 70 YTL getirecektir. Vergi oranındaki bu değişim, çalışmanın karşılığını düşürdüğü için ekonomik birimler arzlarını azaltacaklardır. (Tatom 1981: 22) Metodolojik olarak vergi oranı ile vergi geliri arasındaki ilişki Marshall’ın talebin fiyat esnekliği denkleminde benzetilmektedir. Esneklik, malların fiyatlarındaki yüzdesel değişimlere bağlı olarak mallara yönelik talebin yine yüzdesel olarak azalış ya da artış eğilimini vermektedir. Malın fiyatı arttığında üreticilerin hasılatı da artıyorsa esneklik 1’den büyüktür. Bunun tersine malın fiyatındaki artışa bağlı olarak üreticilerin hasılatı azalıyorsa, esneklik 1’den küçüktür.⁵⁵ Benzer ilişkilerden üreticiler gibi politika-yapıcılar da vergi oranı artışı ve vergi gelirleri artışı konusunda yararlanmaktadır.⁵⁶ (Skousen 2005: 213)

---

⁵⁵ Marshall her ne kadar, maliyetlerin reel ögeler olarak fiyat oluşumunda marjinal faydadan daha etkili olduğunu savunsa da, onun “talebin fiyat esnekliği” kavramı, Jevons’un verilerin ölçülmesi konusunda geliştirdiği tartışma ile bağlantılıdır. Jevons (1888: 11-2) haz ve acının ölçülebilir duygulanımlar olmadıklarını, ne var ki, insanları ekonomik etkinliklere yönlendirenin bu duygulanımların yoğunlukları olduğunu dile getirmiştir. Yerçekiminin, etkileri aracılığıyla ölçümüne benzer biçimde, bu duygulanımların yoğunluğunun da malların fiyatları aracılığıyla ölçülebileceğini savunmuştur. Fiyatları belirleyen birincil etmenin Jevons’ta bireyin subjektif değerlendirmeleri, Marshall’da ise maliyet olmasının temelde duygulanımın yoğunluğunun analize konu edildiği gerçeğini değiştirmez. “Talebin fiyat esnekliği” tüketicilerin bir malın fiyatındaki değişimine olan duyarlılıklarını gösterir. Talebin fiyat esnekliği, matematiksel olarak miktardaki değişimin fiyattaki değişime oranı biçiminde dile getirilmektedir. Eğer bu oran 1’den küçükse, esneklik söz konusu

Arz-yönlü İktisat, sanıldığı gibi, vergi oranları ile vergi gelirleri arasında mekanik bir ilişki kurmamaktadır. Vergi, özel mal ve hizmet tüketiminin, kamu mal ve hizmet tüketimiyle ikame edilmesidir. Bu bağlamda, vergi gelirlerinin gelir etkisi, bu gelirin devlet tarafından nasıl kullanıldığına bağlıdır. Eğer devlet, vergi geliriyle, bireylerin elinde kalması durumunda satın alabileceği özel mal ve hizmetler değerinde kamu mal ve hizmetini sağlayabiliyorsa, vergi oranlarındaki değişimin gelir etkisi sıfıra eşit olacaktır.⁵⁷ (Laffer 1981: 2) Buna dayanarak, şekil 3.2’de gösterildiği gibi, Laffer Eğrisi’nin neden yalnızca BK’dan oluşmadığını, diğer bir deyişle vergi oranı ile vergi geliri arasındaki ilişkinin neden yalnızca ters yönlü bir ilişki olmadığını açıklamak olasıdır.

Şekil 2.2: Laffer Eğrisi

Kamu ve mal hizmetleri, üreticiler için gerekli altyapıyı sağlamakta, onları önemli maliyetlerden kurtararak üretim hacminin genişlemesine katkıda bulunmaktadır. (Aktan 1994:

değildir. Jevons’ın belirttiği gibi bir malın kıt olması, onun marjinal faydasını, diğer bir deyişle fiyatını yükseltecektir. Fiyatın ne kadar yükseleceği ise mala olan gereksinimin ölçüsüne bağlıdır. Su gibi zorunlu bir tüketim malının arzındaki azalış, tercihe bağlı olan mallara oranla fiyatları daha çok artıracaktır.

⁵⁶ Bu tür bir analogi ile kurulan bir model için bkz. Brennan ve Buchanan (2006: 43).

⁵⁷ İtalyan maliyecilerinden Eunadi, vergilerin kötü kullanılması sonucunda faizlerin yükselerek ulusal geliri daraltacağını savunmuştur. (Buchanan 1966d: 44)

88-9) Vergi oranı gerçekte üreticilerin taleplerine göre belirlendiğinde, üretim hacmi ve dolayısıyla vergi geliri de artmaktadır. 0B aralığı böyle bir süreci göstermektedir. Buna karşın BK aralığında vergi oranları, üreticilerin talep ettiklerinin üzerinde olduğu için vergi oranı arttıkça, üretim hacmi, dolayısıyla vergi geliri azalmaktadır.

Laffer Eğrisi'nin iki hipotetik noktası, vergilerin ekonomi üzerindeki etkilerini kavramak açısından önemlidir. %0 noktasında devlet hiç vergi almadığı için vergi geliri de elde edememektedir. %100 noktasında devlet, girişimlerin elde ettiği bütün geliri vergilendirmiştir. Bu durumda bireylerin gelirleri sıfır olacak, bireyler için üretmekle üretmemek arasında hiçbir fark bulunmayacağından üretim düzeyi, dolayısıyla vergi geliri de sıfıra eşit olacaktır. Hipotetik noktalar aynı sonucu vermekle birlikte, aralarında izlenen politika açısından önemli bir fark vardır.

2.2.2. Ekonomi Politikası Sonuçları

Arz artışı, malların fiyatını düşürmekle birlikte, mallara yönelik talebi artıracaktır. Vergi indirim politikasının bu bağlamda reel çıktı miktarı ile para miktarı arasındaki dengesizliği giderebileceği, böylelikle enflasyonu düşürüp hem üreticiler hem de tüketiciler için genel bir refah ortamı yaratabileceği düşünülmüştür. Ne var ki, vergi indirimleri, arzın yanında talebi de canlandırır, hatta talep daha hızlı artabilir. Eğer yatırım harcamaları, artan tasarruflarla finanse edilmezse, enflasyonu artıracaktır. (Gramley 1982: 147-9) Bunun gibi, vergi gelirlerindeki artış, kuşkusuz, kamu harcamalarında bir artışı da beraberinde getirdiğinde, yine enflasyon görülecektir. Friedman'ın (1978a) da aralarında bulunduğu çoğu iktisatçı, vergi gelirlerinin artışına bağlı olarak kamu harcamalarının artacağı beklentisi içerisindeydi. Bu nedenle Arz-yönlü İktisat, vergi indirimleri yanında kamu harcamalarının azaltılması koşulunu da öne sürmektedir. (Laffer 1981: 8; Aktan 1994: 83) Reaganomics'in amaçları arasında kamu harcamalarının azaltılması da vardı; söz konusu ekonomik programın amacı kamu kesiminin küçültülmesi idi. (Niskanen 1993)

Vergi gelirlerindeki artış kamu harcamalarında da bir artışa neden olmayacaksa aradaki farkın ekonomiye olan kısa vadeli tek katkısı bütçe açıklarının, arz üzerinde olumsuz etkileri olan emisyon ve borçlanma yöntemiyle kapatılmasının engellenmesidir. (Tatom 1981:

20) Uzun vadeli katkısı ise, verimli ya da ulusal üretimi destekleyici olmaları koşuluyla, büyük kamu projelerinin finansmanını sağlamasıdır. Uzun ve kısa vadeli katkıların ortak faydası ekonomiyi enflasyonist bir süreçten kurtaracak olmasıdır; vergi gelirlerinin artması, kamu harcamalarının parasal genişlemeyle finanse edilmesini engeller. Bunun sonucunda, kamu gelirlerinin büyüme hızı, milli gelirin büyüme hızıyla ilişkilendirilerek reel ve parasal büyüklükler arasındaki farkın artması da engellenmiş olur. Böylece altın standardı ya da parasal anayasa ile sağlanmaya çalışılan mali disiplin sağlanmış olacaktır. Tam olarak bu noktada Arz-yönlü İktisat'ın kurucu ilkelerini borçlu olduğu J.B. Say'den söz edilebilir. Say'e (1960: 20) göre "ürünlerin çoğaltılması yoluyla kazanç sağlamak, bunu fiyat artışlarıyla yapmaktan çok daha iyidir."⁵⁸ Bireylerin ürettikleri ölçüde tüketebilecekleri gibi bir ilkeye dayanan bir ekonomik sistemde, kamu mal ve hizmetleri için toplanan vergilerin de aynı biçimde üretim düzeyiyle ilişkili olması gereklidir. Buna ek olarak Say (1960: 20-1) devletin bu ilke doğrultusunda ekonomi politikalarını uygulamaya koyması gerektiğini savunurken Keynezyen İktisat konusunda çok önceden bir uyarıda da bulunmuş olur: "Asıl güçlük tüketim isteğini canlandırmak değil, üretim araçlarının arz edilmesi olduğuna ve bunu yalnızca üretimin gerçekleştirebileceğini bildiğimize göre, aşırı tüketimin teşvik edilmesi ticarete hiçbir fayda sağlamaz. Bu durumda iyi devletin amacı üretimi canlandırmak, kötü devletin amacı ise tüketimi teşvik etmektir."

Reel ve parasal büyüklükler arasındaki farkın giderilmesi enflasyonla savaşım açısından önemlidir. Bu bağlamda, vergi indirimlerinin bütçe açığından kaynaklanan enflasyona neden olma olasılığı gündeme gelmektedir. Norman B. Ture bunun zorunlu olmadığını, bütçe açığı oranında özel kesim tasarruflarında artış olduğunda böyle bir durumun söz konusu olmayacağını belirtir. Bütçe açığı ancak emisyonla kapatılırsa enflasyon olacaktır. (Raboy 1982: 67) Bütçe açığının emisyon yerine iç borç yoluyla kapatılması tercih edildiğinde, devlet, faiz oranlarını yükselterek ekonomik birimleri tasarrufa özendirilebilecektir. (Tatom 1981: 29) Arz-yönlü İktisat'ın amacı bütçe dengesini sağlayarak enflasyonla savaşmaktır. Bütçe açıkları tasarrufları daraltarak ve sermaye ve kredi piyasalarını, enflasyonun olmadığı bir duruma oranla daha yüksek faiz oranında dengeye

---

⁵⁸ Mises'in yardımıyla, reel ve finansal varlıklar arasında denge kurmaya çalışan Arz-yönlü İktisat'ın miktar teorisiyle olan ilişkisi gösterilebilir. Mises (1971: 87) ancak mal miktarındaki değişimlerin refahı etkileyeceğini, para miktarındaki artışın kendiliğinden mal miktarında bir artışa neden olmayacağını, diğer bir deyişle, para miktarındaki değişimlerin insanlığın ekonomik durumunda hiçbir değişikliğe yol açmayacağını belirtir.

getirerek sermaye birikimini ve üretimini olumsuz etkilerler. Bunun gibi kredi piyasasındaki dengeyi sarsarak durgunluğa ve enflasyonist beklentilere neden olabilirler. (Saulnier 1982: 154)

2.2.3. Teori ve Uygulamaya Yöneltilen Eleştiriler

Moszer (1981: 27-36) Laffer Eğrisi'ne çeşitli eleştiriler getirmiştir. Birincisi, vergi oranları arttıkça kayıtdışı ekonomik etkinliklerin artacağı ilişkisinden yola çıkarak, kayıtdışı çıktının ancak bir noktaya kadar arttırılabileceğini ileri sürer. Bu durumda vergilendirmeye dahil edilen çıktı miktarı sabit kalacağından, vergi oranları ile vergi gelirleri yeniden birlikte artma eğilimini yakalarlar. İkincisi, vergi gelirlerinin en üst düzeye çıkarılma amacı iki kısıta sahiptir: (i) Birimlerin gelirlerinin en düşük ikame düzeyinin altına inmesine izin verilmemeli, (ii) üretim öğeleri arzı (öge arzı) dalgalanmalara açık olduğu için çalışma sürelerinin kurumsal olarak arz ve talep ilişkileri bağlamında belirlenmesi gerekmektedir. Üçüncüsü, üretim miktarındaki değişimlerin vergi oranındaki değişimlere vereceği tepki düzeyi, üretim öğeleri arzının ve talebinin esnekliğine bağlıdır. Vergi oranları düştüğünde üreticilerin arzlarını arttırmaları, tüketicilerin gelir yerine boş zamanı tercih etmeleri ile aynı anda ve çelişik olarak gerçekleşebilir. Dördüncüsü, empirik verilere göre gelir etkisi, özellikle de enflasyon beklentilerinin yüksek olduğu ekonomilerde, ikame etkisinden çok daha güçlüdür.

Henderson (1981: 48) dördüncü eleştiriyle ilişkili olarak bireylerin çalışma düzeylerini cari gelirlerine göre değil, uzun vadeli planlarına göre belirlediklerini söyler. Buna ek olarak bireylerin çalışma düzeylerini değiştirmemelerine karşın vergi oranındaki düşüş ellerine geçen vergi-sonrası geliri arttırıyorsa, vergi oranları indiriminin tasarruflar üzerindeki etkisi kendisini gösterebilir. Tersisi durumda, tüketim düzeyi sabit kaldığı gibi, tasarruflar da artmayacaktır.

Fink (2002: 391-2) son derece ilginç bir yaklaşımla, Arz-yönlü iktisatçıların fiyat-değer teorilerinin doğru olmadığını ileri sürmüştür. Arz-yönlü İktisat'ta tüketim ve tasarruf ile çalışma zamanı ve boş zamanın nisbi değerlerine (fiyatlarına) yatırım ve üretimi arttırmak amacıyla etki edilmesi gerektiğini savunulmuştur. Boş zaman ya da tüketimin, piyasadaki mallar gibi bir fiyatı yoktur. Fiyatlar, piyasada belirlendiği gibi bir mal ile ilgili üretim

kararında rol oynayan fırsat maliyetleri de piyasa koşulları tarafından belirlenir. Nisbi fiyatların dalgalanması piyasadaki koordinasyonu bozmaktadır. Vergi indirimleri, yatırım kararlarının yön bulmasına yardımcı olmayacağı için nisbi fiyatları etkileyecek dalgalanmaların engellenmesi gereklidir.

En uygun vergi oranını gösteren B noktasının pratik olarak saptanması Miller ve Struthers'a (1982: 115) göre olası değildir. (Bkz. Şekil 3.2) Laffer (1981: 8) emek ve sermaye üzerine konan vergilerle ilgili farklı düzenlemelere gidilerek, en uygun vergi bileşiminin elde edilebileceğini savunur. Söz konusu düzenlemeler vergi oranlarının Laffer Eğrisi'nin hangi noktasında bulunduğunu gösterecektir. Gerçekte vergi-harcama ilişkisi, aşağıda ayrıntılı olarak ele alacağımız iktisatçı James McGill Buchanan'ın önerdiği gibi, bir kamu malları talebi ve arzı olarak incelenirse, B noktasının arz ve talebin denge noktası olduğu söylenebilir. Ne var ki, bu başka bir sorunun net olarak görülmesini sağlar. Gerçekte burada nihai amaç, vergi gelirlerini artırmak değil, ulusal gelirin artış hızını en uygun düzeye çıkarmak olmalıdır. Diğer bir deyişle, ekonomik büyüme için en uygun kamu-özel kesim bileşiminin elde edilmesi amaçlanmalıdır. Böyle bir amaca göre de en uygun kamu-özel kesim bileşiminin en yüksek vergi gelirine karşılık gelmesi zorunlu değildir. En uygun kamu-özel kesim bileşimi, özel harcamaların ağırlıkta olmasını da gerektirebilir. Böyle bir durumda üretim hacminin en üst düzeye vardığı noktada, vergi gelirleri de en üst düzeye ulaşmadığında en uygun ekonomik etkinlik düzeyine erişilmiş olacaktır.

Teorik olduğu gibi pratik açısından da eleştiriler yöneltmiştir. Arz-yönlü İktisat teorisinin ABD'de uygulanmış bir pratiği olarak değerlendirilen Reaganomics sonuçları açısından eleştirilmiştir. 1981'de ABD ekonomisi, Carter yönetiminden miras kalan durgunluk ve Vietnam Savaşı'nın neden olduğu enflasyon gibi iki sorunla karşı karşıyaydı. Aynı yıl Ağustos ayında Ekonomik İyileşme Programı uygulanmaya başlandı. Üç yıl boyunca kişisel gelir vergileri %25 oranında azaltılacaktı. Programa göre 1984'te bütçe dengesinin sağlanması amaçlanıyordu. (Canterbeary 1987: 259)

Reaganomics uygulaması, ilk olarak vergi indirimlerindeki azalışa karşın, vergi gelirlerinde çok az artışın kaydedilmesi nedeniyle eleştirilmiştir. Kamu harcamaları ise amaçlandığı gibi azalmamış, artış eğilimini sürdürmüştür. Bunun nedeni sıkı para

politikalarının faiz oranlarındaki yükselişi durdurmasıdır. Faiz oranlarında görülen bu değişiklik, borç servis maliyetlerini yükseltmiştir. Dolayısıyla sıkı para politikası ve harcamalardaki artış bütçe açığına neden olmuştur. Agel ve Persson, kendi kendisinin finansmanını sağlayan vergi kesintilerinin saltık olarak Kuzey ve Batı Avrupa'daki refah ekonomilerinde uygulanabilir olduğunu ileri sürmüşlerdir. (Snowdon ve Vane 2002: 428)

Anayasal İktisatçılar'a göre izlenilmesi gereken ekonomi politikası vergi indiriminin sürekli olduğu konusunda ekonomik birimlere güvence vermektir. Vergi yükümlüleri, vergi indiriminin sürekliliği konusunda ikna edilemezlerse, uzun dönemde Laffer eğrisinin savunduğu ilişki gerçekleşmeyecektir. Devletin kısa dönemde gelirini artıran bir birim olduğu gibi bir görüş yerleşik hale geldiğinde, geçici vergi indirimlerinin uzun vadede yüksek oranlı vergiler tarafından izleneceği beklenecektir. (Buchanan ve Lee 1982: 816-9; Brennan ve Buchanan 2006: 48)

Niskanen (1993) benzer biçimde Reagan döneminde, Carter döneminde %4 olan yıllık federal harcama artışının, %2,5'e inmesine karşın, sözcümlü sosyal güvenlik gibi kurumsal yapılarda bir reforma gidilmediğine dikkat çeker. Bu tip yapısal reformlar yapılmadan kamu harcamalarındaki azalışın kalıcı olabilmesi olası değildir. Yine Reagan döneminde savunma harcamalarının artışı, üretim artışından hızlı olduğu için federal harcamaların GSUH'ya olan oranı küçülmemiştir. Kurumlar ve gelir vergisinde oranlar düşürülmüş olsa da Sosyal Güvenlik'e ilişkin vergi oranları artmıştır. 1986'tan sonra düşük vergi oranlarına karşın, vergi tabanının genişletilmesi, vergi gelirlerinde bir azalmaya neden olmuştur.

2.3. Virginia Politik İktisat Ekolü: Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat

Chicago Üniversitesi'nde doktora derecesini aldığı 1948 yılında James M. Buchanan, üniversitenin kütüphanesinde Wicksell'in çevirisi bulunmayan ve bilinmeyen *Finanztheoretische Untersuchungen* isimli doktora tezini keşfetmiştir. Bu çalışmadaki kamu kararlarının oybirliği ile alınması, kamu maliyesinin özel kesimde olduğu gibi "değişim" temelinde çözümlenmesi vb. yaklaşımlar Buchanan'ı derinden etkilemiştir. Kendisiyle ortak

çalışmalar yapan Gordon Tullock, Geoffrey Brennan, Robert Wagner ve Marilyn Flowers ekolün diğer temsilcileridirler.

2.3.1. Kamu Tercih Ekolü

1955'te Fullbright bursu ile İtalya'ya giden Buchanan, orada kamu maliyesi üzerine yazılmış çalışmaları inceledi. İtalyan politik düşüncesinde kamu kesiminin ele alınış biçimi, Anglo-Sakson geleneğinde olduğu gibi olumlu değildi. Yine Anglo-Sakson geleneğinde kamu maliyesi, iktisadın bir alt-dalı olarak kabul edilirken, İtalyan geleneğinde bağımsız bir bilim dalı olarak ele alınmıştı. Anglo-Sakson iktisatçılarının Kıta Avrupası'ndaki iktisat çalışmalarına karşı duyarsız kalmaları, kamu maliye teorisinin geri kalmasına neden olmuştu.⁵⁹ (Rowley 1999: 422; Buchanan 1991c: 43-4)

2.3.1.1. Kamu Maliyesinde Faydacı Yaklaşım

Ferrara'nın iktisattaki faydacı yaklaşımı, İtalya'da maliye teorisinin içeriğinin ve yönteminin Anglo-Sakson maliye teorilerinden farklı olmasını sağlamıştır. 19.yüzyılın sonlarında, Pantaleoni ve De Viti De Marco devletin etkinliklerini marjinal fayda teorisiyle açıklamaya çalıştılar. Pantaleoni, kamu harcamaları teorisini marjinal fayda yaklaşımıyla ele alırken, De Viti de teorik iktisat ilkeleriyle maliye etkinliklerini açıkladı. Buna ek olarak, iktisadi analizde birey yerine devleti inceledi. Kamu etkinliklerinin amaçlarından çok, devletin bu etkinlikleri yerine getirirken sergilediği davranışlara önem veren De Viti, kamu etkinliğini kolektif gereksinimleri tatmin eden, buna karşın maliyetli bir etkinlik olarak görüyordu. Sax ve Mazzola da benzer biçimde kamu mallarının talep yönünü incelemişti. Pantaleoni, kamu hizmetlerine ilişkin net faydanın net maliyete eşit olması gerektiğini savunmuştu. (Buchanan 1966e: 27-35; Buchanan 1991a: 6)

1958'de yayınlanan *Public Principles of Public Debts* isimli eserinde Buchanan'ın amacı, Kıta Avrupası'nda geliştirilen maliye teorilerinde olduğu gibi, piyasa sisteminin dayandığı temeller üzerine öncelikle teorik düzeyde ve sonrasında bu teorik sorgulamanın

---

⁵⁹ Buchanan (1991c: 45) Duncan Black'in "Komiteler Teorisi"ni İtalyan iktisatçıları ve Wicksell'i okumasına borçlu olduğunu düşünmektedir.

pratik sonuçları bağlamında bir maliye sistemi kurmaktır.⁶⁰ Bu maliye sisteminde, piyasada olduğu gibi bireyler, kamu mal ve hizmetlerinden ne kadar faydalanacakları ve elde edecekleri fayda karşılığında ne kadar maliyete katlanacakları konusunda net bilgiye sahip olacaklardır.⁶¹ Hem kamu kesimini oluşturan bireyler, hem de kamu kesimi ile olan ilişkilerinde diğer bireyler kendi bireysel fayda-maliyet düzenekleri bağlamında incelenecektir. Diğer bir deyişle, bireyler; seçmen, bürokrat ya da politikacı, her kim olurlarsa olsunlar, hangi konumda bulunurlarsa bulunsunlar “sosyal refah” ya da “kamu çıkarı” gibi kalıplarla değil, kendi bireysel çıkarlarına göre hareket eden birer *homo economicus* olarak kabul edilecektir. Bu yönetime de *metodolojik bireycilik* adı verilmiştir. Yine piyasada olduğu gibi, kamu harcamalarının büyüklüğü bireylerin kamu mal ve hizmetlerine olan talepleri tarafından belirleneceği için mali disiplin de sağlanmış olacaktır. Sonuç olarak birey ile kamu kesiminin “değişim” ilişkileri yeniden düzenlenecektir. Politika alanına Wicksell’in önerdiği biçimde değişim ilişkileri bağlamında yeni bir paradigma ile bakma eylemi *catallaxy* (katalaksi, politik değişim) olarak isimlendirilmektedir. Bir yöntem olarak *politik değişim* yaklaşımı yardımıyla söz konusu düzenleme için normatif ilkeler geliştirilecektir. (Buchanan 1991b: 31-5) Bu normatif ilkeler bütünü daha sonra Anayasal İktisat’ın içeriğini oluşturmuşlardır.

2.3.1.2. Piyasa-Politika Düzeneklerinin Karşılaştırılması ve Rant Kollama Teorisi

Piyasa ve devlet, bireylerin işbirliğine gidebildikleri aygıtlar olmaları bakımından bir ortaklığa sahiptirler. Bireylerin devletle olan ekonomik ilişkilerini piyasadaki ilişkilerine benzer biçimde analiz etme olanağı yalnızca bu ortaklığa değil, işleyişe de çok şey borçludur. Piyasada değişim yoluyla fayda sağlayan bireyler, benzer biçimde devlet aracılığıyla kolektif olarak paylaşılan malları elde etmek için bu mallarla kaynaklarını takas ederler. Sıradan bireylerin ekonomik ve politik etkinliklerinde aynı güdümlenmeye göre hareket ettikleri

---

⁶⁰ Wicksell’in karar-verme konusundaki oybirliği önerisi henüz kitapta etkili olmamakla birlikte, kamu maliyesini de bir mübadele ilişkisi olarak görme önerisi, analizin temelini oluşturur. Wicksell etkisi, kendisini tam olarak Tullock’un oyun teorisine dayanan analitik katkıları sayesinde *Calculus of Consent*’te duyuracaktır.

⁶¹ Bireyin ödediği vergi ile kamu hizmetlerinden aldığı fayda arasında yapılan karşılaştırma “mali bakiye” olarak isimlendirilmiştir. Eğer vergi, bireyin elde ettiği faydanın değerini aşıyorsa, birey pozitif bakiyeye sahiptir. Böyle bir durumda birey, daha az kamu hizmeti talep edecek, dolayısıyla daha az vergi ödemeyi dileyecektir. Bireyin tamamen kamu hizmetini reddetmesi halinde ise birey, negatif bakiyeye sahip olacaktır. (Buchanan 1966a: 14)

söylenbilir. (Buchanan ve Tullock 1999: 4) Yalnızca seçmenler değil politikacılar da seçilmek ya da yeniden seçilmek için piyasada etkinlik gösteren girişimciler gibi birbirleriyle rekabet ederek seçmenlerden olabildiğince fazla oy toplama uğraşı içerisindeyler. (Buchanan ve Wagner 1999: 98)

18.yüzyıl filozofları için politik ve ekonomik alanların birbirlerinden ayrı olarak ele alınması söz konusu değildi. Piyasa ekonomisine dayanan liberal bir toplumun liberal-demokratik bir politik çatısı olacağı *a priori* kabul ediliyordu.⁶² Buchanan ve Tullock'a göre devletin ekonomideki payının çok düşük olduğu bu dönemde, kolektif davranışları güdümlen "genel yasalar" ile ilgili tartışmalarda, birbirinden farklı istem ve ilgileri olan birey ve grupların varlığının önemsenmemesi kabul edilebilirdi. Hükümet aygıtının neredeyse ulusal gelirin üçte birini kullandığı, bazı çıkar gruplarının politik etkinlik yoluyla kâr sağladıkları ve bazı yasama etkinliklerinin farklı gruplar üzerinde farklı etkilerinin olduğu modern zamanda çatışan çıkarların ele alınması zorunlu hale gelmiştir. (Buchanan ve Tullock 1999: 16-21)

Buchanan (1966b: 89) piyasa düzeneğinden fayda sağlayamayanların politika düzeneği yoluyla faydalarını en üst düzeye çıkarmaya çalışacaklarını belirtmiştir. Tullock konuya bir başka açıdan yaklaşarak, piyasa düzeneğinde etkinlik gösterenlerin de piyasadaki durumlarını korumak ya da kazançlarını en üst düzeye çıkarmak için lobicilik yoluyla politika düzeneğinden faydalanacaklarını ileri sürmüştür. "Rant Kollama" olarak isimlendirilen bu teoriye göre politik düzenek aracılığıyla piyasa işleyişine, özellikle fiyat düzeneğine müdahale söz konusudur. Böyle bir şemada, politika-yapıcılar "rant arz edenler" ve seçmenler de "rant talep edenler" olarak görünmektedir. Rant talep edenler, piyasada belirlenen fiyatın üzerinde rant, lisans ya da tarifeler yardımıyla tekeli kârı elde etmektedirler. (Flowers 1987: 431-440; Skousen 2005: 110)

Kolektif etkinliklerin ekonomik boyuta sahip olduğu bir modelde, bireysel rasyonalite, kolektif etkinlik için de geçerli olacaktır. Böyle bir modelde, birey kendi fayda fonksiyonuna göre kamu malları arasında bir tercihte bulunabilir. Aynı rasyonel tercih kamu malı ile özel mal arasında da yapılabilir. Vergi oranında bir indirim söz konusu ise *ceteris paribus* birey,

---

⁶² Friedman (1988: 29) böyle bir ilişkinin zorunlu olmadığını belirtir. Bu konuda ayrıca bkz. Arendt (1994).

daha fazla kolektif etkinlik lehine oy kullanacaktır. Vergi oranında bir artış olursa, eğer böyle bir olanak varsa, birey daha az kolektif etkinliği tercih edecektir. Ne var ki, kolektif tercihleri biçimlendiren karar-verme yasaları, topluluktaki bütün bireylerin faydalarını maksimize edebildikleri bir noktayı seyrek olarak oluşturur.

Piyasa verileri ile bireylerin tercihleri arasında bir uçurum olmadığı için talep yasaları ve davranışlarla ilişkili varsayımlar test edilebilir. Kolektif etkinliğin sonuçları ise bireylerin davranışlarıyla ilgili hiçbir şey yansıtmaz. Bireyler için politik süreç sonuçları açısından belirsizliklerle doludur. Bireyin oy verdiği parti iktidar olamayabilir ve bunun sonucunda birey hiçbir fayda elde edemeyebilir. Kolektif bir tercihe katıldığı sırada birey bu tercihin gelecekte oluşturacağı olgular hakkında net bir tahmin yürütemez; piyasada “zevkler” gibi net ölçütlere göre tercihlerde bulunan birey, politik tercihinde “değer” ölçütüne başvurmaktadır. Bu nedenle kolektif etkinliğin nihai sonucu ile bireyin kararı arasında tam anlamıyla bir ilişki yoktur. Belirsizlik nedeniyle birey, oy kullanma sorumluluğundan bile kaçabilir.⁶³ Gelecekteki belirsizliğin azaltılması bireylerin karar vermeden önce tartışabilmelerine bağlıdır. (Buchanan 1966b: 82-9; Buchanan ve Tullock 1999: 35-7; Buchanan ve Wagner 1999: 98-9; Brennan ve Buchanan 2006: 20)

2.3.1.3. Örgütlenme Biçiminin Rasyonel Seçimi

Kolektif etkinliğin bireye iki tür faydası vardır: (i) Onu güvenlik harcamaları gibi dışsal maliyetlerden kurtarabilir. (ii) Yangından korunma gibi bireysel olarak elde edilemeyecek dışsal faydalar sağlayabilir. Kolektif etkinliğin tercih edilmesinde bireyin kararını belirleyen fayda-maliyet ölçütlerine dayanan Ortodoks yaklaşım son derece yalın bir analiz kullanmış olur. Kolektif örgütlenme ile özel örgütlenme arasında bir karşılaştırma yapabilmek için dolaysız net fayda ve maliyetler, örgütlenme maliyetleri ve örgütlenme etkinlikleriyle ilgili kararların kolektif olarak alınmasının maliyetleri gibi değişkenlerin dikkate alınması gerekir.

---

⁶³ Kamu Tercihi teorisyenleri üzerinde etkisi olan Anthony Downs’a (1957: 260-74) göre bireyin sahip olduğu tek oyla sonucu değiştiremeyeceğini düşünmesi, oy kullanma konusunda isteksizlik duymasının tek nedenidir. İsteksizlik yaratan bir diğer neden yine piyasa ve politika düzeneklerinin farklılığı yoluyla görülebilir. Piyasada rekabet süreklidir, politik rekabet ise 4-5 yıl gibi aralıklarla görülür. Birey piyasada tercihlerindeki değişimi kısa sürede yansıtabilirken, politika düzeneğinde uzun süre tercihindeki değişikliği yansıtamaz. (Buchanan ve Wagner 1999: 98)

Bireyin bireysel etkinliklerinden türetilen faydasını en üst düzeye çıkararak (maksimize eden) koşul, örgütlenmenin gerektirdiği toplam net maliyetten bireyin payına düşenin minimize olmasıdır. Kuşkusuz, örgütlenmeden sağlanan faydalar da bu maliyetten düşürülecektir. Faydanın miktarını, dolayısıyla maliyetin de miktarını belirleyen, örgütlenmenin ne biçimde gerçekleştirildiğidir. Söz konusu olan kolektif bir etkinlik olduğuna göre karar-verme maliyetlerinin gerçekleşme koşulu da iki ya da daha fazla kişinin anlaşmaya varmaları olacaktır. Bu iki maliyetin toplamı, birey için, *birbirine bağlı olma maliyetini (interdependence cost)* oluşturur. Rasyonel bireyin amacı bu maliyeti en düşük düzeye (minimuma) düşürmektir. Buchanan ve Tullock, eğer bir etkinlik kolektifleştirilecekse beklenen birbirine bağlı olma maliyetini en düşük düzeye indirme (minimize etme) amacının tercih edildiği varsayımına dayanırlar. Bu tercih en verimli karar-verme yasasına uyulduğu anlamına gelir. (Buchanan ve Tullock 1999: 44-50)

Beklenen dışsal-maliyetler fonksiyonu da örgütlenmenin biçimi konusunda etkilidir. Bireyin, karar vermekle yükümlü grupta yer alan diğer bireylerin eylemlerinin sonucunda katlanmayı beklediği maliyet, gruptakilerin sayısına bağlıdır. Sayı arttıkça beklenen dışsal-maliyetler de düşecektir. Karar-verme yasası olarak oybirliği saptanmışsa, birey katlanmak durumunda kaldığı dışsal-maliyetlere gönüllü olarak izin vermeyeceği için, beklenen maliyet sifıra eşittir. Karar verilmesi için anlaşması gereken kişilerin sayısı arttıkça beklenen maliyetler düşecektir. Bunun tersine, karar verenlerin sayısı arttıkça, karar için daha fazla çabanın sarfedilmesi gerektiğinden, karar-verme maliyetleri artacaktır.⁶⁴ Topluluktaki bütün üyelerin anlaşmaya varması ile ilgili yaşanan güçlükler, kolektif etkinliğin bazıları için daha verimli olacağını gösterir; topluluk anlaşma aşamasına yaklaştıkça, bazı bireyler sahip oldukları pazarlık gücünü sömürürler. Ne var ki, pazarlıkların fırsat maliyetinin olması, anlaşmazlıkların sonsuza dek sürmesini engeller.

---

⁶⁴ Anderson ve Tollison (1986: 63) paranın miktar kuramıyla bir analogi kurmak için “oyların miktar kuramı” terimine başvururlar. Buna göre dolanımdaki oy miktarı arttıkça, her 1 birim oy’un değeri düşecektir. Burada oyun teorisine başvurmak olanaklıdır. Sıfır-toplam (*zero-sum*) oyunlarda oyuncuların çıkarları tamamen çatışır ve sonuç olarak bir oyuncunun kazancı, diğerinin kaybına eşit olacaktır. Pozitif-toplam (*positive-sum*) oyunlarında oyuncular kısmi olarak kazanır ve negatif-toplam (*negative-sum*) oyunlarında da kısmi olarak kaybederler. (Dixit ve Nalebuff 1993) 3 kişilik bir toplum modelinde, $(0, \frac{1}{2}, \frac{1}{2})$ koalisyonu, faydaları $(\frac{1}{4}, \frac{3}{4}, 0)$ şeklinde dağıtan bir koalisyon tarafından bozulabilir. Buna karşın bu ikinci koalisyonun dışında kalan C kişisi $\frac{1}{4}$ ‘e razı olmuş A kişisi ile $(\frac{1}{2}, 0, \frac{1}{2})$ koalisyonunu da oluşturabilir. $\frac{3}{4}$ adına ilk koalisyonu terk etmiş olan B, oyunu böylelikle 0 ile bitirmiş olur. (Buchanan ve Tullock 1999: 151-2)

Ayrım yalnızca oybirliği ve oyçokluğu yasaları arasındadır. Oybirliğinde sıfır maliyet beklentisi vardır. Oyçokluğunda ise hangi oranda olursa olsun birey pozitif maliyet beklentisi içerisindedir. Özel mülkiyetin kullanımını kısıtlayan kolektif etkinlikler için bireyin maliyet beklentileri ise bu kısıtlamanın yoğunluğuna bağlıdır. Sonuç olarak, bireyin kimi etkinliklerin kolektifleştirilmesi konusundaki kararları, kolektif karar-verme yasalarıyla da ilişkilidir. (Buchanan ve Tullock 1999: 64-84)

Refah ekonomileriyle ilgili literatürde her zaman bireylerin bireysel davranışlarının dışsal maliyetlere neden olabileceği ele alınmış, oybirliği dışında başka karar-verme yasalarına göre alınan kolektif kararların, karara katılmayan azınlık üzerindeki dışsal etkilerine değinilmemiştir. Bu baskılar nedeniyle, eğer karar-verme sürecinin örgütlenmesi herhangi bir maliyete yol açmasaydı, rasyonel birey, kolektivizasyonu seçmeyecekti.

Oybirliği, karar-verme maliyetleri dikkate alınmadığında, rasyonel bireyin bir tek tercihi olacaktır. Karar-verme maliyetleri, oybirliği dışında, oyçokluğu gibi yasaların da tercih edilmesine neden olabilmektedir. Pareto optimalitesi⁶⁵ yalnızca oybirliği yasasına dayanarak alınmış bir tercihi gösterir. Pareto optimalitesinde bireyin konumu belirlidir, örgütlenmenin biçimine karar veren birey ise gerçekleşecek olanlardan tam olarak emin değildir. (Buchanan ve Tullock 1999: 89-93)

---

⁶⁵ Pareto optimalitesi, ekonomi politikasının ya da yasal düzenlemelerin bir bireyin durumunu iyileştirirken, diğerlerinin durumunu kötüleştirmemesi anlamına gelir. Toplumsal refahın bir bireyin bile durumunu kötüleştirmeden artması zorunluluğunu öne sürdüğü için Pareto eleştirilmiştir. Kaldor ve Hicks, optimalitenin geçici olarak bozulduğunu, “yan ödeme” (*side payments*) ile yeniden sağlanabileceğini öne sürmüşlerdir. Bir kamu yatırımı, bireysel etkinlikleri sınırladığı için, Pareto optimalitesini bozan bir ekonomik olgu olmasına karşın, mülkün bedelini ödeyerek optimaliteyi yeniden sağlamak olasıdır. (Arrow 1963: 38; Tepecik 2005: 26) Arrow (1963: 39) Kaldor ve Hicks’i sosyal refah açısından arzu edilebilir değişiklik sorunu ile gelir bölüşümü sorunu arasında bir ayrım yapmalarından ötürü eleştirmiştir. William J. Baumol’un Kaldor’un tazminat ilkesine karşı ileri sürdüğü eleştirisi, Arrow’a ilham vermiştir. Baumol’a göre tazminat ödemesi parasallaştırma ve paranın sosyal değeri farklı gelir gruplarına ait olan bireyler için özdeş değildir. Arrow’un sosyal refah sorunu ile gelir bölüşümü sorunu arasında kurduğu ilişkinin Buchanan ve Tullock’u önemli ölçüde etkilediği tahmin edilebilir. Makro ekonominin organik ve tümel yaklaşımları ile böylelikle birey ve gruplarla ilgili mikro ölçütler arasında bir ilişki kurulabilecektir. Ne var ki, Baumol ve Arrow’un yaklaşımlarının diyalektiksel olarak ele alınması gerekir. Paranın sosyal değerinin Wicksell’e (1962: 16) göre pratik bir değeri yoktur. “Sosyal değer” gibi bir kavrama başvurmak gerçekten de sakıncalıdır; bu kavramı kabul etmek, bireylerin salt subjektif davrandıkları ya da davranışlarının rasyonel olmadığını, bu durumda “para aldanması” gibi deneyimleri yineledikleri anlamına gelir. Rasyonel bireylerin ele aldığı ölçüt, paranın sosyal değeri değil, reel değeridir. Bireylerin ellerindeki para miktarı, onların kararlarını dayandırdıkları bir ölçüt değil, yalnızca bir kısıttır. Sonuç olarak, Baumol ve Arrow’un farklı gelir düzeyleri olan bireyleri ortaya çıkarmaları, mikro iktisat açısından olumlu bir adım olmakla birlikte, bireylerin kör bir subjektivizme göre hareket ettiklerini ileri sürmeleri de aynı oranda olumsuzdur.

Politikada bireylerin eşit olduğu düşüncesi, onların farklılıklarının – farklı fayda fonksiyonlarına sahip olmalarının – üstünü örter ve bireylerin bir politikanın (A,B,C) setindeki bütün A,B,C’yi onayladıkları düşünülür. A,B,C hakkındaki farklı kanılar, oy alışverişine zemin hazırlar, eğer kanılar aynı olsaydı oy alışverişine gerek olmazdı. Buradan hareketle, oyçoğunluğu kuralının, toplam kayıpların, toplam faydalar tarafından aşılacağı gibi sınırlı bir “refah” anlayışına dayandığı söylenebilir.⁶⁶ Azınlıkta kalanlar politik tercihleri açısından daha kararlı iseler, elde edecekleri toplam fayda daha fazla ise, bu durumda da kısıtlı refah anlayışı yanlışlanmış olur. Çözüm olarak azınlıkta kalanların zararının tazminat ile karşılanması ileri sürülür. (Buchanan ve Tullock 1999: 125-30)

Politikanın mantığına göre alınacak bir karara şiddetle karşı çıkan birey ile bu karar konusunda yoğun düşünceleri olmayan ama kararı onaylayan bir birey eşit kabul edilirler. Eğer şiddetle karşı çıkan bireyin bir tür “değişime” girmesi izin verilirse, Pareto optimalitesi geçerli olabilir, böylece bu iki seçmen de zarar görmeyebilirler. Politika anlayışında ise herkesin ortak fayda göreceği gibi bir anlayış vardır ki bu Pareto yasasına uygun değildir. (Buchanan ve Tullock 1999: 133-5)

Adam Smith’in ekonomi teorisinin temelini oluşturan her iki tarafın da fayda görebileceği varsayımının politika teorisi için de geçerli olabildiği, kamu tercihi ekolü tarafından – birinin istediği kararın alınması ve diğerine işbirliği için tazminat ödenmesi varsayımı altında – kanıtlanmıştır. Rasyonel bireylerin özgürce karar verebildikleri bir ortamda bir anlaşmaya varılıp bir sözleşme oluşturulması, her biçimde oybirliğini gerektirir. (Buchanan ve Tullock 1999: 248-51) Ricardo, sınıf çatışması kavramı üzerinde durduğu için eleştirilmiştir. Buchanan ve Tullock, çatışmanın önemli olmadığını, önemli olanın çatışmanın çözümü olmayan bir olgu gibi sunulması olduğunu söylerler. Neo-Klasik İktisat, Buchanan ve Tullock’un getirdiği anlayış sayesinde marjinalizmin emek-değer teorisini gözden düşürmesinde olduğu kadar etkili bir hamleyle çatışmaya dayalı Ricardocu sosyolojinin de karamsar etkisini ortadan kaldırmıştır.

---

⁶⁶ Edgeworth ve Marshall, çoğunluğu oluşturan bireylerin toplam faydasını meşru bir ölçüt olarak kabul eden Jeremy Bentham’ı izlemişlerdir. (Arrow 1963: 4) Bentham’ın yaklaşımında toplumu oluşturan bireylerin homojen oldukları ve subjektif açıdan bir farkları olmadığı için de birbirine eşit bireysel faydaların toplamının son derece yalın bir işleme sosyal faydayı oluşturduğu açıktır. Rousseau ise “genel istem” kavramını ortaya atmasına karşın farklı istemlere sahip grupların varlığını yadsımamıştır. Ne var ki, bu gruplar da genel istemle yetinecek ve farklılıklarını yitireceklerdir. (Russell 2004: 283-4)

2.3.2. Anayasal İktisat

Devletle ilgili felsefi yaklaşımlar, tarih boyunca değişime uğramıştır. Eserleri temelde bireylerin ahlakî eğitimleriyle ilişkili olan Platon, devleti kitleleri ahlak açısından eğitecek bir kurum olarak görmüştür. Platon'un döneminde yasaların gücünün çıkarına göre düzenlendiği söyleyen Atinalı Timon gibi septikler de ortaya çıkmıştır. Ne var ki, yine bir septik olan Protagoras'ın bir devletin yasasını hazırlaması, septisizmin sistematik eleştiriler getirmekte yetersiz olduğunun kanıtlarından biridir. Aristoteles, erdemini ancak maddi yeterliliğe kavuştuktan sonra maddi uğraşlardan uzaklaşan üst sınıflara ait olabileceğini ileri sürerek Platoncu devlet anlayışını eleştirmiştir. Ayrıca Aristoteles, her devlet biçiminin de iyi olmadığını savunmuş ve düşünceleri Ortaçağ felsefesini etkilemiştir.

İslam felsefesinde Farabî, *El-medinet'ül Fazıla* isimli eserinde sapkın yönetim biçimlerini tek tek saymış ve ideal devletten söz etmiştir. Kendisinden yalnızca Arz-yönlü İktisat'ta Laffer Eğrisi ile analogi⁶⁷ kurmak için söz edilen İbn Haldun'un görüşleri ihmal edilmiştir. İbn Haldun, devleti dinamik bir kurum olarak ele alır. *Din yasaları, içerdikleri ekonomik hükümler sayesinde vergilendirmenin ilkelerini belirlemektir.* Söz konusu yasalardan uzaklaşma ile birlikte görülen yozlaşmanın sonucunda vergiler yükselmektedir. İbn Haldun, aynı yerde, bireylerin, vergileri kimlerin ve neden artırdığını bilmemelerinden ve alışkanlıklarından ötürü yüksek vergi ödemeye razı olduklarını belirtmektedir. (Khaldûn 1958: 90-1) Bunlara karşın, aynı dönemde devletin gerekliliğini savunan, devleti kötülüğe karşı oluşturulmuş kutsal bir kurum olarak kabul eden felsefi düşünce de, çeşitli değişikliklere uğramakla birlikte, Hobbes ve Hegel'e kadar etkisini sürdürmüştür. Ortaçağ'da şeytana karşı oluşturulmuş devlet düşüncesi ile Rönesans düşünürü Hobbes tarafından birbirlerinin kurdu olan insanları birbirlerinden korumak için oluşturulmuş devlet düşüncesi arasında dünyevi bir yorumun ortaya konması dışında bir fark yoktur.

---

⁶⁷ Laffer Eğrisi ile İbn Haldun'un vergilendirme ile ilgili görüşleri arasında ancak analogi bağlamında bir ilişki kurulabilir; İbn Haldun, Laffer gibi bir politika önerisi ortaya koymamaktadır, yalnızca bir uygarlığın izlediği süreçleri betimlemektedir.

2.3.2.1. Devletin Ekonomik Bir Birim Olarak Analizi

19.yüzyıla gelindiğinde, İtalya’da maliye teorisinin izlediği faydacı yaklaşım, maliye politikalarını yönlendiren olguların aydınlatılmasını ve devletin iktisadi görünümünün nesnel olarak çizilmesini sağladı. Puviani ve Pareto’ya göre maliye politikası yalnızca yönetimdekilerin davranışları tarafından belirlenmektedir. Bundan ötürü Pareto ve Borgatto, maliye politikasının iktisadi değil, sosyolojik bir olgu olduğu sonucuna ulaşmışlardı. Puviani, Barone, Fesiani ve Coscioni maliye politikasının cebri yönü üzerinde durmuştu. Teorilerinin önemli bir kısmını mali illüzyonlar oluşturuyordu. Puviani, kamu harcamalarının faydalarının büyütüldüğünü, maliyetlerin boyutunun ise küçük gösterildiğini ileri sürmüştü. Puviani’ye göre birey, gelecek geliri ile cari geliri arasında bir denge kuramadığı için, devlet bu dengesizlikten doğan maliyetleri borç vererek karşılar. Vergiler özellikle piyango kazançları gibi manevi değeri büyük olan şeylerden alınmaktadır. Bir diğer mali illüzyon yöntemi de zorunlu durumlardan kaynaklanan vergilerin alınmasına devam edilmesiydi. (Buchanan 1966e: 32-56; Buchanan 1999b: 127-136)

Benzer teorik hareketler, önemli bir gecikme ile, Anglo-Sakson iktisadi düşüncesinde görüldü. Stagflasyon konusunda Monetaristlerin ve Yeni Klasiklerin açıklaması, devletin müdahalelerinin krizleri kötüleştirdiği yönündeydi. Bununla birlikte, müdahale organının davranışlarının ardındaki nedenin de, “sosyal refah” gibi etik kavramlara başvurmadan, iktisadi analiz çerçevesinde analiz edilmesinin gerekliliği savunuldu. Kuşkusuz, kamu kesiminin ekonomideki ağırlıklı etkinliği ve izlenen Keynezyen ekonomi politikaları bu görüşler için önemli bir dayanaktı.⁶⁸ Denk bütçenin bir tür kısıt işlevi görerek mali disiplini sağladığını kavramak için Keynezyen bütçe politikalarının yol açtığı ayrımcı harcamaların sonuçlarının deneyimlenmesi gerekiyordu. (Buchanan ve Wagner 1999: 95)

Özellikle Martin J. Bailey’nin 1956’ta yayınladığı *The Welfare Cost of Inflationary Finance* isimli makalesinden sonra, kamu kesiminin izlediği enflasyonist politikalardan, diğer bir deyişle para basımından kazançlı çıktığı görüşü önem kazandı. Bu görüşe göre para

---

⁶⁸ Maliye teorisine ilişkin objektif analizlerin ilk olarak İtalyan iktisat literatüründe görülmesinin nedeni ayrı bir araştırma konusu olmakla birlikte, teorik ortamın yüzyıllar boyunca söz konusu objektivizme gerekli düzlemi sağladığı söylenebilir. *Hükümdar*, Machiavelli’in yaşadığı dönemde basılan benzer kitaplardan yalnızca biriydi. Olguların teorik olarak kavranması pratik olarak deneyimlenmelerine bağlıdır. Krş. Wagner (1985: 388).

basımı, tüketicilerin satınalma güçlerini azaltır ve reel gelirin bir kısmını zorunlu olarak kamuya aktarır. Enflasyon böylelikle vergi işlevi görür. Kamu, bu işlem sonucunda finansmanını enflasyon vergisiyle sağlamış olur. “Bankacılık sisteminin az geliştiği ve bu yüzden halkın elinde fazla para tuttuğu ülkelerde...hükümetler, enflasyondan daha çok enflasyon vergi geliri elde edebilir. (...) Belirli bir cari fiyat düzeyinde talebi aşan oranda para basılırsa, bu işlem nakit fazlası oluşturarak kamu kesimindeki nakit dengelerini etkiler. Dengeye yeniden ulaşılan kadar, kamunun elindeki nakit fazlasını azaltma girişimleri, fiyat düzeylerini yukarıya iter.” (Şimşek 2000: 56) Buna ek olarak, enflasyon nedeniyle paranın değeri düştüğünde kamunun çıkardığı kağıtlara yönelik talep artar. Para yaratma, ekonomiyi enflasyonist bir kısır döngüye çeker. Kamu, enflasyondan elde ettiği gelirlerle harcamalarını artırarak, enflasyonu bir kez daha kamçılar. (Barro 1990: 43-4) Enflasyon, reel büyüklüklerle parasal büyüklükler arasındaki fark sonucunda oluştuğuna göre, kamunun enflasyon vergisi yoluyla elde ettiği *senyoraj gelirin*in boyutu bu farka bağlıdır.⁶⁹ (Şimşek 2000: 57)

Bir ekonomik birim olarak kamunun kendi faydasını en üst düzeye çıkarma uğraşının ekonomide dalgalanmalara neden olduğu saptandıktan sonra, bu konuda uygulamaya yönelik yaklaşımların geliştirilmesi gerekmiştir. Friedman (1953a; 1975: 19) “rules versus discretion” ilkesini yineleyerek para politikalarının belirli bir kurala göre izlenmesini ve para arzının %3 ile %5 arasında olmak üzere her yıl sabit bir oranda artırılması şeklindeki politikanın anayasaya eklenmesini önermiştir. Brunner (1983: 32) Monetarizmin ekonomi politikası olarak önerdiği istikrarlı parasal genişlemelerin ekonomiyi istikrara kavuşturduğu gibi politika-yapıcıların tercihe bağlı olarak hareket etmelerini engelleyeceğini önemle belirtmektedir. Ludwig von Mises, Hans F. Sennholz, Murray N. Rothbard ve Henry Hazlitt ise çözüm olarak altın standardına geri dönülmesini önermişlerdir. (Brown 1982: 12) Monetaristler iki nedenle altın standardını yetersiz buluyorlardı. Birincisi, Friedman ve Schwartz (1963: 360-1) Büyük Bunalım sırasında altın stoğundaki artışa karşın para arzında bir artış görülmediğini saptamışlardı. İkincisi, altın standardı en uygun biçimde uygulansa bile üretim maliyetleri nedeniyle ekonominin dinamiklerine yanıt verebilecek denli esnek değildi. ABD’de etkin altın standardının uygulandığı dönemde, bireylerin nakit balanslarını düşürme girişimleri, yurtiçi fiyatlarının yükselmesine neden olmuştu. Fiyatların yükselmesi ile birlikte, ihracatın daralması ve ithalatın genişlemesi sonucu altın ihracı hızlanmış ve altın

⁶⁹ Enflasyon vergisi ve senyoraj geliri ile ilgili ayrıntı için bkz. Aktan et al. (1998), Yıldırım (1996), Engin (2000), Çavuşoğlu (2005).

ithali yavaşlamıştı. Buna ek olarak yurtiçi fiyatlardaki yükseliş, altının üretim maliyetlerini de artırarak altın üretimi üzerinde caydırıcı bir etkiye bulunmuştur. (Friedman 1959: 331) Leijonhufvud (2007: 12-5) ise hem Monetarist para politikalarının hem de altın standardının birlikte uygulanması gerektiğini savunmuştur. Hayek'in para basma yetkisini özel bankalara devretme önerisi kuşkusuz literatürdeki en radikal öneridir. Ona göre para, bankaların piyasaya sürdükleri “mal” olacağından, bankalar da hemen her üretici gibi mallarının miktarını, fiyatını düşürmemek için çok fazla artırmayacaklardır. Mill (1965: 803) para basma yetkisini “tekel” olarak değerlendirmişti. Bu bağlamda Hayek'in para piyasası için tekel yerine serbest rekabeti önermiş olduğu söylenebilir.⁷⁰ (Brown 1982: 20-1)

Rasyonel Beklentiler Teorisi ise piyasada etkinlik gösteren ekonomik birimlerin verdikleri tepkilerle politikaları etkisizleştireceğini savunmaktadır. Diğer bir deyişle, “tercihe bağlı” ekonomi politikalarının uzun vadede politika-yapıcılara hiçbir faydası olmayacaktır. Barro'ya (1990: 44, 54) göre senyoraj gelirinün büyüklüğü bireylerin ellerinde tuttıkları para miktarı, diğer bir deyişle para talebine bağlıdır. Rasyonel beklentiler geliştiren ekonomik birimler, enflasyona ilişkin öngörülerine göre nakit balanslarını düzenlerler. Rasyonel beklentilerin geçerli olduğu bir ekonomide senyoraj geliri ancak beklenmedik enflasyonlardan elde edilebilir. Bu noktaya kadar bildik Rasyonel Beklentiler yaklaşımını aktaran Barro (1990: 46, 63, 16-18) bir adım ileri giderek Sargent ve Wallace'ın “politika etkisizliği” teorisinin belirli varsayımlar altında geçerli olmayacağını ileri sürer. Birincisi politika-yapıcı, eğer kısa vadeli faydanın, uzun vadeli faydadan büyük olacağını öngörüyorsa, kendisine telkin edilen işbirliği politikasının getireceği uzun vadeli faydayı tercih etmeyecektir. Kısa vadeli faydayı ya da oyun teorisinde bu durumu betimleyen “sonlu ufuk” yolunu tercih eden politika-yapıcı, “sonsuz ufuk” oyununda olduğu gibi ekonomik birimler tarafından cezalandırılmaz. İkincisi, politika-yapıcının elinde ekonomik birimlere kıyasla ekonomiye ilişkin daha doğru bir modelin olduğu durumların varlığı yadsınamaz. Üçüncüsü savaş zamanlarında politika-yapıcı, beklenmedik enflasyon yoluyla daha fazla kazanç elde edebilir; ekonomik birimler, politika-yapıcının belirsizliğe dayalı (*contingent*) bir strateji izlediğini kavrayamayabilirler. Politika-yapıcı böyle zamanlarda enflasyonun bir önlem olduğunu iletir, gerçek neden ise oyunun kurallarının uygulanmasında görülen aksaklıklardır.

---

⁷⁰ Brown (1982: 21-3) aynı önerilerin daha önce Smith, Mill ve Spencer'dan geldiğini belirtir. Bu isimlerin arasına Ricardo (1997: 313-4) da eklenmelidir.

Belirsizliğe dayalı politikalar, en iyi savaş zamanlarında uygulanırlar, çünkü çok iyi tanımlanmış bir olay üzerine kurulmuşlardır.

Anayasal İktisat ekolü oyunun kurallarını herhangi bir olasılığa açık kapı bırakmayacak biçimde değiştirmek için bir ekonomik anayasanın gerekliliğini savunmuştur. Kamu tercihi ekolü, ekonomi politikalarının ve karar-verme kurallarının bireylerin tercihleri üzerindeki etkisini incelemektedir. Ekolün oyun teorisini referans alan teorik çerçevesinde, bireyin oyunun kurallarına uyarak rasyonel davranması yanında, oyun teorisinden farklı olarak rasyonel davranışları engelleyen kuralların belirli bir öngörüyle değiştirilme olasılığı da bulunmaktadır. (Brennan ve Buchanan 2006: 2-3) Oyun teorisi belirli kuralların geçerli olduğu oyunlarda bireylerin davranışlarını incelerken, ekonomide araştırmanın amacı kurallar arasında bir seçim yapmaktır. Diğer bir deyişle, oyunun kurallarında gerekli değişiklikleri yapabilme anlayışıyla oyunun sonucunun ne olacağı ekonomi biliminin araştırma konusudur. Oyun teorisi, kuralları genellikle veri olarak kabul eder. (i) Oyun teorisinin teorik fayda teorisine katkıları, Buchanan ve Tullock'un bireysel hesap (*calculus*) üzerine odaklanmalarını sağlamıştır. (ii) Oyun teorisinin verdiği esinle iyi tanımlanmış politik oyunlar için çözümler bulmak amaçlanmıştır. (iii) Politik ekonomi, oyunun politik kurallarının bir "optimal" dizisini aramak konusunda esin vermiştir. (Buchanan ve Tullock 1999: 329-30)

Antikçağ'da hükümdarın kendi kendisini denetlemesi gerektiği kabul edilirdi. Platon, bu genel kabulün etkisinde eğer hükümdar erdemli ise, hükümdarın en yüksek erdeme sahip olan filozof olması gerektiğini savundu. Buna karşın, Platon'un *Devlet* isimli yapıtı halkın masallarla kandırılması gibi etik açıdan kabul edilemeyecek yönler de içerir. Hobbes, hükümdarın kendi güvenliği için ülkeyi iyi yönetmesi gerektiğini söyler, Machiavelli bu iyi yönetim için hükümdara önerilerde bulunur. Ne var ki, fayda-maliyet anlayışının bir sonucu olan ve kendiliğinden oluşan bütün bu "kısıt" anlayışları, ister etik isterse ekonomik olsun, Anayasal İktisatçılar için yeterli değildir. Bu kısıtın teorik değil, anayasal olarak pratik belirleniminin gerekliliğini savunmaktadırlar. (Brennan ve Buchanan 2006: 188) Kuşkusuz, Rousseau'nun lüks denilen kötülüğü tek başına yüklenerek, halkı bu kötülükten koruyan hükümdar anlayışı son derece yanlıştır. Montesquie ve pek çok yazarın ortaya koyduğu gibi hükümdarların lüks tüketimleri önemli dış borçlara neden olmuştur. Hükümdarın

etkinliklerinin halkı etkilemeyeceği ya da bu etkinliklerin sonuçları açısından soyutlanabileceği düşüncesi kesinlikle kabul edilebilir bir yaklaşım değildir.

Adam Smith, sınıfların devletle politik işbirliği içerisine girerek diğer sınıflar üzerinde üstünlük elde ettiklerini ileri sürmüştü.⁷¹ İkinci bölümde de dile getirdiğimiz gibi, Smith, “üretken ve üretken olmayan sınıf” ayrımına giderek kendi amacıyla çelişmişti. Fayda-değer yaklaşımıyla ekonomik etkinlik içerisinde yer alan bütün bireylerin fayda yarattığı ve tüketiciler olarak da faydalarını en üst düzeye çıkarmaya çalışacakları kabul edilmişti. Pareto optimumu ve Walras’ın Genel Denge analizi tamamen bu yaklaşımın getirdiği prensipler üzerine kurulmuştu. Ne var ki, Keynezyen İktisat, üretkenlikten bağımsız olarak yeni bir sınıflandırma ile ortaya çıktı: Marjinal tüketim eğilimi yüksek olan ve yüksek olmayan gelir grupları. Neo-Klasik İktisat’ın ortadan kaldırmak istediği sınıflandırmaların sayıları artarak yeniden gündeme gelince, çoğu grup ekonomiye olan katkılarını neden göstererek devletten teşvik talep edebildiler. Bu talepleri de “sosyal refah” örtüsü altında gizliyorlardı. (Hayek 2007: 9) Böylece Merkantilizm, Smith’in eleştirdiği politik boyutuyla da geri dönmüş oldu. Yozlaşma ile serbest rekabet arasındaki ters-yönlü ilişki bir kez daha kendisini gösterdi.

Amerikan Anayasası’nı hazırlayan “Kurucu Atalar” devletin görevlerini ve sınırlarını tanımlarken ekonomik gücünün devletin etki alanını genişletebileceğini düşünmemişlerdi. (Buchanan: 1999d: 205) Kuşkusuz, kamu etkinliğinin sınırlı olduğu dönemde baskı gruplarının yokluğu anlaşılır bir şeydi. Kamu etkinliğinin artışı ve bu artışın gruplar üzerindeki değişik etkisi, bireylerin politik yolla başka tür kazançlar elde etmek için baskı gruplarını oluşturmaya itti. Örgütlenmeye yönelik yatırımların kârlılığı kamu kesiminin büyüklüğü ile doğru orantılı, kamu bütçesinin bütün gruplara fayda sağlayabilirliği ile ters orantılı ve kamu bütçesi ile kamu kesiminin büyüklüğü ise politik örgütlenmeye yapılan yatırım miktarına bağlıdır. Eşit yeniden-dağıtımın olduğu bir ortamda bir grup kendi lehine yasalar çıkarmayı başarır, toplumdaki diğer bireyler de politik olarak kazanç elde edebilmek için gruplar oluştururlar. Grupların sayısı arttıkça, kolektif etkinliğin boyutları da büyür. Knut Wicksell oybirliği kuralı yanında, oyçoğunluğu kuralının geçerli olması

---

⁷¹ Buchanan (1999d: 215) Smith ve onu izleyen iktisatçıların bir “anayasal devrim” önerdiklerini ileri sürmektedir. Gerçekten de Klasik İktisatçılar, devletin ekonomideki rolünü belirleme çabası ile “rules versus discretion” ilkesinin öncüleridirler.

durumunda bile, bir kolektif etkinlik sonucu diğerlerine göre daha fazla fayda elde eden bireylerden diğerlerine göre daha fazla vergi alınması sayesinde dengenin kurulabileceğini söyler. (Buchanan ve Tullock 1999: 286-7, 291-2) Ne var ki, oybirliği ortaya konulan sorunların çözümü için yeterli değildir. Birincisi, oybirliği kuralı uygulanamayacak denli ideal bir yaklaşımdır. (Brennan ve Buchanan 2006: 7) Tullock (1999) karar-verme kuralı olarak oybirliğini ileri sürmenin ancak “seremonik” olabileceğini söyler. Tahıl Yasaları kaldırılırken hiç kimse oybirliğini ileri sürmemiştir. Tullock’a göre zararları karşılığında kendilerine tazminat ödenenler halk değil, yalnızca politikacılar; bir kitlenin oyunu yitirirken politikalarıyla kayırdığı bir başka kitlenin oyunu kazanarak yine kazançlı çıkarlar. Wicksell de oybirliği kuralının ideal bir öneri olduğunu kabul etmiş, pratik olarak 3/5 gibi “kaliteli çoğunluk” kuralını önermiştir. (Buchanan 1993b: 403) İkincisi, politikacılar en azından seçimler yoluyla denetlebilmektedirler. Buna karşın seçim düzeneği bürokratlar açısından hiçbir kısıtlayıcılık içermemektedir. (Brennan ve Buchanan 2006: 24) Bürokratlar da kazançlarını maksimize etmeye çalışırlar ve bu sonuç olarak bütçenin genişlemesine neden olur. (Buchanan 1999d: 204) Karar-verme maliyetlerinin yüksek olması, bürokratlara tercihe bağlı karar-verme gücünü bağışlar. (Buchanan 1999d: 127)

“Anayasal kısıtlamalar düzenlenmediği ve uygulanmadığı sürece, demokrasi kendi kendisinin Leviathan’ı olabilir.” (Buchanan: 1999d: 205) Anayasanın ve hukukun üstünlüğünün kabulüne karşın deneyimlenen siyasal yozlaşmanın nedenleri, anayasada ekonomik hükümlere yer verilmemiş olması ya da anayasada bulunan ekonomik hükümlerin değişik biçimlerde yorumlanmasıdır. (Buchanan 1995: 353; Buchanan 1999d: 207; Savaş 1997a: 44-5) Buchanan’a (1999d: 198-201) göre politikacıların, ister ideolojik ister kişisel olsun, kendi faydalarını buldukları politik konum sayesinde en üst düzeye çıkarmaları olasıdır. Bütçelerin büyüklüğü bu davranışın sonucudur. Politikacıların konumlarını korumak için seçmenlerine fayda sağlayacak harcamalarda bulunmaları, vergi indirimine yanaşmalarını engeller. Harcama programları çoğunlukla belirli gruplar için düzenlendiğinde, vergiler ile yükümlülerin alacakları fayda arasındaki bağ zayıflamaktadır.

2.3.2.2. Ekonomi Anayasası

Kamu Tercih Teorisi, bir pozitif ekonomi politika teorisi olarak, belirli bir metodoloji çerçevesinde normatif yargılara ulaşmıştır. Anayasal İktisat, bu normatif yargıların bütünü olmakla birlikte, temel normatif ilke olarak teorinin ortaya koyduğu ekonomi politikalarının anayasada yer verilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Söz konusu normatif yargılar; vergi-harcama, bütçe ve para politikaları ile ilgili anayasalar bağlamında incelenebilir.

Anayasal karar sürecinde bireyler, Leviathan'ı olabildiğince sınırlandırmak isteyeceklerdir. Bu amaç nedeniyle, anayasal perspektifte, Ortodoks normatif yaklaşımların ideal bir konuma getirdiği düz oranlı vergi sisteminin verimliliği bile kuşku ile karşılanacaktır. Yine anayasal perspektifte, bazı bireylerin vergi-dışı seçeneklerde bulunması, Ortodoks normatif yaklaşımda olduğu gibi eşitsizlik olarak algılanmamaktadır. Normatif yaklaşımlar, farklı koşulların varlığını dikkate almadan statik yargılar üretmektedir. (Brennan ve Buchanan 2006: 34-5) Düz oranlı vergi sistemi normatif olarak eşitlik ve adalet ilkelerine *statik* olarak uygundur, ne var ki, koşullar tersi bir durumu da yaratabilir. Öncelikle bu sistemde her bir kamu malı maliyetinin bireye düşen payını belirlemek olası değildir. Aynı biçimde birey, net bir vergi oranını belirleyemez. Eğer vergi değeri ilk olarak sabitlenirse, vergi oranı; bunun yerine eğer vergi oranı başlangıçta sabitlenirse, vergi değeri toplam vergi tabanının büyüklüğüne göre belirlenecektir. Vergi tabanındaki potansiyel değişimler kamu malının finansmanı için gereken vergi değeri ve vergi oranını belirleyecektir. Toplam vergi tabanı, bütün bireyler tarafından belirleneceği için birey açısından belirsiz bir büyüklüktür. Bu durumda elde edilecek kamu malının miktarı da önceden tahmin edilebilir bir şey olmayacaktır. Kamu malının miktarı önceden tahmin edilebilse bile, söz konusu miktardaki malı finanse edecek vergi oranı, yeniden toplam vergi tabanı büyüklüğü tarafından belirlenecektir. Bunun gibi herkesin maksimum gelir düzeyini elde ettiği bir ekonomide, 100 YTL'lik bir kamu malı için gerekli olan vergi oranı %6 iken, bir bireyin minimum gelir düzeyini elde etmesi sonucu vergi oranı %10'a çıkacaktır. (Buchanan 1999b: 30-8) Maktu vergi⁷² de her zaman ideali değildir. Birey gelirinde dalgalanmalar olacağı beklentisi içerisinde ise gelir vergisi ödemeyi kabul edecektir. (Buchanan 1999b: 246) Sonuç olarak vergi sistemini ekonominin içerisinde bulunduğu koşullara göre *ama özellikle anayasal bir*

⁷² Her mükelleften eşit olarak alınan vergidir. Baş vergisi ya da damga vergisi gibi.

biçimde düzenlemek gerekecektir. Ancak bu biçimde mali disiplin ve bütün bireylere aynı vergi oranının ya da ölçütünün uygulanması olarak tanımlanan “vergilemede genellik ilkesi” sağlanabilecektir.

Öngörülemeyen koşullara karşın, anayasal karar-verme sürecinde, anayasa-sonrası karar-verme kuralları (uygulamaya dönük karar-verme kuralları) öngörü bağlamında önemli bir ölçüttür. Uygulamaya dönük karar-verme kuralı oyçoğunluğu ise vergi dağılımının, yönetimin destekçilerinin lehine olacak biçimde gerçekleşmesi öngörülebilirdir. Vergilendirmede genellik ilkesinin anayasal olarak geçerli kılınması, oyçoğunluğu ile seçilen politika-yapıcıların bu tür uygulamalara sapmalarını engelleyecektir. Ne var ki, bu da yalnız başına yeterli değildir. Oyçoğunluğu kuralının geçerli olduğu bir durumda artan ya da azalan oranlı vergi sistemi çoğunluğun, azınlık üzerinde vergi yükü yaratmasına neden olacaktır. Bu vergi yükünü azaltmanın tek yolu düz oranlı vergi sistemidir. (Buchanan 1993b: 404-6)

Buchanan (1991a: 5) yeni bir kamu maliyesi yaklaşımının bütçenin iki yanı arasındaki bağlantı üzerine bir çözümlenme geliştirmesi gerektiğini önemle belirtmiştir. Bu bağlamda, *bütçenin hem harcama hem de vergi yönü anayasal olarak sınırlandırılmadıkça*, vergi indirimleri, genellik ilkesi açısından pratik bir sonuç doğurmayacaktır. Bütçenin harcamalar yönü ile ilgili anayasal düzenleme, genellik ilkesine bir başka konuda da katkıda bulunabilecektir: Düz oranlı vergi sisteminde bile yüksek gelir grupları görece yüksek vergiler ödeyeceklerdir. Harcamaların değişik vergi düzeylerine göre düzenlenmesi genellik ilkesini pratik olarak sağlayacaktır. (Buchanan 1993b: 407-8; Wagner 1985) Buchanan (1986: 144) Wicksell’in önerdiği gibi *vergileendirme ve harcama ile ilgili yasaların kaliteli çoğunluğa göre belirlenmesi* gerektiğini savunmaktadırlar.

Brennan ve Buchanan’a (2006: 28-9) göre vergi gelirlerinin kullanımı üzerinde herhangi bir kısıtlama söz konusu değilse, vergi gelirleri politika-yapıcıların özel gelirlerine eşit olur. Bu tür kısıtlamalar uygulamada yer alsalar bile vergi gelirlerini en üst düzeye çıkarma amacı görülecek ve vergi gelirleri ile harcamalar arasında bir fark oluşacaktır. Bu durumda *verginin konusunun belirlenmesi* son derece önemli bir anayasal öğedir. Diğer bir deyişle, vergiler ile önceden belirtilmiş konulardaki harcamalar arasında bir denklik olması koşulu aranacaktır. Eski verginin en iyi vergi olması, bireylerin eski vergi konusunda yeterli

deneyime sahip olmalarından kaynaklanır. Bireyler ödedikleri vergiye karşılık gelen kamu mal ve hizmet miktarını geçmişteki deneyimleri yardımıyla öngörebilmektedirler. (Buchanan 1999b: 58) Bu bağlamda, vergilendirmede ağırlıklı olarak tahsis ilkesine başvurulması, vergi konusunun belirlenmesine ve vergilerin harcamalarla birlikte değerlendirilmesini sağlayacaktır. (Buchanan 1986: 145) Tahsis ilkesi, belirli bir amaçla toplanan vergi (*earmarked tax*) uygulamasıdır ve bu uygulamada bireyin hesabı açısından vergi ve harcama arasındaki ilişki net bir görünüm kazanacaktır. Genel bütçe finansmanında mal bileşenlerini eğer bireyler ayarlayabilirse - 2 birim sağlık hizmeti/ 1 birim itfaiye hizmeti gibi - bireyler yine bilinçli bir seçim yapabilirler. Genel bütçe, vergilendirmede tahsis ilkesinin uygulanması ile ancak bireylerin kabul edebileceği bir bileşim oranı sunuyorsa bireyler açısından aynı tatmin edici sonucu doğurur. (Buchanan 1999b: 75, 78)

Buchanan (1999b: 18) yarı-kamu mal ve hizmetleri için şu yorumu yapmaktadır: “Ne zaman bireyler arası faydanın bölünemezliği söz konusu olsa, bir bireyin tüketiminin diğerlerinin tüketim olanağını azaltması gerekir.” Tahsis ilkesinin ulusal olduğu gibi yerel olarak da uygulanması söz konusu kategorideki mal ve hizmetlerin faydalarının bölünebilmesini sağlayacaktır. (Buchanan 1986: 146)

Buchanan (1986: 147-8) vergi ve harcamalarla ilgili spesifik anayasal önermelerde bulunmaktadır: (i) Kamu harcamalarının ulusal gelire olan oranı anayasal olarak belirlenebilir. (ii) Vergi tabanı, vergi yükünün %30’u geçmeyeceği koşuluyla anayasal olarak belirlenebilir. (iii) Vergi kategorilerine ilişkin oranlar anayasada ayrı ayrı düzenlenebilir.

Keynezyen ekonomi politikalarından önce anayasada yer almamasına karşın, “denk bütçe” politika-yapıcıların özen gösterdikleri temel ilkelerden biriydi. Keynezyen İktisat’la birlikte denk bütçe ilkesi ikinci plana itilmiş ve ilk planda devletin ekonomik istikrar için müdahalede bulunması yer almıştır. Bu durumda, ekonomik istikrarın sağlanması için gerektiğinde açık bütçe politikasının izlenmesinde bir sakınca görülmemektedir. Denk bütçe ilkesi bu gibi nedenlerle eski önemini yitirdiğinden, politikacılar demokratik süreçte yeniden seçilmek için vergi indirimiyle ilgili vaadlerde bulunabilmekte, vergi olgusunu bir propaganda aracı olarak kullanabilmektedirler; denk bütçe ilkesi geçerli olmadığından vergilendirmeyi, borçlanma ile ikame edebilmektedirler. Özellikle borçlanma, faiz yükünün

kabarmasına ve gelecek nesiller üzerine vergi yükünün aktarılmasına neden olmaktadır. (Buchanan 1987b: 1042; Buchanan 1995: 347-50; Buchanan 1999a: 41; Buchanan ve Wagner 1999: 18-20)

Ekonomi teorisinde beklentilerin öneminden söz ederken “zaman” kavramının, fayda-maliyet kalıplarına göre hareket eden *homo economicus*'un analizde ağırlık kazanmasına katkıda bulunduğu belirtilmişti. “Zamanlararası” (*intertemporal*) analiz, aynı biçimde makro ekonomik bakış açısının zayıflıklarını da sergiler. Toplumun, bireyden daha uzun ömürlü olması, bireylerin kamu ile olan ekonomik ilişkilerinde, fayda-maliyet hesabı açısından zamanlararası tercihlerde bulunmalarını zorunlu kılar. Bireyler bu tercihlerinde *par excellence*⁷³ rasyonel davranışlar bile yürürlükte olan kurallardan ötürü diledikleri sonuçları alamayabilirler.

Friedman (1999: 2) zamanlararası bir argümana başvurarak sosyal güvenlik sistemini sorgulamıştır. Ona göre, bugünkü emeklilerin maaş ödemeleri, bugün çalışanlardan alınan vergilerle ödenmektedir.⁷⁴ Artan para ile diğer kamu harcamaları finanse edilmektedir.⁷⁵ Friedman, bireylerin kendi paralarını sosyal güvenlik sistemi yerine bireylerin emeklilik için kendi tercihlerine göre yatırım yapacakları bir liberal sistem⁷⁶ önerisinde bulunurken, %5'in yatırım kararlarında yapacağı olası hata için %95'in liberal olmayan bir uygulamanın içerisinde yer almasını eleştirmektedir.⁷⁷ (Heffner 1975)

Buchanan (1999a: 5-7) Pigou'nun da dahil olduğu “Yeni Ortodoks” görüşün ortaya koyduğu zamanlararası bir argüman üzerinde durur. Söz konusu anlayışa göre kamu borcunun yaratılması, gelecek kuşaklar üzerinde reel bir vergi yükü anlamına gelmemektedir.

---

⁷³ En üst düzeyde.

⁷⁴ Buchanan (1999b: 140) bu olguyu bir “mali illüzyon” örneği olarak ele alır.

⁷⁵ Buchanan'a (1966a: 19) göre bireyin alacağı faydanın hesaplanması açısından vergilerin, tarım ürünlerinin fiyatlarını desteklemek için kullanımı, savunma harcamalarından daha belirgindir.

⁷⁶ Friedman'ın önerdiği “emeklilik fonları” sistemi, diğeri ise “pay-as-you-go” sistemidir. Ayrıntı için bkz. Wagner (1983: 582) Şili'deki uygulama için bkz. Skousen (2005: 448) Sosyal güvenlik sistemine ilişkin değişiklik ile ilgili karar-verme sürecinin Kamu Tercih perspektifinden bir analizi için bkz. Buchanan (1983).

⁷⁷ 18.yüzyılda Thomas Paine (1998: 312-3) yoksul vergileri üzerine benzer bir yaklaşım getirmiştir: “...fukara vergileri, aşırı vergi yükünün bir sonucu olmaktan başka bir şey değildir; zira, vergilerin çok hafif oldukları devirde fakirler kendilerini geçindirebiliyorlardı, ve fukara vergileri hiç yoktu. (...) atılacak ilk pratik yardım adımı, fukara vergilerinin tamamiyle kaldırılması ile bunun yerine diğer fazla vergilerden fakirlere bugünkü fukara vergilerinin iki misli oranında, yani senede dört milyon İngiliz lirası miktarında, bir vergi indirmesi yapmak olmalıdır.” Ricardo (1997: 226) da yoksullara yardım vergisinin tarım kesimini etkileyeceğini söyler. Bunun anlamı yoksul kesimlerin zorunlu tüketim mallarının fiyatlarının artmasıdır.

Buchanan'a göre kamu finansmanı için başvuru borçlanma yöntemi, vergi yönteminin tersine, borcun yaratıldığı dönemi izleyen gelecek kuşaklar üzerinde değişik etkide bulunur. Kamu borçları, gelecek kuşağa alacak haklarını ve yükümlülükleri miras bırakır.

Mali yasalarda denk bütçe yönünde yapılacak bir değişiklik, gelecek nesilleri herhangi bir ekonomik yükten kurtaracaktır. Eski nesil, kuşkusuz böyle bir değişikliğe karşı çıkacak, yeni nesil ise değişikliği destekleyecektir. Anayasal bir kısıt söz konusu olmadığı sürece taraflardan gelen baskılar sonucunda bütçe ile ilgili uygulamalar biçimsel kısıtlar çerçevesinde belirlenecek ve kısa dönemde değişecektir. Anayasal kısıtlama, politikacıların bütçeyi politik bir araç olarak kullanmasını engelleyecektir. Söz konusu anayasal yükümlülükler göre bütçenin gelir ve gider kısımlarının dönem sonunda eşit olması zorunluluğu, "vergilendirmeden harcama" yapma olanağını ortadan kaldıracaktır. (Buchanan 1995: 350-3) Bütçe ile ilgili anayasal kısıtlamalar, politikacıların seçmenlerinin talepleri doğrultusunda bütçe büyüklüğünü ve vergi-harcama denliğini belirlemesini engelleyecektir. (Buchanan ve Wagner 1999: 182)

Bütçe ile ilgili anayasal düzenlemelerde, bütçe açığı ya da fazlasının görüldüğü durumlarla ilgili hükümlerin de bulunması zorunludur. Böylece bu tür durumlar ortaya çıktığında da yöneticilerin tercihlerine bağlı bir karar alınmayacaktır. Sözgelimi bir açık söz konusu olduğunda, dengenin vergi oranlarında artışla sağlanacağı ya da giderlerin azaltılacağı gibi bir anayasal hüküm belirlenebilir. (Buchanan ve Wagner 1999: 185-6)

Brennan ve Buchanan (1981) değişik parasal anayasa önerilerini, *vis-à-vis* altın standardı, Hayek'in para basma yetkisini özelleştirme önerisi vb. birlikte ele alan modeller kurmuşlardır. Sonuç olarak para basma tekeline anayasal kısıtlamalar getirilmesi, altın standardına geri dönülmesi ve merkez bankasının özerkliği çözümleri önerilmiştir.

Bireylerin rasyonel davranışlarının düzeylerine ve tepkilerinin şiddetine bakılmaksızın ya da rasyonel davranışların varlığı ve yokluğu tartışma konusu yapılmaksızın, önerilecek tek parasal anayasa koşulu para arzı artışının sabit bir oranda olmasıdır. (Brennan ve Buchanan 2006: 122-3) Yine de para arzı artışları sabitlense bile anayasal olarak saptanmış para politikalarına eşlik eden maliye politikaları, Leviathan'ın gelirlerini en üst

düzeve çıkarmasını sağlayabilir. Bu durumda kesin çözüm enflasyon oranının anayasal olarak belirlenmesidir. Böylece tıpkı diğer vergiler gibi, enflasyon vergisi de anayasal olarak belirlenmiş olacaktır. (Brennan ve Buchanan 2006: 125)

2.4. Çağdaş Ekonomi Teorilerinin Ortak Özellikleri

Burada son olarak birer birer ele alınan Çağdaş Ekonomi Teorilerinin ortak özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Serbest piyasanın kendiliğinden dengeye gelebileceğini savunmalarına ve “devletin başarısızlığı” ilkesini benimsemiş olmalarına karşın, kamu ve özel kesim ile ilgili analizlerinde ideolojik değil, Neo-Klasik İktisat’taki bireysel fayda-maliyet temelli yaklaşımı benimsemişlerdir. Sözgelimi Buchanan ve Tullock (1999) dışsal maliyetler analizi ile Adam Smith’in bireysel çabalarla gerçekleştirilmesi olası olmayan girişimlerin kamuya bırakılması gerektiği görüşünü geliştirmişlerdir. Bunun gibi Buchanan (1994: 6; 1999d: 215) sosyalist eleştirilerin kapitalizmin aksaklıklarını saptamak konusunda başarılı olduklarını teslim etmektedir. Bir diğer örnek de, son derece teorik olmasına karşın, Lucas ve Wallace tarafından geliştirilen Samuelson’ın “iki-nesil” modelidir. Bu modele göre, bir t döneminin kendileri için son dönem olduğunun bilincinde olan eski nesil, borç vermekten çekinecektir. Bu durumda borç talebinin karşılanması için sosyal bir sistem gerekecektir.⁷⁸ (Sargent 1987: 231-5)
2. Barro’dan Buchanan’a dek bütün Ekonomi teorisi teorisyenleri ilk olarak Henry Simons’ın 1936’ta yayınlanan *Rules versus Authorities in Monetary Policy* başlıklı makalesinde savunulan “rules versus discretion” (isteme bağlı politikalara karşı kurallar) ilkesini benimsemişlerdir. Bu prensibe göre ekonomi politikaları, politika-yapıcının oylarını en üst düzeye çıkarma (maksimize etme) amacı doğrultusunda değil, iktisadi kurallara uygun biçimde uygulanmalıdır. Kurallara uygun olmayan ekonomi politikaları, üretim düzeyini olumsuz etkileyecektir. Monetarizme göre üretim fonksiyonu yalnızca teknolojiyle değil, yasal düzenlemeler ve buna ek olarak

---

⁷⁸ Lucas (1996: 672) modelde aile bağlarının ve veraset kurumunun olmaması nedeniyle sosyal bir sistemin gerekliliği sonucuna ulaşıldığı belirtir. Böylece model yardımıyla ulaşılmış olan sonuç, modelin eksikliğini göstermektedir.

mülkiyet rejimleri ile ilişkilidir.⁷⁹ (Brunner 1983: 27-8) Çağdaş Ekonomi Teorileri arasında, rules versus discretion ilkesinin, Kamu Tercihi teorisinin bir uzantısı olan Anayasal İktisat'ta bir kurumsal öneri konumuna getirilmiş olması ilgiyi hak eden bir olgudur. Buchanan (1999a: 148) ilk kitabının sonunda, Phillips Eğrisi ile enflasyonun her düzeydeki insan için bir ekonomi politikası tercihi haline gelmesini yadırgamıştır; toplum bu tip tercihlere zorlanmamalıdır, yapılması gerekenler önceden belirlenmiş kurallar tarafından gösterilmelidir.

3. Zengin içerikli ve alternatiflere açık modellerin kullanımı ve teori yerine hipotez düzeyinde, yanlışlanabilir yargıların üretilmesi, Monetarizmin öncülük ettiği bir yöntem değişikliğidir. (Brunner 1983: 25-6) Diğer Ekonomi teorisi ekolleri de bunu benimsemişlerdir. Benimsenen yöntem liberal felsefenin özü ile de uyumaktadır. Birincisi, model kurma biçimleri, bireyleri kısıtlayan etmenlerin ve özgülleştiren tercihlerin net olarak saptanmasını kolaylaştırmaktadır. Sözgelimi Çağdaş Ekonomi Teorileri üzerindeki etkisi tartışılmaz olan Ludwig Von Mises'e (1971: 132-8) göre para talebinin yalnızca paradan oluştuğu bir modelde, bu talebin, bireyin tercihlerine göre belirlendiği söylenemez. Modellerin bireylerin rasyonel tercihlerini yansıtabilmesi, onların gerçeğe yakın olmalarını sağlar. İkincisi, modeller, değişik koşul ve veriler ışığında uygulanması gereken ekonomi politikalarını saptamaya yardımcı olurlar. Böylelikle, "rules versus discretion" ilkesine uygun olarak, gelecekte ortaya çıkması olası olan koşullara göre uygulanması gereken ekonomi politikaları, diğer bir deyişle kurallar, önceden saptanabilmektedir. Teorilerin başvurdukları yöntemler, ekonomik olaylara çeşitli değişkenler ve koşullar ışığında, kurgulanan çok sayıda simülasyon yardımıyla bakmayı sağlar. Modellere değişik determinantlar eklenip çıkarılarak aktörlerin davranışları öngörülür. Böylece karmaşık etmenlerin sonuçları olan davranışlar ile bu etmenlerden her biri arasındaki etkiyi net olarak gözlemlemek olası olur. Bu nedenle çok fazla değişkenin yer aldığı bir model, gerçeği yakalayamaz. (Friedman 1953b: 12) "Rules versus discretion" ilkesi sayesinde teorilerin, ekonomi politikaları söz konusu olduğunda, artık pratik öneme sahip oldukları söylenebilir.

---

⁷⁹ Krş. Buchanan (1999b: 302) ve Friedman (1953d: 118).

4. Çağdaş Ekonomi Teorileri, 1980'lerden sonra ekonomi politika uygulamalarının kurucu ilkelerini oluşturmuş ve ABD, Avrupa ve Latin Amerika Ülkeleri olmak üzere çok sayıda ülkede uygulanmıştır. İzleyen bölümde Çağdaş Ekonomi Teorileri'nin Türkiye'de uygulanan ekonomi politikaları üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İZLENEN EKONOMİ POLİTİKALARI VE ÇAĞDAŞ EKONOMİ TEORİLERİ İLİŞKİSİ

3.1. Genel Olarak Türkiye'de İzlenen Ekonomi Politikaları

Türkiye'de izlenen ekonomi politikaları ve Çağdaş Ekonomi Teorileri arasındaki ilişkilerin, para ve maliye politika açısından ele alınmasından önce, izlenen ekonomi politikalarına kısaca değinilecektir. Çağdaş Ekonomi Teorileri'nin para ve maliye politikaları açısından etkilerinin ele alındığı kısımda söz konusu ekonomi politikalarının içerikleri ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

3.1.1. Kuruluş Yılları (1923 - 1930)

1923'te Lozan görüşmelerine ara verildiği sırada 17 Şubat ile 4 Mart tarihleri arasında İzmir İktisat Kongresi düzenlendi. Türkiye'nin ekonomik rejimi "liberalizm" olarak belirlenmişti. Dönemin koşulları gereği, liberalizm uygulamada olmasa da, en azından yürürlükteki uygulamaların amacı açısından ilke olarak benimsendiği söylenebilir. Lozan Antlaşması nedeniyle 1929'a dek gümrük vergilerinin kısıtlanmasına karşın aşar vergisinin kaldırılması, iç pazarın oluşması için demiryollarının yapılması, 1927'de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile kamu hizmetlerinin özel girişimcilere indirimli ya da karşılıksız verilmesi vb. karar ve uygulamalar arz-yönlüdür. (Kepenek ve Yentürk 2005: 40-41)

Dönemin mülkiyet hareketleri için kamulaştırmadan çok "millileştirme" terimi daha uygundur. Kamulaştırma özel mülkiyete konu olan varlıkların kamu mülkiyetine geçirilmesidir ve kolektivist bir mülkiyet rejimine geçilmesi için yapılmaktadır. Türk devletinin söz konusu dönemdeki amacı ise yerli girişimci sınıfı için sermaye birikimini sağlamaktır. Osmanlı İmparatorluğu'nda yerli girişimcilerin toplam içerisindeki payı son derece küçüktü. Varlıklar üzerindeki kullanım gücünü yerli girişimcilere aktarma yoluyla bir girişimci sınıfı oluşturmak için devlet, bu varlıkları millileştiriyordu. Atatürk (1989: 222) şöyle demiştir: "Tam istiklâl demek, elbette ki, siyasî, malî, iktisadî, adlî, askerî, kültürel vs..."

gibi her sahada tam istiklâl ve tam hürriyet demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklâlden mahrum olmak, millet ve memleketin, hakikî mânâsiyle bütün istiklâlinden mahrum olması demektir.”

3.1.2. Devletçi Ekonomi Politikaları (1930 - 1940)

Ekonomik kalkınmasının sağlanması için sanayileşmeye önem verilmesi ve özel girişimcinin desteklenmesi için devletin girişimci olarak altyapı yatırımlarında bulunması ve tekeller kurmasını gerektirmişti. Altyapı yatırımları yanında kurulan devlet bankaları yoluyla özel kesimin kredi gereksinimlerinin karşılanması da amaçlanmaktaydı. Bu dönemde ayrıca ilki 1933-1937, ikincisi 1938-1942 yılları arasında olmak üzere, makro ölçekli olmamakla birlikte, Beş Yıllık Sanayi Planları hazırlanmıştır. (Okur 2000: 174-176)

3.1.3. Savaş Dönemi ve Kısmi Liberalizasyon (1940 - 1963)

İlke olarak belirlenenler, ne var ki, önce Büyük Bunalım sonra da 2.Dünya Savaşı nedeniyle uygulanamamış, özel mülkiyet rejimi 1940'ta kabul edilen Milli Korunma Kanunu gibi ağır müdahalelerle karşı karşıya kalmış ve 30'larda başlayan Devletçilik uygulamaları koşullar nedeniyle sürdürülmüştür. Sonunda 1948 İstanbul İktisat Kongresi'nde liberalist rejime geri dönüş kararı alınmıştır. 1954'te bir kez daha liberalizasyon süreci durdurulmuş ve 1956'da da ikili antlaşma ve kliring yöntemleri tercih edilmiştir. Bunun anlamı, dış ticaret kararlarının merkezi otoriteye bırakılarak liberalizasyon sürecinin noktalanması idi. Savaş zamanı çıkarılan Milli Korunma Kanunu 1956'da yeniden yürürlüğe konmuştur. (Kazgan 2005: 110)

3.1.4. Planlı İthal İkamesi Dönemi (1963 - 1980)

Bu dönemde ithal ikamesi politikaları yoluyla sanayileşme açısından önem taşıyan girişimler desteklenmiş ve dış rekabete karşı korunmuşlardır. Söz konusu politikalar nedeniyle ithal girdi taleplerini artmış, bunlar dış krediler ve işçi dövizleriyle karşılanmıştır. Korumacılık sayesinde elde edilen rantlar ve tekel ya da oligopol piyasa düzeneği korunan

kesimlerin aşırı kâr elde etmesini sağlamışlardır. Sonuç olarak dışa bağımlı ve teknolojik açıdan geri kalmış bir sanayi yapısı oluşmuştur. (Okur 2000: 180-184)

3.1.5. Dışa Açık Büyüme Dönemi (1980 -)

Yaşanan uluslararası bunalımlar nedeniyle, 80'lerde gelişmekte olan ülkelerde karma ekonomik yapının yerine serbest piyasa yapısının getirilmesi amaçlanmıştır. Bu dönemde Türkiye, 24 Ocak Kararları ile liberalizasyon ve dış bütünleşme süreci içerisine girmiştir. Dışa açık büyüme politikası sonucu ihracat artmış ve ihracatta sanayinin payı artmıştır. (Okur 2000: 185-186)

3.2. Para Politikaları ve Çağdaş Ekonomi Teorileri İlişkisi

Bu kısımda Ekonomi teorisi ile Türkiye'de uygulanan para politikaları arasındaki ilişki incelenecektir. Para politikalarına yönelik teoriler geliştiren yaklaşımlar, Monetarizm, Rasyonel Beklentiler Teorisi ve Anayasal İktisat ekolüdür.

3.2.1. Para Politikaları ve Monetarizm

Burada 1923-2001 yılları arasında izlenen para politikaları, Monetarizm'in para arzı ile enflasyon arasında kurduğu ilişki bağlamında incelenecektir. 2001 yılından sonraki dönem için para politikalarının Monetarizm'de belirtildiği gibi uygulandığı ve sonuçlarının enflasyonla mücadele açısından olumlu olduğu gösterilecektir.

3.2.1.1. 1923-2001 Yılları Arasında Para Arzı-Enflasyon İlişkisi

20'li yıllarda bir merkez bankası olmadığı için emisyon seçeneğine başvurmak olası değildi, yalnızca yerleşik yabancı bankaların kısa vadeli kredileri ile parasal genişleme sağlanabiliyordu. (Kazgan 2005: 45) Parasal genişleme hızının son derece düşük olmasına karşın, mevduat hacminde ve paranın dolanım hızında artış görülmüştü. (Tezel 1986: 200) 1930'da Merkez Bankası'nın kurulması etkin para politikalarının uygulanması için gerekli

koşulu yerine getirmişti. Ne var ki, 1939'a kadar para arzının artış hızının, büyüme hızının arkasında kalması, ekonomide daralmaya neden olmuştu. (Kepenek ve Yentürk 2005: 66)

1923-1939 yılları arasında devlet bankaları, sanayinin finansmanı; özel ticaret bankaları ise mevduat ve kredi ile ilgiliydi. Özel bankalar, tasarruf mevduatını kendilerine çekebilmek için faizleri yüksek tutmakla kalmayıp ikramiye dağıtımında da bulunmuşlardı. 1944'ten sonra ikramiye uygulaması Yapı Kredi Bankası'nın rehberliğiyle sınırları çizilmiş bir sistem içerisinde sürdürülmüştü. Buna karşın ikramiye uygulaması 1950-58 arasında suistimal edilmiş, sonunda 1958'de bankaların uygulamalarına müdahale edilmişti. (Cillov 1962: 419)

Halûk Cillov (1962: 136) bu dönemdeki konjonktür için “kredi enflasyonu” terimini kullanır. Gerçekten de toplam kredi tutarı, 1950'de 1301 milyon TL, 1953'te 3.429.000 TL ve 1958'de ise 8.737.000 TL'dir. Bu dönemde 59 adet yetersiz sermayeli banka kurulmuştu. 1960'dan sonra bu bankaların çoğu krediler ödenmediği için tasfiye edildi, çok sayıda şirket kapandı. Mevduat ve kredi hacmi daraldı. (Kazgan 2005: 117-8)

Biriken dış borçlar ödenmediğinden dış kaynak seçeneği ve dolayısıyla bozulan dengeleri düzeltme olanağı da tehlikede idi. (Kazgan 2005: 115) Sonuç olarak IMF'nin önerdiği istikrar politikasının uygulanması kabul edildi. 422 milyon \$ tutarında borç konsolide edildi; %3 faizle ödeme planına bağlandı. ABD, IMF ve OEEC tarafından 359 milyon \$ kredi verildi. “...sene sonuna doğru Amerika, ziraî mahsûl fazlasından Türkiye'ye 800.000.000 liralık bir yardım” yapacaktı. (Aydemir 1993: 249)

1958 İstikrar Programı'nda yer alan para ve fiyat politikaları gereğince 1956'tan itibaren yürürlükte iç fiyat kontrolleri kaldırıldı. TCMB ve ticari banka kredileri “tavan” sistemiyle denetlenmeye başlandı. Kredilerin bankalar ve kamu kesimi arasındaki dağılımı kotalarla belirlendi. TMO'nun aldığı kredileri 1959'da TCMB'ye geri ödemesi koşulu öne sürüldü. Banka kredileri bir süreliğine donduruldu ve faiz oranları yükseltildi. 1960'ta TEFİ %5.4'e inerken kısa vadeli kredi faizi %12'ye çıkarıldı. Dış açıkların denetlenmesi için KİT fiyatları %50 oranında arttırıldı, kamu hizmetlerine yeni vergiler getirildi ve kamu harcamalarının bir sisteme kavuşturulmasına karar verildi. Ne var ki, bütçe dengesi sağlanamayınca emisyon da başvurulamadığı için iç borca gidildi. Devalüasyon ve

İDT'lerin fiyatları artırması, 1959'da enflasyon oranını %19,7'ye yükseltti. Yine de "bu önlemlerle 1958'den sonra fiyat artışları hızla düştü; para arzının artışında daralma bir yandan, taze krediler sayesinde ithalatın genişlemesi diğer yandan, fiyatları dizginledi; fiyat artışı (TEFE) [ÜFE] 1960'ta %5.4'e, 1961'de %2.7'ye düşmüştü." (Kazgan 2005: 116; Hiç 1989: 16)

Tablo 3.1. Para Arzı Artışı-Enflasyon Oranları İlişkisi 1970-1980

Yıllar	M1 Artış Oranı (%)	M2 Artış Oranı (%)	TÜFE Ort. Değişim (%) [*]	ÜFE Ort. Değişim (%) [*]
1970/71	23,58	28,29	12,9	15,5
1971/72	21,38	25,17	16,6	21
1972/73	31,97	27,42	18,7	26,9
1973/74	27,07	25,38	20,1	11,4
1974/75	32,62	29,45	15,3	17,3
1975/76	27,83	23,53	28,3	28,5
1976/77	39,05	34,42	49,6	53,6
1977/78	35,61	34,69	56,5	75,1
1978/79	56,73	60,9	116,6	90,3
1979/80	58,38	75,06	35,9	34,1

Kaynak: DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/4.zip>>, (Erişim Tarihi: 09.05.2008); TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, *Farklı Temel Yıllı Geçmiş Tüketici Fiyat Endeks Rakamları*, <http://evds.tcmb.gov.tr/yeni/esk_fiy_end/ endeksSerileri_TUFE.xls>, (Erişim Tarihi: 09.05. 2008); TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, *Farklı Temel Yıllı Geçmiş Toptan Eşya Fiyat Endeks Rakamları*, <http://evds.tcmb.gov.tr/yeni/esk_fiy_end/ endeksSerileri_TEFE.xls>, (Erişim Tarihi: 09.05. 2008).

[*] 1963 temel yılı.

Planlı dönemde para arzı, TCMB ve banka sisteminin kredi politikaları tarafından belirleniyordu. TCMB'nin yönetim bağlamında hükümetin etkisinde olması nedeniyle, para arzı artışı ile üretim artışı arasında Monetarizm'de önerilen denge koşulu yerine getirilememişti. Para arzı artışı özellikle 1973-1977 yılları arasında uygulanan III.BYKP sırasında önemli bir artış göstermişti. (Kepenek ve Yentürk 2005: 157-8, 187) Büyüklüklerdeki değişimler Tablo 3.1'den izlenebilir. Tablodaki veriler, aynı zaman dilimine ait değildirler; Friedman'a (2003b: 85) göre para arzındaki değişikliklerin üretim hacmi ve fiyat üzerindeki etkisi 12-18 ay gibi bir süre sonunda gözlemlenebilmektedir. Bu nedenle para arzı artışı ile ilgili veriler 1970'den başlarken, TÜFE ve ÜFE verilerinin başlangıç tarihi 1971'dir. 1970'den başlayan para arzı artışına ait verilerle 1971'den başlayan TÜFE ve ÜFE

verileri, aradaki ilişkiyi gösterebilmek için, Monetarist teorisinin mantığına uygun olarak aynı satıra yerleştirilmiştir. Böylece sözcelimi 1970'deki para arzı artışının hemen yanında bu artışın 1971'deki TÜFE üzerindeki etkisi gözlemlenebilecektir. Tabloda da görüldüğü gibi özellikle 1976'dan sonra para artış hızında önemli bir yükseliş görülmüştür. 1978'te M1'de %56 ve M2'deki %60 oranındaki artış 1979'da TÜFE'de %116 ve ÜFE'de %90 oranında artışa neden olmuştur. GSYİH 1979'da %0.3 oranında düşmüştü. 1980'de %107,2'ye ulaşan enflasyon ve kararlı faiz politikalarının yokluğu mevduata yönelinmesini engelleyerek tasarrufların yetersiz kalmasına neden olmuştu. (Eren 1989: 206)

Dış krediler üzerine 1963'te getirilen kısıtlamalar kaldırılmış, bunlar böylece tek kaynak haline gelmişti. DÇM enflasyonist etkilere neden olan bir ekonomik sistemdi. Ne var ki, 1974'te petrol dışalımını için hükümetin dövize gereksinimi vardı. Bu nedenle 1967'de enflasyonist etkileri nedeniyle terk edilen bu sisteme geri dönüldü. "DÇM hesapları, 'yetkili' bankaların, yurt içinde ve dışında oturan gerçek ve tüzel kişilerin (yurda getirmeleri zorunlu olmayan) konvertible dövizleri karşılığında açtıkları hesaplardı. Yetkili bankalar, bu dövizleri T.C. Merkez Bankası'na devreder; buna karşılık, hesap sahibi isterse kendisine TL ile kredi verir, isterse döviz olarak çekerdi. Devlet bu hesaplara kur garantisi tanımıştı; yani borç ödeninceye kadar geçen sürede kur değişmelerinden doğan riziko devlete aitti." Ne var ki, bunlar ithalat finansmanında kullanıldılar. DÇM'ler banka sisteminde kredi genişlemesi meydana getirmişti. Kamu harcamaları, gelirlerde bir artış olmaksızın artmıştı. (Kazgan 2005: 182-5)

24 Ocak Kararları; enflasyonu önlemek, piyasa ve ödemeler dengesini sağlamak gibi amaçların gerçekleşmesi yanında, ekonomik düzeni temelinden değiştirmeyi amaçlayan bir istikrar programı idi. Bu kararlar doğrultusunda, devletin piyasa üzerindeki etkileri azaltılacak, serbest rekabet sağlanacak, ithal ikameci kalkınma stratejisi terk edilerek ihracat yönlü kalkınma stratejisi izlenecekti. Bunun için de sabit döviz kuru uygulamasına son verilmesi ve kaygan kur uygulamasına geçilmesi gerekiyordu. "Bu kararlar ile birlikte dolar kuru 47 TL' den 70 TL' ye çıkarılarak; TL, % 48,6 oranında devalüe edilmiştir. Bu tarihten itibaren günlük kur ayarlamasının başladığı 1 Mayıs 1981 tarihine kadar, % 5'i aşmayan küçük oranlı devalüasyonlarla devam edilmiş, 1 Mayıs 1981'den başlayarak da kur ayarlamaları yetkisi Maliye Bakanlığı'ndan alınarak Merkez Bankası'na verilmiştir. Yetkiyi

alan Merkez Bankası, döviz kurlarını günlük olarak ilan etmeye başlamıştır.”
“Böylelikle,Türkiye’de iç ve dış enflasyon farklarını gideren gerçekçi bir kur politikası uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulama, özellikle ilk yıllarda yurtdışı işçi dövizler[i]nde ve ihracat gelirlerinde olumlu gelişmelere yol açmıştır. Diğer taraftan,ithalat rejimindeki yasaklar kaldırılıp gümrük duvarları da asgari düzeye indirilerek dış rekabetin arttırılmasıyla içeride üretilen malların kalitesinin yükseltilmesi arzulanmıştır.”⁸⁰ (Soylu 1999: 130-1)
Serbestleşme programından en olumlu biçimde etkilenen sanayi kesimi 1980-83 döneminde ortalama olarak %4.7 oranında büyüdü. (Kazgan 2005: 207)

Kararlar, Türkiye ekonomisinin işleyişine liberal bir nitelik verme yönündeydi. Dolayısıyla, fiyatların piyasada, arz ve talep koşullarına göre belirlenmesini bir amaç olarak ortaya koyuyordu. 1978’den sonra sanayi ürünlerinin piyasa fiyatı ve karaborsa fiyatı olmak üzere iki fiyatı vardı. Bu durum ticaret yoluyla rant elde edilmesine neden oluyordu. Fiyatların piyasada belirlenmesi bu ikiliği önleyecekti. Hükümet, önlem olarak fiyat denetim komisyonlarının varlığına son verdi ve temel mallar dışında kalan kamu mallarının fiyatlarının belirlenmesi konusunda KİT yönetimini serbest bıraktı. Yalnızca mal ve hizmetler değil, ücretler ve faiz oranları da piyasada belirlenecekti. (Kepenek ve Yentürk 2005: 200-3)

Reel ücretlerde ve tarım ürünleri fiyatlarındaki düşme maliyetler açısından sanayi kesimi için olumlu gelişmelerdi. (Kazgan 2005: 207) Ücretlerin düşüşü, iç talebi de kısarak dış talep için gerekli olan arz fazlasını sağlıyordu. (Gökalp 2000: 53) İstikrar programı sonucu, ihracatın artışına bağlı olarak 1981’de %37 olan enflasyon oranı, 1982’de %25’e düşmüştü. Bununla birlikte, 1982’de petrol fiyatları da düşmeye başlamıştı. (Eren 1989: 126) Ne var ki, 1982’de yaşanan Banker Krizi nedeniyle faiz oranlarının belirlenmesi yeniden TCMB’ye bırakılmıştır. (Önder 2005: 154)

---

⁸⁰ 2.Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası ticaret, Bretton Woods sistemine göre yürütülüyordu. Hükümetler sabit döviz kurunu belirliyorlardı. %10’dan büyük kur değişimleri için IMF’nin onayının alınması gerekiyordu. Friedman, henüz o dönemde döviz kurlarının piyasa devinimlerine göre serbestçe belirlenmesi gerektiğini savunmuştur. Ona göre esnek kur sistemi, bir ulustaki özgün ekonomik istikrarsızlıkların dış ticarete yansımaları da engelleyecektir. Dış ticaretin serbestleştirilmesi tek başına yeterli değildir; dış ticaret üzerindeki bütün kısıtlamaların kaldırılması zorunludur. Bu serbestleşme ile istenen istikrara kavuşma da olası olacaktır. Hava koşulları, teknolojik düzey ya da tüketici tercihlerindeki değişimin nisbi fiyatlar üzerinde etkili olduğu doğrudur, ne var ki, bu nedenlere parasal nitelikli nedenleri dahil etmemek olasıdır. (Friedman 1953a: 133-56; 1953c: 157-9, 173; Gönensay 1978: 126-8; Hetzel 2007: 11-2)

Tablo 3.2. Para Arzı Artışı-Enflasyon Oranları İlişkisi 1981-1990

Yıllar	M1 Artış Oranı (%)	M2 Artış Oranı (%)	TÜFE Ort. Değişim (%) [*]	ÜFE Ort. Değişim (%) [*]
1981/82	38,05	56	27,1	27
1982/83	44,64	28,74	31,4	30,5
1983/84	16,05	57,49	48,4	50,3
1984/85	42,43	57,27	45	43,2
1985/86	63,77	49,44	34,6	29,6
1986/87	64,2	44,97	38,9	32,1
1987/88	31,08	54,09	73,7	68,3
1988/89	72,89	73,34	63,3	64
1989/90	60,54	51,82	60,3	52,3

Kaynak: DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/4.zip>>, (Erişim Tarihi: 09.05.2008); TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, *Farklı Temel Yıllı Geçmiş Tüketici Fiyat Endeks Rakamları*, <http://evds.tcmb.gov.tr/yeni/esk_fiy_end/ endeksSerileri_TUFE.xls>, (Erişim Tarihi: 09.05. 2008); TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, *Farklı Temel Yıllı Geçmiş Toptan Eşya Fiyat Endeks Rakamları*, <http://evds.tcmb.gov.tr/yeni/esk_fiy_end/ endeksSerileri_TEFE.xls>, (Erişim Tarihleri: 09.05.2008).

[*] 1982-88 yılları arası 1981 temel yılı, 1989 ve 1990 yılları 1987 temel yılı.

“1984 yılından sonra uygulanan reel faiz politikası ile KİT ürünlerinin fiyatlarını sürekli artırma, sübvansiyonları azaltma ve özel kesim fiyatlarını serbest bırakma şeklindeki fiyat politikaları devam ederken, para arzında da önemli artışlar gündeme gelmeye başlamıştır.” (Eren 1989: 127) 1986’da M2 artış hızı hedeflemeleri ile parasal genişlemenin bir plana bağlanması amaçlanmıştır. Hedef gerçekleştirilememiş, reel faiz uygulaması da borçlu işletmeler üzerinde önemli bir maliyet yüküne neden olmuştur. 1987 yılında belirlenen M2 artış hedefi de kamu kesiminin TCMB kaynaklarını kullanması sonucu gerçekleştirilememiş ve enflasyon oranları yeniden yükselmeye başlamıştır. (Önder 2005: 159, 163, 153) Tablo 3.2’den de görülebileceği gibi 1988’de para arzı artış oranı %70 düzeyine ve 1989’da enflasyon oranları %60 düzeyine çıkmıştır. “Döviz kuru yoluyla ihracatın özendirilmesi ağırlık kazanmış ve TL nin yabancı paralar karşısındaki değerinde önemli gerilemeler ortaya çıkmıştır. Faiz oranlarında reel net getiri ilkesinin uygulanmaya çalışılması ve cari işlem açığının gerilemesi” 1988’deki enflasyonun nedenleri arasındadır. (Eren 1989: 127)

1989’da finansal serbestleşme politikası uygulanmaya başlandı. Bu uygulama sayesinde dış sermaye akımlarına ve ülke içinde döviz kullanılmasına izin verildi. 1994 yılına

dek kamu kesiminin borçlanma yoluyla iç faiz oranları yükseldiğinden sıcak para akımı artmıştır. TL'nin reel değerindeki artışa bağlı olarak dış ticaret açığı da artmıştır. 1994 Krizi nedeniyle alınan 5 Nisan Kararları, etkin para politikaları uygulayabilmek için kamu açıklarını daraltma ve TCMB'nin görece özerk etkinlik göstermesini sağlama yönünde önlemleri uygulamaya getirmiştir. (Önder 2005: 190-2) 1995-1999 yılları arasında TCMB, Net İç Varlıklar üzerinde denetim kurmaya yönelik para politikaları izlemiştir. 2001 Krizi nedeniyle Net İç Varlıklar zorunlu olarak yükseltilmiştir. (Kepenek ve Yentürk 2005: 234-5)

3.2.1.2. 2002-2007 Yılları Arasında Uygulanan Monetarist Para Politikaları

Cesur (2006: 100) 1994-2004 yılları için yaptığı çalışmada bütün para arzı tanımlarındaki değişim ile TÜFE ve ÜFE'de görülen değişimler arasında ilişki bulunduğunu saptamıştır. Güvel (1998: 27) yaptığı ekonometrik analizler sonucunda 1987-1997 yılları için, Monetarizm'de savunulduğu gibi geçmiş dönem para arzı artışlarının, büyüme hızı üzerinde cari para arzı artışlarından daha etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ne var ki, aynı analizden, fiyatlar üzerinde geçmiş dönem para arzı artışının bir etkisi olmadığı sonucu çıkmıştır. Cesur (2006:100) özellikle M2Y'deki değişimlerin 3 aylık gecikmeyle fiyatlar üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu nedenle Tablo 3.3'te diğerlerinden farklı olarak cari para arzı artış hızına yer verilmiştir. TÜFE, ÜFE ve büyüme hızının cari para arzı artışıyla olan ilişkileri yorumlandığında Monetarist teoriyi doğrulamaktadır. Gecikmeli para arzı artışı konusuna ise Rasyonel Beklentiler Teorisi ile ilgili kısımda dönülecektir.

Para arzı tanımlarından M2Y'nin alınması uygun görülmüştür; Cesur (2006: 100) yaptığı çalışmada M2Y ile enflasyon oranı arasında diğer para arzı tanımlarına göre daha sıkı ve pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu sonucuna varmıştır. Buna ek olarak, yaptığımız ekonometrik analizin sonucunda 1989-2007 yılları arasında M2Y ile TÜFE arasındaki korelasyon katsayısı 0,77 olarak çıkmıştır. Bilindiği gibi, bunun anlamı M2Y ve TÜFE arasındaki ilişkinin sürekli olduğudur.

Tablo 3.3. Para arzındaki değişimlerin büyüme hızı ve enflasyon oranları ile olan ilişkileri

Yıllar	Cari Para		TÜFE Ort. Değişim (%) [**]	ÜFE Ort. Değişim (%) [**]
	Arzı (M2Y) Artış (%)	GSUH Büyüme Hızı (%) [*]		
1990	52,3	9,3	60,3	52,3
1991	80	0,3	66	55,4
1992	74,9	6,4	70,1	62,1
1993	60,9	8,1	71,1	58,4
1994	152,6	-6	106,8	120,7
1995	101,9	7,9	89	86
1996	122,5	7,1	80,4	75,9
1997	98,4	8,2	85,7	81,9
1998	89,5	3,8	84,6	71,8
1999	100,6	-6	64,9	53,1
2000	40,1	6,3	54,9	51,4
2001	87,4	-9,5	54,4	61,6
2002	25,4	7,9	45	50,1
2003	12,9	5,9	25,3	25,6
2004	22,1	9,9	10,6	11,1
2005	24,5	7,6	8,18	5,8
2006	24,8	6	9,6	9,3
2007	14,5	4,5	8,8	6,4

Kaynak: DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/1.zip>>, (Erişim Tarihi: 09.05.2008); DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/4.zip>>, (Erişim Tarihi: 09.05.2008); TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, *Farklı Temel Yıllı Geçmiş Tüketici Fiyat Endeksi Rakamları*, <http://evds.tcmb.gov.tr/yeni/esk_fiy_end/endeksSerileri_TUFE.xls>, (Erişim Tarihi: 09.05. 2008); TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, *Farklı Temel Yıllı Geçmiş Toptan Eşya Fiyat Endeksi Rakamları*, <http://evds.tcmb.gov.tr/yeni/esk_fiy_end/endeksSerileri_TEFE.xls>; DPT, *Temel Göstergeler: Üretici Fiyatları Endeksi (2007)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2007/12/tviii.12.xls>>, (Erişim Tarihi: 18.05.2008); DPT, *Temel Göstergeler: Tüketici Fiyatları Endeksi (2007)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2007/12/tviii.7.xls>>, (Erişim Tarihi: 18.05.2008); DPT, *Temel Göstergeler: Para Arzları (2007)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2007/12/tvii.4.xls>>, (Erişim Tarihi: 18.05.2008); TÜİK, *Haber Bültenleri: Ulusal Hesaplamalar: Gelir Yöntemiyle GSMH*, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=55&tb_adi=Üretim%20Yöntemi%20İle%20GSMH&ust_id=16>, (Erişim Tarihi: 18.05.2008).

[*] 1987 fiyatlarıyla.

[**] 1990-1995 yılları arası 1987 temel yılı, 1995-2004 yılları arası 1994 temel yılı, 2005-2007 yılları arası 2003 temel yılı.

Tabloda görüldüğü gibi monetarist teorinin para arzındaki değişim ile enflasyon oranı arasında kurduğu ilişki, verilerle ve testlerden elde edilen sonuçlarla desteklenmektedir. 1991’de cari para arzı artışı (M2Y) %80’e çıktığında, aynı yıl TÜFE %66 artış oranına erişmiştir. Büyüme hızı ise son derece olumsuz etkilenmiş, %0,3 düzeyinde kalmıştır. Para arzı artış oranı ile GSUH arasındaki ilişkilerin son derece hassas olduğu görülmektedir. 1992’de para arzı artış oranı %74’tür ve bu oran 1991’deki %80 oranından yalnızca 6 birim az olmasına karşın, 1991’de %0,3 düzeyinde olan büyüme hızı, 1992’de %6,4 düzeyine çıkmıştır. Buna karşın TÜFE ve ÜFE artışlarını sürdürmüşlerdir. 1992-93 yıllarında enflasyon oranı da para arzı artışındaki yavaşlamayla çok az artış göstermiştir.

1993-94 dönemi göstergeleri, yaşanan krizi monetarist bir yaklaşımla yorumlama olanağını vermektedirler. 1994’te para arzının artış hızı %152 gibi bir orana vardığı için, Türkiye ekonomisi %6,4 oranında küçülmüş, TÜFE % 106,8 ve ÜFE %120,7 değerine ulaşmıştır. 1995’te para arzı artış hızının %101’e düşmesi bile büyüme hızını %7 düzeyine çıkarmıştır. Yine TÜFE ve ÜFE’de de önemli oranda düşüş gerçekleşmiştir. 1996’taki %122’lik parasal genişlemeyle birlikte büyüme hızında 0,8 birimlik bir azalma, buna karşın, TÜFE ile ÜFE’de düşüşler görülmüştür.

1997’de para arzında önceki döneme göre daha az artış olmasına ve 1997’de büyüme hızının %8’e çıkmasına karşın, enflasyon oranı ortalama 5 birim artmıştır. Burada da monetarist bakış açısına göre para arzı artış hızının olması gerekenden büyük olduğu yorumu yapılabilir. 1998’de para arzındaki artış hızının %89’a düşürülmesi de ÜFE’deki %1’lik azalış ve büyüme hızının %3’e düşmesi dikkate alındığında yetersizdir. Yine de para arzı artış hızının %89 gibi yüksek bir düzeyde olmasına karşın, önceki yılın artış hızından düşük olmasının ÜFE’de %1 düzeyinde olsa da düşüşe neden olması, önemli ve ilgili dönemde yinelenen bir olgudur.

1999-2000 döneminde para arzının artış oranındaki kayda değer düşüş ve diğer göstergelerdeki olumlu gelişmeler, monetarist teoride arzulanan sonucu pratik olarak gerçekleştirmiştir. Aradaki kesintiden sonra 2001 ile 2005 yılları arasındaki dönemde parasal genişleme, monetarist teoride önerildiği gibi ortalama %20 gibi sabit bir oranda tutulmuş ve TÜFE %10’a , ÜFE de %11,1’e kadar düşmüştür. Büyüme hızı, 1989’daki %9 düzeyini

yeniden yakalamıştır. Ne var ki, bu büyüme hızları önemli ölçüde farklı ekonomik koşullarda gerçekleşmiştir; 1990'da TÜFE %60 ve parasal genişleme oranı da %52 düzeyindedir.

2001-2005 yılları arasında kalan dönemde, 2003 yılı para arzı artışı açısından farklılık gösterdiği için ayrıca ele alınmayı hak etmektedir. İzleyen dönemlerde ortalama %20'lik artış hızı tercih edilmeden önce %12'lik artış hızı denenmiştir. Büyüme hızında görülen 2 birimlik düşüşten sonra parasal genişleme hızı yeniden %20 olarak belirlenmiştir. Belirtmek gerekir ki para politikasının büyüme üzerindeki olumlu etkisi, para arzının sabit bir oranda artırılmasından ötürüdür. Bunun dışında parasal genişleme hızı, büyüme hızının çok üstündedir. Burada dikkat edilmesi gereken 2003'de parasal genişleme hızının %12'ye düşürülmesi sonucunda enflasyon oranlarının ortalama olarak %50'den %25'e düşerek, yaklaşık 25 birim düşüş kaydetmesidir. Enflasyon oranının en hızlı düştüğü dönem söz konusu edilen 2002-2003 dönemidir.

3.2.2. Para Politikaları ve Rasyonel Beklentiler Teorisi

Rasyonel beklentiler teorisine göre özel ekonomik birimler, uzun vadede politika-yapıcının ekonomi politikası anlayışını tam olarak kavrarlar ve beklentilerini buna göre oluştururlar. Diyelim politika-yapıcı enflasyonist bir ekonomi ortamı yaratarak bundan faydalanmayı seçmiş olsun. Söz konusu ekonomi politikasının para arzını artırarak, sözgelimi kamu borçlarının reel değerini düşürmek gibi faydaları vardır. Barro bu aktöre “2.tip politika-yapıcı” ismini verir. Rasyonel beklentiler geliştiren özel ekonomik birimler, politika-yapıcının politika modelini kavrayarak buna tepki gösterdiklerinde 2.tip politika-yapıcı, enflasyondan umduğu kazancı elde edemeyecektir. “1.tip politika-yapıcı” ise enflasyonist bir politika ile kısa vadeli kazançlar elde etmek yerine, özel ekonomik birimlerle işbirliği içerisinde hareket ederek uzun vadeli kazançlar elde etmeyi hedefler.⁸¹ Politika-yapıcı, gelecekte izleyeceği politikalar konusunda ekonomik birimleri tam olarak bilgilendirdiğinde beklenen büyüklüklerle gerçekleşen büyüklükler arasındaki fark küçülecektir. (Barro 1990: 19-20)

---

⁸¹ Barro'nun analizi De Viti'nin “işbirlikçi” ve “tekelci” devlet modellerini anımsatır. Bkz. Buchanan (1966e: 31).

Sargent ve Wallace (1975) politika-yapıcının beklenen (EM_t) ve gerçekleşen para miktarı (M_t) arasında eşitlik sağlayacak para politikaları izlemesi gerektiğini savunurlar. Böylelikle para arzındaki beklenmedik artışların, diğer bir deyişle nominal şokların yol açtığı üretim artışları görülmeyecektir.

$$M_t = EM_t \quad (3.1)$$

$$u_t = M_t - EM_t \quad (3.2)$$

Denklem (3.1)'deki koşulu sağlayacak olan para politikaları izlendiğinde, geriye kısa dönemde görülen ve denklem (3.2)'de gösterilen, ne politika-yapıcının ne de ekonomik birimlerin beklemediği raslantısal değişimler (u_t) kalacaktır. Uzun dönemde u_t de sifıra eşit olacaktır.

Tablo 3.4. Para Arzı Artış Hızı, Büyüme Hızı, Enflasyon Oranları ve İşsizlik Oranı

Yıllar	Para Arzı (M2Y) Artış (%)	Büyüme Hızı (%)[*]	ÜFE (Ort. Değişim) [**]		İşsizlik oranı (%)
			TÜFE (Ort. Değişim) [**]	Değişim [**]	
2001/2002	87,4	7,9	45	50,1	10,3
2002/2003	25,4	5,9	25,3	25,6	10,5
2003/2004	12,9	9,9	10,6	11,1	10,3
2004/2005	22,1	7,6	8,18	5,8	10,3
2005/2006	24,5	6	9,6	9,3	9,9
2006/2007	24,3	4,5	8,8	6,4	9,7

Kaynak: DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/1.zip>>, (Erişim Tarihi: 09.05.2008); DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/4.zip>>, (Erişim Tarihi: 09.05.2008); TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, *Farklı Temel Yıllı Geçmiş Tüketici Fiyat Endeks Rakamları*, <http://evds.tcmb.gov.tr/veni/ esk_fiy_end/endeksSerileri_TUFE.xls>, (Erişim Tarihi: 09.05.2008); TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, *Farklı Temel Yıllı Geçmiş Toptan Eşya Fiyat Endeks Rakamları*, <http://evds.tcmb.gov.tr/veni/ esk_fiy_end/endeksSerileri_TEFE.xls>; DPT, *Temel Göstergeler: Üretici Fiyatları Endeksi (2007)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2007/12/tviii.12.xls>>, (Erişim Tarihi: 18.05.2008); DPT, *Temel Göstergeler: Tüketici Fiyatları Endeksi (2007)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2007/12/tvii.4.xls>>, (Erişim Tarihi: 18.05.2008); TÜİK, *Haber Bültenleri: Ulusal Hesaplamalar: Gelir Yöntemiyle GSMH*, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=55& tb_adi=Üretim%20Yöntemi%20ile%20GSMH&ust_id=16>, (Erişim Tarihi: 18.05.2008); BUMKO, *Temel Ekonomik Göstergeler*, <http://www.bumko.gov.tr/TR//Tempdosyalar/temel_ekonomik_buyuklukler.xls>, (Erişim Tarihi: 19.05.2008).

[*] 1987 fiyatlarıyla.

[**] 2001-2004 yılları arası 1994 temel yılı, 2005-2007 yılları arası 2003 temel yılı.

Tablo 3.4'de görüldüğü gibi AKP para arzını önceki hükümetin 2001'de aşağı yukarı %20 olarak belirlediği oranın altına düşerek %12 olarak belirlemiş ancak sonra %20

şeklindeki sabit oranı dikkate alarak artırmıştır. Ekonomik birimler, politika-yapıcının para arzını sabit bir oranda arttıracığı yönünde beklenti geliştirmiş ve izleyen yıllarda ekonomik birimlerin bu beklentisi, politika-yapıcı tarafından gerçekleştirilmiştir. İlgili dönemde AKP, ekonomik birimlere, Friedman'ın (1968: 39) deyiimiyle “her zaman ve her yerde parasal bir olgu olan enflasyonu” politikasının bir parçası olarak görmeyen 1.tip politika-yapıcı olduğu mesajını vermiştir. Uygulanan sabit parasal genişleme politikası, beklenen ve gerçekleşen para arzı büyüklüğü arasındaki farkı en düşük düzeye indirmiştir. Buna bağlı olarak, ekonomik birimlerin öngörü hataları da azalmış ve enflasyon oranlarında düşüş görülmüştür.

Hem para arzının artış hızı üzerindeki denetim hem de bu denetimin enflasyon beklentilerini düşürmesi, enflasyon oranını %10 değerinin altına düşürmüştür. Büyüme hızı, enflasyonun düşmesi sonucu %7,9; % 5,9; %9,9 ve %7,6 gibi değerlere erişmiştir.⁸² AKP de bu nedenlerden ötürü ikinci kez iktidar partisi olarak seçilmiştir. Hall (1978a: 32) para arzı artış hızının iki yılda bir yavaş yavaş azaltılmasının enflasyonu düşereceğini savunmuştur. Bunun *sine qua non*⁸³ bir koşul olmadığı Türkiye pratiği tarafından kanıtlanmıştır.

İlgili dönemde, işsizlik oranı 2007'ye dek %10 düzeyinde sabitlenmiştir. 1980'lerin başında İngiltere'de işsizlik oranı %10'un üzerine çıkmış ve azalma eğilimi göstermemiştir. Bu, doğal işsizlik oranının Friedman ve Phelps'in savunduklarının tersine sabit olmadığı kanısını uyandırmıştır. (Snowdon ve Vane 2002: 680) Barro'ya (1990: 54) göre doğal işsizlik oranı; arz şokları, demografik değişimler, vergi rejimindeki değişimler vb. nedenlerle değişebilmektedir. Kuşkusuz, büyümenin istikrarlı bir biçimde sürmesi, emek talebini de arttırmış ve işsizlik oranı 2006'da %9,9'a ve 2007'de ise %9,6'ya düşmüştür.

3.2.3. Para Politikaları ve Anayasal İktisat

1986 ve 1987'de uygulamaya konan parasal genişleme hedeflerine dayanan para politikası programları, kamu kesiminin TCMB kaynaklarını kullanımını nedeniyle başarısız olmuştur. 1989'da bu nedenle kamu kesiminin finansmanı için iç borçlanmaya ağırlık verilmiştir. (Önder 2005: 153-172) Hazine'nin TCMB'den, kısa vadeli avans almasına

⁸² Türkiye'de enflasyonun büyüme hızı üzerindeki olumsuz etkilerini empirik bulgularla destekleyen bir çalışma için bkz. Terzi (2004).

⁸³ Olmazsa olmaz.

kısıtlama getirilmiştir. Bu anayasal bir değişiklik değil de, Hazine ve TCMB arasında gerçekleştirilen bir antlaşma olsa da en azından bir kısıtın gerekliliği taraflarca onaylanmıştır. Buna ek olarak 1990'da TCMB kendi bilanço büyüklüğü üzerinde bir denetim oluşturmayı amaçlamıştır. Ne var ki, Hazine, TCMB ile birlikte belirlediği yasal kısıtı aşmamak için iç borçlanmaya giderek faiz oranlarının yükselmesine neden olmuştur. 1991'de TCMB'nin Hazine için açtığı krediler %37 oranında artmış ve 1992'deki program hedefleri de kamu kesiminin borç yükü nedeniyle uygulanamamıştır. (Önder 2005: 183)

1993'te Hazine ve KİT'lerin TCMB'ye olan borçları geçersiz kılındığı gibi Hazine TCMB'ye aldığı krediler için bono verme yükümlülüğünden bağımsız tutulmuştur. Hazine bonoları, açık piyasa işlemleri yoluyla para arzının denetimini sağlamaktadır ve 1993'teki değişiklikler TCMB'nin denetim etkinliğini yavaşlatmıştır. (Kepenek ve Yentürk 2005: 233-4) Buchanan'ın (1986: 147) belirttiği gibi, biçimsel uygulamalar, zamanla değiştirilmiştir. Uygulamaların tam ve eksiksiz olarak gerçekleştirilmesi, bir ekonomik anayasada belirlenmesine bağlıdır.

1989'da finansal serbestleşme yönünde başlatılan uygulamalar ile birlikte, kamu kesiminin iç borçlanma yoluyla faizleri yükseltmesi, önemli büyüklükte dış sermayeyi Türkiye'ye çekti. Ne var ki, TCMB'nin dış sermayeyi açık piyasa işlemleri yoluyla denetlemesi olası değildi; dış sermayeyi kamu kesimi kısa vadeli borçlanma yoluyla kaynak olarak kullandı. Gelişmeler, 1994'te krize yol açtı. Ekonomiyi istikrara kavuşturmak için aynı yıl 5 Nisan Kararları ilan edildi. Kararlar'a göre kamu gelirleri arttırılacak, kamu giderleri ise azaltılacak ve bütçe açığı aşama aşama kapatılacaktı. Bir diğer önemli karar TCMB'nin yapısal olarak özerkleştirilmesi, böylelikle söz konusu kurumun etkin para politikaları izlemesini sağlamaktı. (Kepenek ve Yentürk 2005: 580-3) Kararlar ile Hazine'nin TCMB'deki avans oranı %3'e düşürülerek yine biçimsel bir kısıt belirlenmişti. Anayasal bir kısıt söz konusu olmadığından 1995 ve 1999 seçimleri için yapılan harcamalar TCMB'den sağlanmıştır. (Çaşkurlu 2003: 196-7)

Brennan ve Buchanan'ın (1981) para politikaları için öne sürdükleri çözüm önerileri arasında, merkez bankasının bağımsızlığı da yer almaktadır. Tarihsel bulguların gösterdiği gibi TCMB'nin bağımsızlığı amaç olarak belirlenmiş olmasına karşın, pratik olarak

geçerliliği sağlanamamıştır. Buchanan ve Wagner (1999: 124) için bu tür bulgular şaşkıncı değildir; bütçe açıklarının sürekli arttığı bir ortamda para otoritelerinin politik ve bürokratik baskılardan bağımsız olarak hareket etmesi olası değildir. Bir Anayasal İktisat uygulaması olarak Maastricht İlkeleri, yalnızca para ya da yalnızca maliye politikasında değil; bütçe açığı, kamu borçları, faiz oranı, enflasyon oranı ve döviz kuru konularında olmak üzere AB'yi oluşturan ülkelere birden çok ve eşzamanlı kısıtlamalar getirmektedir. Bununla birlikte üye ülkelerin merkez bankalarının bağımsızlığına önem verilmekte ve AB'ye üye olmak isteyen ülkelere de aynı koşulu yerine getirmesi beklenmektedir. Tanım olarak merkez bankalarının bağımsızlığı, Anayasal İktisat'ın felsefesini yansıtmaktadır: “Bağımsızlık, MB'lerin görevlerini yerine getirirken ve yetkilerini kullanırken siyasi ve bürokratik etki altında kalmaksızın karar alabilmelerini ve bu kararları uygulayabilmelerini ifade etmektedir.” (Yazgan 2003: 25-6, 65, 63)

1998'te Hazine'nin TCMB'den kısa vadeli avans alma olanağına son verilmiştir. (Çaşkurlu 2003: 196) Kesbiç et al. (2004: 38) yaptıkları çalışmada 1998'ten sonra, özellikle 2000'li yıllarda mali disiplin konusundaki kararlı tutumun TCMB'nin etkin olarak para politikası uygulayabilmesi sonucunda enflasyon oranının düştüğünü belirtmektedirler. Bu dönemdeki biçimsel uygulamalar, önceki dönemlerden nitelik bağlamında farklıdır; süreklilik gösterdiklerinden, gelecekte yapılacak anayasal düzenlemeler için gerekli düzlemi sağlamaktadırlar.

3.3. Maliye Politikaları ve Çağdaş Ekonomi Teorileri İlişkisi

Bu kısımda Ekonomi teorisi ile Türkiye'de uygulanan maliye politikaları arasındaki ilişki incelenecektir. Maliye politikalarına yönelik teoriler geliştiren yaklaşımlar, Arz-Yönlü İktisat, Rasyonel Beklentiler Teorisi ve Anayasal İktisat ekolüdür.

3.3.1. Maliye Politikaları ve Arz-Yönlü İktisat

1925'te aşar vergisinin kaldırılması sonucu, dolaylı vergilere başvurulmuştur. 1930'da bütçe gelirlerinde azalma görüldü. Aynı yıl harcamaların %10'u borçlanmayla, 1931'de ise %11'i hazine işlemleriyle bütçe dengesi sağlandı. Mali kriz nedeniyle memur maaş ve işçi

ücretlerine yeni vergiler uygulandı. Gelir vergileri yeniden önem kazandı. Bu etmenle birlikte 1929 ve 1933'te gümrük tarifelerinde yapılan değişiklikler, “vergi sisteminin milli gelirin parasal değerindeki değişiklikler karşısında esnek olmayışı” nedeniyle “bütçe gelirleri hasılatının GSYH'ya oranı, 1929'da 0.12'den 1932 ve 1933'te 0.18'e yükseldi.” Deflasyonun etkisiyle GSYİH'nın cari değeri 1929-1933 arasında kalan yıllarda %45 oranında azaldı. (Tezel 1986: 370-9)

Büyük Bunalım'ın neden olduğu bütçe açığını gidermek için çeşitli vergilere de başvuruldu. Bunlardan ilki ücretlilerden ve tüccarlardan alınan İktisadi Buhran Vergisi idi. 1934-35 yıllarında mükellefler arasına sanayi kesimi de alındı. Tüccarlar gelir vergilerinin 1/5'i oranında İktisadi Buhran Vergisi ödemekteydiler. Muvazene Vergisi ise aynı mükelleflere ek olarak emekli aylığı alanları da kapsıyordu. Yalnızca ücretlilerden alınan kısmı, İktisadi Buhran Vergi gelirlerinin toplamından büyüktü. Bir diğer vergi de ücret, yevmiye, tazminat ve ikramiye ödemelerinden alınan Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi idi. (Sarioğlu 2004: 227-8) İkinci Dünya Savaşı'nda vergi artışlarıyla birlikte yeni vergi uygulamaları başlatılmıştır. Bunlar Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi ve Aynı Muamele Vergisi'dir. 1949'da Kazanç Vergisi yerine Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve Esnaf Vergisi getirilmiştir. (Ejder 2000: 128)

1932-1937 yılları arasında TL'nin altın karşılığı, artan altın stokuna karşın emisyonla gidilmeyip arttırılmış ve bu da deflasyonist bir etki doğurmuştu. Emisyon yerine gelir kaynakları olarak; temel tüketim mallarının tekel kapsamına alınması, vergi ve tahvil yoluyla iç borçlanmaya başvurulmuştu. Ne var ki, vergiler de iç-talebi olumsuz etkiliyordu. Bu nedenle dışarıdan yatırım kredileri alındı. Uzun vadeli krediler, vergi yükünü hafifletti. 1935 sonrasında ticari banka kredilerinde genişleme genel olarak para arzını arttırdı. 1935-38 yılları arasında para arzı %35 oranında arttı. Tarım kesiminin reel gelirleri, fiyatların yükselişiyle birlikte yükseldi. Tekel kârları ve vergi oranları indirildi. At, eşek, katır gibi hayvanlar vergi kapsamından çıkarıldı. “İlginçtir ki, vergilerdeki bu indirime rağmen, ekonomik hayatın canlanmasını izleyerek 1935'ten itibaren vergi geliri hızla arttı...” (Kazgan 2005: 63, 66, 83-4) Daha da ilginç olan, vergi oranları ve vergi indirimleri arasında teorik bir ilişkinin varlığı ile ilgili herhangi bir tartışmanın söz konusu olmadığı bir dönemde böyle bir uygulamanın sonucunda, teorinin belirttiği sonuca ulaşılmasıdır. Kuşkusuz, teorik bir

dayanak olmadığı için dönemin yöneticileri, vergi indirimi uygulamasını sistematik olarak yinelemek gibi bir ekonomi politikası izlemediler.

Bazı kaynaklar, sözgelimi Kazgan (2005: 197) ve Şahin (1990: 189), 24 Ocak Kararları'nın teorik dayanağını Arz-yönlü İktisat olarak göstermektedir. Eğer bu bir terminolojik yanlışlık değilse, doğru bir yorumlama değildir. Kepenek ve Yentürk'e (2005: 208) göre enflasyonu önlemek için para arzı artışının ve kamu harcamalarının azaltılmasını amaçlayan Kararlar, arz önündeki tek engelin talep fazlalığı olduğunu kabul eden bir görüş üzerine kurulmuştu. 24 Ocak Kararları'nın bir Arz-yönlü İktisat uygulaması olan Reaganomics'le kamu harcamalarını azaltma, kamu kesimini küçültme ve fiyat denetimlerini azaltma ya da ortadan kaldırma gibi ortak noktaları olmasına karşılık, belirli bir süre vergi oranlarının aşama aşama indirilme kararını içermemesi gibi önemli bir farkı vardır. (Niskanen 1993)

Tablo 3.5. Kurumlar Vergisi Oranı ve Gelir Vergisi

Yıllar	Kurumlar Vergisi Oranı (%)	Gelir Üzerinden Alınan Vergiler [*]	Büyüme Hızı (%) [**]
1998	44	4231794,7	3,9
1999	33	6537502	-6,1
2000	33	10503414,6	6,3
2001	33	15647885	-9,5
2002	33	19343401	7,9
2003	30	25716174	5,9
2004	25	27709187	9,9
2005	30	32119799	7,6

Kaynak: KPMG Corporate and Indirect Tax Rate Survey 2007, s.8; **DPT**, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/1.zip>> , **(Erişim Tarihi: 05.05.2008)**; **DPT**, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/5.zip>>, **(Erişim Tarihi: 05.05.2008)**.

[*] Cari fiyatlarla, Bin YTL.

[**] 1987 fiyatlarıyla.

Reynolds (1993) ise 1979 ile 1990 yılları arasında, Türkiye'de kişisel vergi gelirlerine ilişkin marjinal vergi oranının %75'ten %50'ye düştüğünü göstermektedir. Reynolds'a göre özellikle 1983'te %40 olan marjinal vergi oranları, 1984'te %25'e düşmüştür. Böylelikle büyüme hızı %7'ye ve 1990'da da %9'a çıkmıştır. Tablo 3.5'de de

görüldüğü gibi 2005'te Kurumlar Vergisi oranı %30'dan %25'e inmiş ve büyüme hızı bu gelişmeden olumlu etkilenecek %9,9 değerini yakalamıştır.

2007'de Kurumlar Vergisi'nin oranı %30'dan %20'ye düşürülmüş ve bu uygulama sonucunda Kurumlar Vergisi'nden elde edilen kamu gelirlerinde artış olmuştur. Hedeflenen vergi geliri ile elde edilen gelir arasında yaklaşık 2 milyar YTL değerinde bir fark oluşmuştur. (Kızılot 2008: 14) Özetle Türkiye ekonomisindeki tarihsel ve güncel gelişmeler Laffer Eğrisi'nde betimlenen ilişkileri empirik olarak doğrulamaktadır.

3.3.2. Maliye Politikaları ve Anayasal İktisat

Anayasal İktisat, maliye politikalarının bütünü ile ilgili ekonomi politikası önerilerinde bulunmuştur. Bu nedenle Anayasal İktisat'la ilişkili maliye politikaları; vergi, borçlanma ve bütçe politikaları olmak üzere üç başlık altında ele alınacaktır.

3.3.2.1. Vergi Politikaları

Anayasal İktisat ekolünün vergi politikalarıyla ilgili çok boyutlu ekonomi politikası önerileri vardır. Bunlar en uygun vergi oranının seçimi, vergilendirmede tahsis ilkesi ve vergilendirmede genellik ilkesi konularıyla ilgilidir.

Buchanan'a göre yalnızca vergi oranlarının düşürülmesi yeterli değildir; bir vergi biçiminde sözgelimi gelir vergisinde oranın düşürülmesi, buna karşın sözgelimi kurumlar vergisinin oranının yükseltilmesi, vergi oranlarının indiriminden sağlanacak vergi gelirini sağlamayacaktır. Bu bağlamda, VII.BYKP'nda vergi oranlarında genel bir indirimin amaçlanması anlamlı idi. Benzer biçimde Friedman (1978: 50) ve Henderson'a (1981: 59) göre de enflasyon ve yüksek vergi oranları beklentileri, vergi indirimi yoluyla sağlanmaya çalışan üretim artışını engelleyecektir. AKP hükümetinin vergi oranı indirimi yoluyla vergi gelirlerini arttırabilmesinin nedeni, para arzı ile ilgili izlediği sabit artış oranı şeklindeki Monetarist para politikasıdır. Enflasyon beklentilerini sona erdiren para politikası, bireylerin vergi indirimi sonucu daha çok *real* gelir elde edecekleri anlamına gelir. Dolayısıyla, reel gelirlerin artacağı beklentisiyle üretim öğeleri arzı da artmıştır.

Tablo 3.6. Vergi Yüğü Oranı ve Özel Kesim Gelirleri

Yıllar	Vergi	Vergi Geliri	Özel Kesim		Özel Kesim	Sonraki Dönem
	Yükü Oranı (%)		Vergi Geliri	Vergi-Öncesi Gelir	Özel Kesim Net Gelir	Üretim Artışı (%)
1975	14,53	98	673	576	24,67	718
1976	15,34	130	848	718	27,1	912
1977	15,86	172	1.084	912	42,09	1.296
1978	16,34	253	1.549	1.296	83,6	2.379
1979	14,83	415	2.794	2.379	81,2	4.314
1980	14,96	759	5.073	4.314	50,22	6.480
1981	15,5	1 189	7.669	6.480	37,21	8.892
1982	12,79	1 305	10.197	8.892	27,31	11.320
1983	14,35	1 897	13.218	11.320	59,77	18.088
1984	12,03	2 475	20.563	18.088	57,47	28.483
1985	12,93	4 232	32.715	28.483	39,19	39.648
1986	15,35	7 194	46.842	39.648	47,73	58.576
1987	15,69	10 906	69.481	58.576	71,58	100.505
1988	15,43	18 338	118.843	100.505	81,16	182.081
1989	15,63	33 744	215.825	182.081	74,07	316.957
1990	16,23	61.446	378.403	316.957	63,37	517.818
1991	16,69	103.773	621.591	517.818	73,24	897.093
1992	17,57	191.287	1.088.380	897.093	74,65	1.566.812
1993	18,35	352.242	1.919.053	1.566.812	91,13	2.994.742
1994	18,67	687.616	3.682.358	2.994.742	104,84	6.134.708
1995	17,73	1.322.460	7.457.167	6.134.708	86,21	11.423.945
1996	18,95	2.671.876	14.095.821	11.423.945	91,28	21.852.795
1997	20,79	5.735.999	27.588.795	21.852.795	79,62	39.253.511
1998	21,73	10.901.408	50.154.919	39.253.511	43,38	56.282.530
1999	23,28	17.084.521	73.367.050	56.282.530	57,7	88.763.066
2000	25,05	29.672.535	118.435.601	88.763.066	33,29	118.319.083
2001	27,43	44.732.053	163.051.137	118.319.083	57,83	186.747.040
2002	24,24	59.756.761	246.503.801	186.747.040	31,36	245.316.164
2003	24,74	80.663.413	325.979.577	245.316.164	19,96	294.295.278

Kaynak: DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/1.zip>>, (Erişim Tarihi: 09.05.2008); DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/5.zip>>, (Erişim Tarihi: 09.05.2008).

Not: Gelir kalemleri bin YTL.

Son yıllarda vergi yükü oranının arttığı Tablo 3.6’da görülebilir.⁸⁴ Bu konuda bir değerlendirme yapabilmek için birikmiş borç yükünün unutulmaması gereklidir. Birikmiş borçların ödenmesi ve faiz giderlerinin azaltılması için yeniden borçlanmadan sakınılması ve vergi yükünün artırılması zorunludur. (Buchanan 1987b: 1046) Buchanan (1987a: 189) bütçe açıklarının kapatılması için gereken sürenin 5 yılı geçebileceğini dile getirmektedir. Buchanan, vergi artışlarının karşılaacağı politik muhalefete karşın nasıl sürdürülebileceği üzerine bir argüman yürütmüştür.

AKP hükümetinin yönetimdeki ilk döneminde vergi yükü oranının gittikçe artmasına karşın AKP daha yüksek oyla bir kez daha yönetime gelmiştir. Burada bir değerlendirme için Kamu Tercih perspektifine başvurduğumuzda, Türkiye’nin kronik bir sorunu olan enflasyonun düşürülmesi ve büyüme hızının AKP yönetimi boyunca hiçbir negatif değer almaması, bireyin hesabı açısından vergi yükündeki artıştan çok daha önemlidir. Buchanan’ın (1999b: 63) belirttiği gibi ulusal gelirin arttığı dönemlerde vergi politikalarına yönelik destek görece yoğundur.⁸⁵

Buchanan ve Wagner’e (1999: 131-4) göre dolaylı vergiler, bütçenin büyüklüğünü belirleyen kurumsal etmenlerden biridir. Yalnızca dolaysız vergilerin ve tahsis (*earmarked*, belirli bir konu için ödenen vergi) ilkesinin geçerli olması durumunda bireylerin, tıpkı piyasada olduğu gibi bütçe büyüklüğünü olabildiğince en düşük düzeye indirmeye çalışacakları varsayımı altında, dolaysız vergilerle oluşturulmuş bir bütçe, dolaylı vergilerle oluşturulmuş bir bütçeye göre küçük olacaktır. Yine de tahsis ilkesinin uygulanması sonucunda kamu harcamalarının azalmayacağı, tersine artabileceği olasılığı da göz önünde bulundurulmaktadır.

---

⁸⁴ Tablodaki veriler şöyle hesaplanmıştır: Özel kesim vergi-öncesi gelirlerine ulaşmak için GSUH’dan kamu kesimine ait gelir kalemleri, *id est* vergi dışı gelirler ve öge gelirleri düşülmüştür. Özel kesim net gelir verileri, vergi gelirlerinin, özel kesim vergi-öncesi gelirlerinden düşülmesi yoluyla hesaplanmıştır. Vergi gelirlerinin özel kesim net gelirlerine yüzde cinsinden oranı hesaplanarak vergi yükü oranlarına ilişkin veriler elde edilmiştir. Hesaplamalar, Maliye Bakanlığı’nın verileriyle karşılaştırılarak test edilmiştir. Veriler için bkz. Kepenek ve Yentürk (2005: 299) Vergi yükü oranlarına çeşitli vergi biçimlerinin yaratacağı karışıklığı engellemek ve daha genel bir bakış açısıyla değerlendirme yapabilmek için başvurulmuştur. (Mozser 1981: 10)

⁸⁵ Buchanan (1983) aynı argümana sosyal güvenlik sisteminin değişimi konusunda da başvurmuş ve politik destek olmadan sistemin değiştirilmesinin olası olmayacağı sonucuna ulaşmıştır. Skousen (2005: 448) Şili’deki sosyal güvenlik sistemine ilişkin değişimin, eski sistemin karşılaştığı iflas tarafından tetiklendiğini belirtmektedir. Türkiye’de de hükümet değişiklikleri ekonomik krizlere bağlanabilir.

Tahsis ilkesinin uygulanması ile vergi-hizmet düzeneği piyasadaki fiyat-mal düzeneği gibi işleyebilecektir. Kamu hizmetlerinin faydası arttığında bireyler zaten rasyonel bir davranışla vergileri, tıpkı fiyatlara etki ettikleri gibi, arttırmak isteyeceklerdir. Böylelikle vergi sistemi de istenilen sonuçları verecektir. Türkiye ile ilgili yapılan empirik çalışmalara göre, vergi reformlarının istenen sonuçları mutlak olarak vermemesi, yükümlülerin düşüncelerine reform sürecinde gereken payın verilmemesinden kaynaklanmaktadır. (Akdoğan 1999: 99) Buna ek olarak Buchanan'a (1999b: 64) göre Kurumlar Vergisi, bireyin hesabında fayda-maliyet dengesinin en uygun biçimde sağlanması açısından elverişli değildir. Aktan (1998: 45) Kurumlar Vergisi'nin kaldırılmasını ve gelir vergisiyle bütünleştirilmesini önermiştir.

2000-2005 yılları arasında dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payının arttığı, buna karşın dolaysız vergilerin payının azaldığı görülmektedir. (Habib 2005: 95-6) Aceleyle yapılacak statik bir değerlendirme, vergi sisteminde görülen bu değişimin, bireylerin fayda-maliyet hesabı yapabilme olanakları açısından olumsuz bir gelişme olacağı sonucuna varacaktır. Ne var ki, Buchanan'ın (1999a) zamanlararası analizinin ortaya koyduğu gibi, geçmiş dönemlerde yönetimde bulunan yöneticilerin seçmenlerine karşı hoş görünmek için bütçe açıklarına göz yumarak açıklara süregelen bir nitelik kazandırmış olmaları, bugün yaşayan nesiller üzerinde bir vergi yükü yaratmıştır. Bütçe açığının borçlanmadan ve enflasyona neden olmadan kapatılması için tek yol vergilendirme dir. Kuşkusuz, bunu da bireylerin çok fazla tepkisini çekmeden uygulayabilmek için yöneticilerin yapacağı en rasyonel hareket dolaylı vergileri arttırmak olacaktır. Ne yazık ki, içinde bulunduğumuz aşamada tercihlerden değil, geçmişin yarattığı koşullardan yola çıkarak akıl yürütmemiz gerekmektedir.

Anayasal İktisat, vergi politikaları açısından vergilendirmede genellik ilkesinin izlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Genellik ilkesine göre yürürlüğe konan bir verginin bazı bölgelerde yaşayanlar ya da bazı gruplar üzerinde, bu bölgelerin ya da grupların özgün koşullarından dolayı diğer bölge ya da gruplara göre daha fazla vergi yüküne katlanmaması gerekmektedir. Buchanan (1993a: 4) ekolojik nedenlerle fabrika bacalarına filtre konulmasıyla ilgili ve herkesi bağlayan bir kanunun çıkarıldığı bir varsayımdan söz eder.

Bunun fabrikaların çoğunlukta olduğu bölgelere çok daha fazla gider yükleyeceği kuşkusuzdur. Sarıoğlu (2002: 226) Türkiye'deki KDV uygulamasıyla ilgili benzer bir örnek vermektedir. Lüks malların KDV oranlarının görece yüksek olması koşulu ile gelir dağılımında adalet sağlanması amaçlanmaktadır. Ne var ki, bölgeler arasındaki mevsime bağlı farklar nedeniyle bazı bölgelerde zorunlu mal düzeyinde gereksinim duyulan klimaya %25 oranında KDV uygulanmaktadır. Sonuç olarak, bazı bölgeler gereksinimleri nedeniyle diğer bölgelere göre daha fazla vergi ödemektedirler.

3.3.2.2. Bütçe Politikaları

Keynezyen ekonomi politikalarının denk bütçe yerine açık bütçe anlayışını getirmesi, demokratik sistem içerisinde istenmeyen bir etki yaratmıştır. Politikacıların yeniden seçilmek için vergilendirme yerine borçlanmayı tercih etmeleri, özellikle 1980'lerde kamu bütçelerinde faiz giderlerinin önemli bir paya sahip olmasına yol açmıştır. (Buchanan 1987b: 1046) Türkiye için de aynı durum söz konusu idi. 1984'ten sonra, kısa vadeli iç borçlanma, ekonomi üzerinde genel anlamda olumsuz etkide bulunan başlıca etmendi. Verginin ikamesi olarak başvuru borçlanma politikası da beraberinde bütçe açıkları ve faiz yükünü getirmişti. (Kazgan 2005: 214) "1983 ve sonraki yıllarda...KİT lerin finansmanına ayrılan payların artması yanında, borç faizleri, bütçelerde transfer harcamalarını önemli ölçüde artırmıştır." (Eren 1989: 118) 1985'te faizin GSUH içindeki payı %11.8 idi. (Karakayalı 2003: 234)

"Türkiye 1985'den sonra toplam dışsatımını tamamen birikmiş dış borçlarına ayırsa...bile bu borçların ancak üçte birini karşılayacak durumdadır. Başka bir deyişle, Türkiye'nin üç yıllık dışsatımı ile dış borç yükünden kurtulunabilmektedir. Bu dönemde net dış borçlarındaki artışın %43'ü net kredi kullanımından, %32'si kur farklarından, %14'ü borç ertelemeleri ile ayarlamalarından, %11'i ise diğer nedenlerden ortaya çıkmıştır. Gerçekten 1981-1990 döneminde A.B.D. dolarının değerinde meydana gelen oynamalar sonucunda dış borçlarda net 7.9 milyar dolarlık artış olmuştur." Borçların ödenebilmesi için ise yeniden borçlanmak gerekiyordu. "1985-1989 döneminde Türkiye yılda 2.7 milyar dolar civarında faiz ödemiştir. Faizin anaparaya oranı 1986'da %90 olarak en yüksek değere ulaşmıştır. Yani 100 dolar anapara ödenirken 90 dolar da faiz ödenmektedir." (Karakayalı 2003: 402-3)

Tablo 3.7. Konsolide Bütçe Kalemlerindeki Değişimler (%)

	1985	1986	1987	1988	1989
HARCAMALAR	40	54	55	65	81
Cari	41	46	59	62	126
-Personel	42	44	80	65	151
-Diğer Cari	38	48	27	55	70
Yatırım	49	58	22	37	43
Transfer	36	60	68	78	57
-Faiz Ödemeleri	53	97	70	120	66
İç Faiz Ödemeleri	40	162	94	151	62
Dış Faiz Ödemeleri	62	60	47	81	73
-KİT'lere Transfer	- 36	- 24	250	110	20
-Vergi İadeleri	90	54	48	28	36
-Sosyal Güvenlik	68	36	48	77	87
-Diğer Transferler	60	57	68	51	68
GELİRLER	61	50	49	69	79
Genel Bütçe	61	50	49	69	79
-Vergi Gelirleri	61	56	52	57	80
Gelir Üzerinden Al.V.	32	72	45	56	95
Servet Üzerinden Al.V.	30	- 1	27	117	20
Mal ve Hiz.Üz.Al.V.	105	49	49	62	70
Dış Ticaret Vergileri	98	33	79	50	59
-Vergi Dışı Normal Gel.	56	26	42	50	99
-Özel Gelir ve Fonlar	61	- 33	- 70	5 046	53
Katma Bütçe	66	19	57	45	56
GELİR GİDER FARKI	- 18	77	85	53	92
Emanet ve Avans.Net					
Değişme	148	69	- 117	- 349	689
NAKİT AÇIĞI	- 11	76	60	58	104
BORÇ İDARESİ					
Dış Borçlanma (Net)	- 168	- 97	4 253	- 216	- 168
-Kullanım	- 66	293	23	186	35
-Ödeme	78	82	57	97	61
İç Borçlanma (Net)	65	41	76	32	126
-Tahvil(Net)	263	- 4	88	172	146
-Kullanım	244	90	61	87	135
-Ödeme	198	360	45	20	117
-Bono (Net)	- 18	189	37	- 57	156
-Kullanım	146	47	122	29	49
-Ödeme	367	13	173	55	40
-Merkez Bankası (Net)	40	- 3	38	90	- 32
-Diğer	80	45	218	- 61	308

Kaynak: DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/5.zip>>, (Erişim Tarihi: 09.05.2008).

Tablo 3.7’de görüldüğü gibi, kamu gelirlerinin artış hızı 1985-87 yılları arasında %49-50 düzeyine gerilemiştir. 1986’ta gelir vergilerinin %72 oranında arttırılmasına karşın servet, mal ve hizmet, dış ticaret üzerinden alınan vergilerin artışlarında ise önemli düşüşler vardır. Özel gelir ve fonlarda ise 1985-87 yılları arasında düşüş görülmektedir. Bütçe açığı 1986’da %77, 1987’de ise %85 oranında artmıştır.

1987’de personel için yapılan kamu harcamaları %80 oranında büyük bir artış göstermiştir. Vergilerdeki artışın az olmasına karşın, kamu kesiminde ücretler ve dolayısıyla personel harcamaları artmıştır. (Kepenek ve Yentürk 2005: 580) Buna karşın önceki dönemlerde %49 ve %58 oranında artan yatırım harcamaları 1987’de ancak %22 oranında artabilmiştir. Transfer harcamalarının 1986’da %60 oranında artmasında faiz ödemelerinin artışı rol oynamaktadır; 1986’da iç faiz ödemeleri %162 oranında artmıştır.

İç borç faiz ödemeleri 1984 sonrası daha hızlı artmıştır. 1986’da iç borç faiz ödemelerinin GSUH’ya oranı %1,6 iken 1988’de bu oran %3.1’e çıkmıştır. Enflasyonun 1988’de %70’e erişmesi, iç borç faizlerinin enflasyonist bir etkide bulunduğunu göstermekteydi. Tablo 3.7’de belirtildiği gibi faiz ödemeleri, 1988’de %120 oranında artmıştır. Aynı yıl iç faiz ödemelerinin artış oranı %151’dir. (Ejder 2002: 197, 204) Buchanan ve Wagner’in (1999: 69) belirttiği gibi, bütçe açığının söz konusu olduğu bir ekonomide, faiz oranlarındaki yükselme ile birlikte tasarruflar artsa bile bu artış, açığın finansmanında kullanılacaktır. Böylelikle tasarrufların özel kesime bir faydası dokunmayacak ve dışlama etkisi görülecektir. Türkiye’de 1990’dan sonra iç borçlanma sermaye piyasası üzerinde olumsuz etkide bulunmuştur; özel kesimin iç borçlanma nedeniyle kaynak bulma konusunda güçlük çekmesi, bir dışlama etkisine yol açmıştır. Bunun sonucunda büyüme hızı düşmüştür. (Ünsal 2003: 199-200)

Tablo 3.8’de görüldüğü gibi faiz ödemelerinin toplam kamu harcamaları içerisindeki payı 1990’dan sonra da artmış ve 1993’te kamu harcamalarının %24’ü faiz ödemelerine ayrılmıştır. Söz konusu oran 2000’de %43,5 ve 2001’de %50,5 düzeyine çıkmıştır. İlk olarak 1994’te IMF ile yapılan “Stand-by” görüşmelerinde “faiz dışı fazla” kavramı gündeme getirilmiştir. Faiz dışı fazla, faiz ödemeleri yapıldıktan sonra bütçede geriye kalan miktarı vermektedir. Diğer bir deyişle, faiz ödemelerinin dışarıda bırakılması sonucu kamu gelir ve

gider farkı, faiz dışı fazla ya da “birincil açık” olarak tanımlanmaktadır. Yöntem olarak kamu kesiminin cari dönemlere ilişkin etkinliklerinin net olarak görülmesini ve değerlendirilmesini sağlamaktadır. Faiz dışı fazla oranı, hesaplanan faiz dışı fazlanın GSYİH’ya olan oranıdır. (Cansız 2006: 68-72)

Tablo 3.8. Faiz Ödemelerinin Kamu Harcamaları İçindeki Payı (%)

Yıllar	Faiz Ödemeleri	İç Faiz Ödemeleri	Dış Faiz Ödemeleri
1989	21,71	13,44	8,26
1990	20,79	14,31	6,48
1991	18,48	13,01	5,47
1992	18,18	13,78	4,40
1993	24,00	19,07	4,94
1994	33,24	25,99	7,26
1995	33,68	27,80	5,88
1996	38,00	33,73	4,27
1997	28,51	24,75	3,75
1998	39,59	36,08	3,51
1999	38,16	34,97	3,19
2000	43,52	40,01	3,51
2001	50,58	46,19	4,40
2002	44,25	39,93	4,32
2003	41,73	37,53	4,19

Kaynak: DPT, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-2006)*, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/5.zip>>, (Erişim Tarihi: 09.05.2008).

Bütçede faiz dışı fazla verilmesi, kamu kesiminin borçlarını ödeyebileceğinin güvencei olarak değerlendirilmektedir. IMF’nin Türkiye’den istediği faiz dışı fazla oranı, %6,5’dir. (Kepenek ve Yentürk 2005: 278-280) 2000 yılında faiz dışı fazla %5,7 olarak gerçekleşmiş ve 2001 yılında %6,7 ile hedef aşılmıştır. 2002’de %4,2 ve 2003’te %5,1 değerlerini aldıktan sonra 2004’te %6,1 düzeyine çıkmıştır. (Cansız 2006: 70)

3.3.2.3. Mali Reform Politikaları: Kamu Kesiminde Yapısal Reform ve Karar-Verme Kuralları

Maliye politikaları, yalnızca ekonomik istikrar adına kamu gelir ve giderlerinin ekonomik kaynaklarına ilişkin tercih sorunu ile ilgili değildir; kamu kesiminin büyüklüğü, yapısı ve etkinliklerini yönlendiren karar-verme yasaları da ekonomik istikrar ve toplumun refahı açısından önemlidir. Özelleştirme uygulamaları ile kamunun Türkiye ekonomisindeki

payının gittikçe küçüldüğü iyi bilinen bir olgudur. Ne var ki, buradaki amaç liberal düşüncenin genel ekonomi politika önerileri ile uygulamalar arasındaki ilişkileri göstermek değil, Çağdaş Ekonomi Teorilerinin özgün teorik politika önerileri ile uygulamalar arasındaki ilişkileri göstermek olduğundan özelleştirme olgusundan söz edilmeyecektir. Bunun yerine Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat ekolü tarafından ortaya atılan kamu kesiminin işleyişini piyasa düzeneğindeki işleyişe yakınlaştıracak düzenleme önerilerine değinilecektir. Bu öneriler, yerel idarelerin mali özerkliği ve seçim yasalarının belirlenmesi gibi iki başlık altında ele alınacaktır.

Çağdaş Ekonomi Teorileri, kamunun çeşitli nedenlerle verimsiz olduğunu, dolayısıyla kamu kesiminin ekonomideki payının küçültülmesi gerektiğini savunurlar. Böylelikle aşırı kamu kesimi büyüklüğünün politik sonuçları da önlenmiş olacaktır. Bunların arasında Kamu Tercihi ekolü, bu konuda görece objektif ve analitik bir yaklaşım geliştirmiştir. Ekol, “dışsallıklar” olgusundan yola çıkarak kamunun sınırını belirlemeye çalışır. Bir müzik markette çalan müziğin bazılarını neşelendirmesi, bazılarını da rahatsız etmesi, dışsallığa bir örnektir. Market, insanların dikkatini çekmek için müzik çalmaktadır, insanları eğlendirmek ya da rahatsız etmek için değil. Kuşkusuz, dışsallık olarak tanımlanan olgular, bireylerin gerçekte kendi çıkarlarına göre hareket ettiklerini, eylemlerinin sonuçlarının kaçınılmaz olarak ya da ilineksel olarak toplumsal sonuçlar doğurduğunu göstermekle birlikte, “sosyal fayda” gibi kavramlara da kuşkuyla bakılmasına hizmet etmiştir. *Ulusların Zenginliği* dikkatli okunursa, herkesin bireysel eylemlerde bulunduğu bir ortamın bile, özel mülkiyetin koyduğu sınırlara, belirli hukuk yasalarına ya da ahlakî ölçütlere uymasının zorunlu olduğu sonucu ortaya çıkabilir. Kapitalizm yalnızca bir ekonomik sistem değil, aynı zamanda özel mülkiyet gibi öğeleri olan bir hukuk sistemidir de.⁸⁶ Bu bağlamda, yanıtlanması gereken soru, özel kesimin dışsallık sorununu çözüp çözemeyeceğidir. Özel kesimin, Adam Smith’in belirttiği gibi, üstesinden gelemeyeceği ekonomik sorunlar olabilir ve bu sorunlar bir biçimde çözülmezse, girişimcilik güdüsü de büyük engellerle karşılaşacak ve körelecektir. Yine de dışsallıkların çözümü konusunda özel kesimin ne ölçüde başarılı olduğunun saptanması, ekonomik verimlilik ve kamu kesiminin en uygun büyüklüğünün saptanması açısından önemlidir.

---

⁸⁶ Bu hukuk sisteminin üç temel öğesi, bireylerin eylem alanlarının diğer bireylerin refahı tarafından sınırlandırılması, mülkiyet haklarının düzenlenmesi ve kolektif karar-verme yönteminin belirlenmesine yöneliktir. (Buchanan 1999d: 92-3)

Buchanan'ın (1999b: 18) “sözde kolektif mallar” olarak tanımladığı malların sağladığı faydaların bireyler arasında “bölünemez” olması, bazı bireylerin bu mallardan diğerlerine göre daha az fayda sağlaması gibi bir soruna yol açar. Aynı olgu maliyetlerin paylaşılmasında da kendisini gösterir. Mal veya hizmetin maliyetinin bireyler arasında eşit olarak paylaştırılabildiği durumlarda bireyler, görece daha az maliyete ya da hiçbir maliyete katlanmadan maliyet yükünü değişik oranlarda diğerlerinin üzerine yıkmaya çalışırlar. Diğer bir deyişle, amaçları birer “free-rider” olmaktır. (Buchanan 1999d: 49) Sözcüleri bir tiyatro oyununu görmek için bireylerin çoğunluğu bilet satın alırken, evleri yakında olan bireyler hiçbir maliyete katlanmadan balkonlarından oyunu seyredebilmektedirler. Evleri yakında olanlar, “free-rider” olmak için özel bir çaba göstermezler ama onlara tam da oyunun sahnelendiği saatlerde misafirlığe gidenlerin amaçları açıktır.

Bu tip olguların piyasa-dışı müdahaleleri gerektirmeden çözülmesi olasıdır. Bu konuda kuşkusuz en bilinen örnek deniz feneridir. Deniz fenerinin sağladığı fayda için bütün denizcilerden para toplanması olanaksızdır. Bunlardan birkaçı ödemede bulunduğu ödemede bulunmayanlar birer “free-rider” olarak maliyete katlanmadan deniz fenerinin hizmetinden faydalanacaklardır. Çözüm olarak, denizciler yerine bölgedeki tüccarlar çıkarları gereği hizmetin bedelini ödemeyi kabul etmişlerdir. (Buchanan 1999d: 138-9; Cowen 1993) İnternet kullanımıyla birlikte “free-rider” sorunu yeniden gündeme gelmiştir. Bir internet sitesinin servis sağlayıcılara ödenen kirası başta olmak üzere belirli maliyetleri vardır. Kullanıcıların özgürce erişebildiği siteler, maliyetlerini kullanıcılarından talep etmezler, bunun yerine maliyetleri siteye reklam veren ya da açıkça sponsorluk yapan şirketler tarafından karşılanır. Yine müzik parçalarının ya da oyunların internet üzerinden yasal olmayan yollarla bilgisayara yüklenmesi önemli büyüklükte bir “free-rider” sorunu yaratmıştır. Bunu önlemek için para karşılığı yasal yükleme sistemine geçilmiştir. İngiltere, bu sisteme 2000 yılında geçmiştir.

Piyasa tarafından “içselleştirilmeleri” olası olmayan dışsallıklar söz konusu olduğunda ise zorunlu olarak kamu kesiminin etkinliğine gereksinim duyulacaktır. Burada öne sürülen koşul ise kamu kesiminin bu etkinliği en verimli biçimde gerçekleştirmesidir. Kolektif birimin (hükümet, kamu) büyüklüğü, üye sayısının artışına bağlı olarak karar-verme

maliyetlerindeki artış ile etkinliğin düşük düzeyde tutulmasından kaynaklanan dışsal maliyetler arasındaki bir karşılaştırmaya bağlı olarak belirlenir. Desantralizasyon (*decentralization*), diğer bir deyişle yerinden yönetim, bireye piyasa benzeri alternatifler sunacaktır. Aynı kolektif etkinliği örgütleyen farklı politik birimler arasından birey seçim yapabilecektir. Böyle bir olasılık kolektif etkinliğin yarattığı dışsal maliyetler ile karar-verme maliyetlerini azaltacaktır. Birey, tek bir birimin etkinliklerinin ekonomik etkilerine sonuna dek katlanmayacaktır.⁸⁷ (Buchanan ve Tullock 1999: 114-5)

2003 yılında , “Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı”nı hazırlamıştır. TBMM’de yapılan Tasarı ile ilgili görüşmelerde AKP milletvekili Cemal Uysal, iktisat literatüründe kamu kesiminin, bireylere özel kesim gibi en iyi biçimde hizmet vermesi için merkezi yapının payının küçültülmesi yönünde çözüm önerildiğine dikkat çekmiştir. (TBMM Genel Kurul Tutanağı 2004: 68, 67) 2005 tarihli “Belediyeler Kanunu Tasarısı”na ilişkin Genel Gerekçe’de mahallî idarelerin verimli kılınmaları için aşırı bürokratik öğelerinden arındırılmaları ve esneklik kazanmaları hedefleri ileri sürülmüştür.⁸⁸ (İçişleri Bakanlığı 2005: 2-7) Yine Gerekçe’de, Buchanan ve Tullock’un en uygun kamu kesimi modeli olarak gördükleri girişimci ve rekabetçi kamu kesiminin amaçlandığı belirtilmiştir. Tasarıda Buchanan’ın (1999a) teorik olarak savunduğu maliye sisteminin pratik olarak amaçlandığı açıkça görülmektedir; tasarının amacı, piyasa düzeneğine benzer biçimde kamu hizmetlerinin bireylerin taleplerine göre arz edileceği bir sistem getirilmesidir. Uysal’ın konuşmasında bu felsefe etkili olduğu gibi, aynı konuşmada kendisi de Buchanan’ın teorisini referans olarak göstermiştir. Uysal’a göre kamu kesiminin rasyonel biçimde etkinlik göstermesi, rekabetçi bir yapıya kavuşturulmasına bağlıdır. (TBMM Genel Kurul Tutanağı 2004: 68-9)

Kamu kesiminin etkinliklerinin rasyonel bir biçim kazanması, yapısal reformlar yanında bunlara eşlik edecek kurumsal reformlara da bağlıdır. Kurumsal reform, basitçe, karar-verme kurallarında değişikliğe gidilmesidir. Kamu Tercih ve Anayasal İktisat ekolüne göre demokraside bireylerin belirli adayları seçmeleri, bu adayların izleyeceği ekonomi politikalarını seçtikleri anlamına gelir. Daha açık bir ifadeyle, bireyler kullandıkları oylarla

---

⁸⁷ Adam Smith (2001: 337) “her satıcı ya da zenaatçi geçimini tek bir müşteriden değil, ayrı ayrı yüz, hatta bin müşteriden sağlar. Bu yüzden, müşterilerinin hepsine bir ölçüde bağımlı olsa bile, herhangi birine mutlak biçimde bağımlı değildir” der. Aynı olgu tüketiciler için de geçerlidir.

⁸⁸ Tasarı kabul edilmiş ve 5393 Sayılı Belediyeler Kanunu olarak yürürlüğe konmuştur.

daha fazla ya da daha az kamu mal ve hizmeti talebinde bulunmaktadırlar. Sözelimi vergileri arttıracığı bilinen bir adayın seçilmesi, daha fazla kamu mal ve hizmetinin talep edildiğini göstermektedir. Gerçekte siyasi etkinliğin ardında homo economicus'un ekonomik tercihleri bulunmaktadır. Diğer bir konu toplumdaki bütün bireylerin refahı açısından kuralların en uygun biçimde düzenlenmesidir.

Buchanan ve Tullock'a (1999: 26) göre bireyin ait olduğu sınıf, onun fayda fonksiyonu ile karşılaştırıldığında, gerçek ekonomik çıkarları üzerinde çok da etkili değildir. O, yalnızca politik tercihlerini ait olduğu sınıfın çıkarına göre belirler. Türkiye'de işçi sınıfı ve yoksulların sol partileri tercih etmemesi aradaki ayrımın geçerli olmadığını gösterir. Bunun gibi yazarlarımız da politik tercihlerin ekonomik sonuçları olacağını kabul eder. Arada ancak zamansal bir ayrım yapılabilir. Ekonomik tercihler, kısa vadeli ücret artışı gibi faydaları gözetirken, politik tercihler uzun vadeli yapısal değişimlerle ilgilidir. Türk seçmeni, ekonomi programları gibi uzun vadeli yapısal reformların, kısa vadeli ekonomik çıkarlarına hizmet edeceğinin bilincindedir.

“İdeoloji” gerçekte uzun vadeli çıkarlar toplamından başka bir şey değildir. Seçmenler bu çıkarların kısa vadede gerçekleşmeyeceğini bildiklerinden eylemlerini gelecek nesillerin elde edeceği “ideolojik” tatmine yönelik katkı olarak görürler.⁸⁹ Ne var ki, hiç kimse belirsiz bir gelecek için değiştirebileceği bir şimdi için olduğu kadar çaba göstermeyecektir. Uzun vadeli çıkarların tersine kısa vadeli çıkarlar, bireylerin pratik yaşamlarında, aldıkları karar ve ilgilerinde yoğun bir etkiye sahiptir. Bireyler, bu nedenle kısa vadeli çıkarları konusunda görece duyarlıdırlar. Bu nedenle seçmen olarak bireyler, kısa vadeli çıkarlarına seslenen politikacıları destekleyeceklerdir. Bunun gibi, kısa vadeli çıkarlar adına uzun vadeli çıkarlardan da vazgeçilebildiği gözlenmektedir. Bazı bireyler, yerel seçimlerde AKP'den destek görmeyeceği için CHP'ye oy vermekten çekindiklerini dile getirmektedirler. Bu bireyler, belediye hizmetlerinden alacakları faydayı en yüksek düzeye çıkarma çabası içerisindeyler. Uygulamayı yönlendiren kurallara göre bu, rasyonel bir tercihtir. Bu bireylerin etik açıdan kınanmaları anlamsızdır; çoğunluğun tercihine teslim olmaları kendi tercihleri değildir. Aslına bakılırsa, en rasyonel davranış biçimi bu durumda oyunun kurallarını değiştirmektir; irrasyonel kurallara göre oynanan bir oyunda eylemlerin

⁸⁹ Buchanan (1966b: 85) önce politik seçimlerde “değerler”in rol oynadığını belirtmiş, daha sonra Arrow'a karşı geliştirdiği eleştirel yaklaşımın yardımıyla içeriği belirsiz olan kavramları geride bırakmıştır.

Weberci-Spinozacı sentezde olduğu gibi özgürce ve rasyonel bir biçimde gerçekleştirildiği söylenemez.

CHP'nin iki seçim arasında oylarını artıramaması, net bir ideolojik söylem ortaya koymasına bağlanmıştır. Politika etiği açısından ideolojik söylemi ortaya koymak, nasıl yapıldığı da bir kenara bırakılacak olursa, doğru da olsa, bu söylemin değişik grupların çıkarlarıyla uyuşup uyuşmayacağı sorgulanmamışsa, oyunun kurallarına göre uygun bir hareket olmayabilir. Sonuç oy kaybı olabilir. (Wagner 1980: 4) Politikanın içeriğini ideolojiler değil, bireylerin çıkar ve gereksinimleri belirler. CHP, bu gereksinimleri algılamakta başarısız kalmakla eleştirilmiş ve bu başarısızlığın nedeni olarak da “elitizm” gösterilmiştir. Oysaki Atatürk, 1930 yılında yurt gezisine çıkarak halkın sorunları konusunda ayrıntılı bilgi edinmiştir. Buna ek olarak Serbest Fırka deneyimi de halkın düşüncesinin anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Bir sol partinin olgulara genellikle daha materyalist ve ekonomik bir gözle bakması beklenmektedir.

Demokrasi salt ikna ile ilgili bir şey değildir. Seçmen sayısının dağılımı da önemlidir. Buchanan ve Tullock'a (1999) göre kişilerin ne kadar ikna olduğu da önemlidir. Salt sayıya dayanan bir sistem gerçek anlamda demokratik tercihleri yansıtmaz. Seçmene piyasanın tersine çok az alternatifin sunulması, sözgelimi Türkiye'de çok sık dile getirildiği gibi, alternatiflerden hiçbirinin subjektif olarak yeterli bulunmamasına neden olur. İkinci bölümde paranın uzun vadede yansızlaşmasını engelleyen ekonomik bireylerin rasyonel hareket etmemesi değil, para otoritelerinin yarattıkları nominal şoklar olduğunu belirtmiştik. Tercihlerin kısıtlılığı da benzer bir etkide bulunarak bireylerin rasyonel davranmalarını engelleyebilir. Subjektif açıdan parti sayısının da bir öneminin olmadığı söylenebilir; bireylerin temsil edilme istemleri ile parti sayısı arasında bir ilişki yoktur.

Yasal süreçlerde oybirliği ilkesinin önemi son dönemde 2007'deki Cumhurbaşkanı seçimlerinde görülebilir. TBMM'nin oybirliği ile Cumhurbaşkanı seçememesi, politik krize yol açmış ve erken seçime gidilmesini gerektirmiştir. Oy alışverişi kınanmaz ve yaygınlaştırılabilirse, bir partinin çoğunluk olarak meclise gelmesi durumunda bile azınlıkta

kalan partilerin temsil ettiği kitleler de kendilerine fayda sağlayacak kararların alınmasını sağlayabilirler.⁹⁰

Arrow'un (1963: 3) sosyal tercih sıralaması örneği Türkiye'nin güncel durumuyla ilişkilidir: A, B, C, D olmak üzere dört aday olduğu ve A'nın %21 çoğunlukla seçimi kazandığı varsayalım. Ne var ki, %79'u oluşturan kitlenin, değişik adaylara oy vermiş olmalarına karşın B'yi A'ya tercih etmesi gibi bir olasılık da söz konusu olabilmektedir. Burada olasılık olarak kabul edilen olgu, Türkiye'deki politik yaşantının önemli bir parçasıdır. Görece radikal sol partileri tercih eden bireyler, partilerinin barajı geçemeyeceği endişesiyle merkez sol konumunu temsil eden CHP'ye oy vermektedirler.⁹¹ Bununla birlikte hem sağ hem de sol görüşlü heterojen bir kitlenin de herhangi bir sağ partiyi AKP'ye tercih edeceği iddiaları gündeme gelmiştir. Teoride buna "stratejik oy kullanma" ismi verilmiştir. Downs'a (1957: 148) göre seçmenler, istemedikleri bir partinin seçilmemesi için oylarını belirli bir parti için kullanırlar.

Seçim yasaları, adayların/politik partilerin ideolojik farklılıklarını törpüleyici etkiye sahip olabilir. %50 çoğunluk kuralı, adayların ideolojik olarak birbirlerine benzemelerini zorunlu kılar. CHP ve AP'nin söylemlerinin birbirlerine benzemesi, iki partili sistemde de aynı sorunun görüldüğünü kanıtlamaktadır. Bundan daha esnek bir kural, %20 gibi, ideolojik farklılıkların sunulmasına yardımcı olur. Türkiye'de partilerin birbirlerinden farklı olmamaları genellikle yakınılan ve seçmenin politikaya olan ilgisini söndüren bir olgu olmakla birlikte, eleştirilenler partiler ve politikacılarıdır. Oysaki politikacılar, oyunun belirli kurallarına göre hareket etmekte ve yeterli çoğunluğu elde edebilmek için bu tür girişimlerde bulunmaktadır. Ortaçağ filozofu Anselmus, gösterenlerin yanlış bir önermeyi gösterdiğinde bile doğru olduklarını, çünkü bir dile getirmeyi gösterme görevini yerine getirdiklerini söyler. Diğer bir deyişle, gösterenler dil kurallarına uymuşlardır.

Buchanan ve Tullock'un (1999) belirttiği gibi, politikacılar, piyasadakine benzer bir disiplini sağlayacak ekonomik kısıtlara sahip olmadıkları ya da seçim yasalarının esnek

---

⁹⁰ Burada bireylerin lehine bir sonuç elde edilebileceği için, buna "olumlu oy alışverişi" denir. "Olumsuz oy alışverişi" ise bireyler yerine bir siyasi partinin tamamen kendi çıkarı için böyle bir yola başvurduğu olgulara verilen isimdir. (Aktan 2001: 59-60)

⁹¹ Krş. Arrow (1963: 7).

olmadığı politik ortama (oyuna) göre hareket ederler. Hareketlerinden ötürü politikacılara etik bir eleştiri yöneltmek yerine, oyunun kurallarında değişiklik yapmak arzu edilen çözümlere erişilmesini sağlayacaktır.

Brennan ve Buchanan (1999: 150) ve Buchanan (1991b: 35) için olduğu gibi Aktan'a (1999: 616-7) göre de bireylerin erdemli ve eğitilmiş olması tek başına yeterli değildir; birtakım etmenler, bireyleri baştan çıkaracağı gibi, bireyler ne kadar erdemli olurlarsa olsunlar akrabalarını kayırarak haksızlığa yol açabilirler. Aktan örnek olarak devlet memurluğuna ilişkin seçim yöntemindeki değişikliği verir. Geçmişte kurumlara memur kabulü tamamen yöneticilerin kararına bırakılmıştı.

Buchanan ve Tullock'un (1999) anlayışları çerçevesinde politik olgular oyun teorisi yardımıyla açıklanabilir. %10 olarak belirlenmiş seçim barajı, oyunun kurallarından biri olmasına karşın, milletvekillerinin diledikleri gibi grup oluşturabilmelerine izin veren bir diğer kural, 2007 seçimlerinde, bağımsız aday olarak (DTP ve ÖDP) ya da barajı geçebilen bir partiyle geçici seçim ittifakı yoluyla (CHP-DSP ittifakı) barajı geçen milletvekilleri TBMM'de kendi gruplarını oluşturabilmişlerdir.

Bentham'ın yaklaşımında toplumu oluşturan bireylerin homojen oldukları ve subjektif açıdan bir farkları olmadığı için de birbirine eşit bireysel faydaların toplamının son derece yalın bir işlemle sosyal faydayı oluşturduğu açıktır. Rousseau ise "genel istem" kavramını ortaya atmasına karşın farklı istemlere sahip grupların varlığını yadsımamıştır. Buchanan (1993a: 5-6; 1994: 4-5) anayasal düzenlemeler yoluyla politikada "genellik" ilkesinin uygulanması gerektiğini savunmaktadır. Buna göre politika-yapıcılar, yalnızca kendi seçmenlerinin çıkarlarını değil, topluluğu oluşturan bütün bireylerin çıkarlarını kollayacak biçimde politikalarını yürüteceklerdir. 2007 seçimlerinde mecliste önerilen kararların reddi ve onayı için yeterli çoğunluğa AKP parti olarak sahip olduktan sonra, Türkiye'de iktidar partisinin bütün gruplarının çıkarlarına yanıt vermesi gerektiği ilke bağlamında tartışılmıştır.

Buchanan ve Tullock (1999) özellikle onay ve red/engelleme arasında bir ayırım yapılması konusunda duyarlıdır. Sözelimi 100 milletvekilinden oluşan bir mecliste 40, 25, 20 ve 15 olmak üzere dört grup varsa ve karar-verme kuralı %40 ise hem iktidar partisi hem

de muhalefet partileri – geçici de olsa birlikte hareket ederek – diledikleri kararı çıkarabilirler. Zaten %40'ın üzerindeki bir kuralda iktidar partisi de koalisyon oluşturmak zorunda olacaktır. MC hükümetlerinde olduğu gibi - CHP %45 düzeyinde oy olmasına karşın iktidar partisi olamamıştır – diğer partiler birleşerek iktidar olabilirler. Ne var ki, burada önemli bir nokta hep gözden kaçmaktadır. Buchanan ve Tullock'un belirttiği gibi faydalar kadar maliyetlerden de söz etmek gerekir. Karar-verme kuralı %40 bile olsa, iktidar partisi istediği yasayı, diğerlerinin tersine, herhangi bir karar-verme maliyetine katlanmadan çıkarabilir. Diğer partiler ise logrolling yapmak zorundadırlar. İstedikleri kararların kabulü açısından iktidar partisiyle eşit konumda olsalar da, iktidar partisinin katlanmadığı maliyetlere katlanmak zorundadırlar. Eğer bir parti, dışsal maliyetler açısından diğerlerinden daha fazla zarar göreceğini düşünüyorsa, diğerleriyle koalisyon kurabilmek için bazı karar-verme maliyetlerine katlanmayı göze alacaktır. Karar-verme maliyetleri, bütün partilerin ortalama olarak yakın oranlarda dışsal maliyet bekleme ile minimum düzeye ulaşabilir. Oybirliğinde de dışsal maliyet beklentileri eşit olmadığından, dışsal maliyete katlanmayacak olanlar neredeyse dışsal maliyet kadar pazarlık gücüne sahiptirler.

3.3.3. Maliye Politikaları ve Rasyonel Beklentiler Teorisi

Rasyonel Beklentiler teorisyenleri, Monetaristlere karşı çıkararak para politikası ile maliye politikası arasında tamamlayıcı bir uyum olması gerektiğini savunmuşlardır. Buna ek olarak vergi oranlarının sabitlenmesi de teorinin maliye politikası ile ilgili önerilerinin arasındadır.

3.3.3.1. Para Politikası-Maliye Politikası Uyumu

Sargent ve Wallace'a göre cari sıkı para politikalarının uygulanması sırasında kamu açıklarının borçlanma yoluyla finansmanı uzun dönemde, açıkların parasal finansmanından daha enflasyonist olacaktır. "Hoş Olmayan Monetarist Aritmetik" olarak bilinen bu teoriye göre vergi ya da yeniden borçlanma ile ödemeyeceği borç ve faiz yükü, sürekli bütçe açıklarına neden olması önünde sonunda para basarak karşılanacak ve açıkların en başta borçlanmaya gidilmeksizin para basma yoluyla kapatılmasında meydana gelecek bir enflasyondan çok daha yüksek enflasyona neden olacaktır. (Saçkan 2006: 8) Özetle, kamu

açıklarının olduğu bir ekonomik ortamda uzun dönemde sıkı para politikası, hızlı parasal genişlemeden daha enflasyonisttir. Buradan para ve maliye politikalarının birbirleriyle uyumlu olmaları gerektiği sonucu çıkarılmaktadır.

Sıkı para politikasının kamu borçlarının olduğu bir ortamda enflasyonist bir etkide bulunması, çeşitli varsayımlara dayanmaktadır. Birincisi, kamunun borçlanma zorunluluğu, para politikasından bağımsız olmalıdır. Sıkı para politikası, senyoraj gelirlerini düşürerek ve faizleri yükselterek kamu borçlanma sürecini hızlandırır. Borç stokundaki artış, fiyatları artırır. İkincisi, kamu büyüme hızından daha büyük bir reel faiz ödemektedir. Üçüncüsü, para talebinin gelirin bir fonksiyonu olduğu varsayımdır. Cagan'ın miktar teorisi anlayışında, fiyatlar genel düzeyi, yalnızca cari para miktarının değil, gelecekteki para miktarının da bir fonksiyonudur. Buna göre, kamu borçlarının gelecekte parasallaşması – yani kamu açıklarının para basımıyla kapatılması – beklentisi de miktar kuramına dahil edilmiştir.

1985'te Türkiye ekonomisinde daha az enflasyonist olacağı görüşüyle iç borçlanma politikası uygulanmaya başlandı. Enflasyonun yalnızca parasal bir olgu olduğu düşüncesinin kabulü enflasyonla mücadelede bütün yükün TCMB'ye yüklenmesine neden olmuştu. Kurama göre kamu açıklarının giderek arttığı Türkiye ekonomisinde para artışının görece hızlı olduğu dönemlerde enflasyon oranının düşük olması gerekir. 1989 ile 1996 yılları arasında TCMB sıkı para politikası uygulamıştır. 1989-2002 yılları arasında parasal tabanı ve faizleri belirleme gücü açısından TCMB dış varlıklara bağımlıydı. Buna karşın, net iç varlıklara bakılarak TCMB'nin para politikası yorumlanmıştır. Oysaki, sözgelimi, net dış varlıklardaki azalma, parasal taban artış hızını yavaşlatarak istem dışı bir biçimde sıkı para politikası uygulanmasını sağlayabilirdi. 1995 yılından sonra TCMB dış varlıklara göre parasal tabanı belirlemeyi amaçlamıştır. (Baydur ve Süslü 2003: 67-8, 71-3)

Bu bağlamda, 2001 Krizi nedeniyle dış kaynaklarda görülen azalmadan sonra, "TCMB, parasal tabanı veya mali sisteminin ödemelerindeki sürekliliği sağlamak için piyasaları önemli ölçüde fonlamıştır. Eğer TCMB Kasım 2000 krizindeki gibi piyasaları fonlamasaydı, 2001 yılı bir hiper enflasyona geçiş yılı olabilirdi. Çünkü yaklaşık 20 milyar dolar civarındaki net sermaye çıkışından dolayı bankacılık sistemi ödem[e]ler açısından tamamen tıkanmıştır. Türk bankacılık sistemi kamu borçlanma kağıtlarının önemli bir

müşterisidir. Kamunun ağır borçlanma şartları dikkate alındığında bankacılık sisteminin tıkanması borcun sürdürülmesini engelleyeceğinden, eğer TCMB piyasaları fonlamasaydı kamu borçlarının par[a]sa[l]laşma ihtimali 2001 yılında ortaya çıkabilirdi.” (Baydur ve Süslü 2003: 74)

3.3.3.2. Vergi Politikaları

Türkiye’de vergi yükü oranlarındaki artışın neden bir politik muhalefetle karşılaşmadığı sorusuna, Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat ulusal gelir bağlamında bir yanıt verirken, enflasyonla ilgili yanıt Rasyonel Beklentiler Teorisi’nden gelmektedir. Barro’ya (1990: 12) göre enflasyonun maktu vergi gibi algılandığı bir ekonomik ortamda, kamu kesiminin diğer vergilerden elde ettiği gelirlere bir düşüş görülecektir. Türkiye’de yapılan bir anketi yorumlayan Kızılot ve Durmuş (2001: 165) enflasyon vergisinden etkilenen yükümlülerin vergi oranlarını yüksek bulduğunu belirtmektedirler. AKP yönetimi, enflasyonu düşürerek, enflasyonun vergi etkisini ortadan kaldırdığı için vergi yükü oranının artışı politik muhalefetle karşılaşmamıştır.

“Sürekli gelir hipotezinin rasyonel beklentiler biçimi iktisatçıların geçici vergi kesintisi gibi (...) kısa vadeli istikrar politikaları üzerine düşüncelerini değiştirmiştir. Keynezyen iktisatçılar vergi kesintilerinin harcanabilir gelirleri artırarak tüketimi kamçılayacağına inanıyorlardı. Ama sürekli gelir hipotezine göre geçici vergi kesintilerinin tüketim üzerindeki etkisi Keynezyen iktisatçıların sandığından daha azdır. Bunun nedeni bireylerin, tüketimlerini cari kullanılabilir gelirlerine göre değil, servetlerine göre düzenlemeleridir. Geçici vergi kesintileri (...) servetlerin üzerinde hiç etkide bulunmaz ya da az etkide bulunur, dolayısıyla bu kesintilerin tüketim üzerindeki etkileri de az ya da hiçtir. Böylece, sürekli gelir hipotezi, iktisatçıların geçici vergi kesintilerine bağladıkları harcama çarpanının önemini azaltmak gibi bir etkide bulunmuştur.” (Sargent 1993) Buna ek olarak, geçici vergi kesintileri, ileride daha yüksek vergi oranlarına ilişkin beklentilere neden olacağı için daralmaya neden olabilirler. (King 1993)

Robert Lucas, Nancy Stokey ve Robert Barro’ya göre hükümet, bir dizi düzensiz kamu harcamasını bir dizi düzenli vergi oranı ile finanse etmelidir. Bu politika, vergilerin arz

üzerindeki caydırıcı etkisini minimize edecektir. Marjinal vergi oranının bir yıl %10, diğer yıl %30 olduğu bir ekonomik ortamdaki işçilere göre bu oranın her yıl %20 olduğu bir ortamdaki işçiler emek arzını daha az düşüreceklerdir. (Sargent 1993) Ne var ki, Tablo 3.5’de görüldüğü gibi 1999-2002 yılları arasında Kurumlar Vergisi %33 oranında sabitlenmiş olmasına karşın büyüme hızı, bu yıllar arasında iki kez negatif değerlere ulaşmıştır. Para arzı ile ilgili sabit artış hızı şeklindeki para politikası, vergi politikasına nitelik farklılıkları nedeniyle uyarlanamaz. Para politikası ekonomideki istikrarı sağlamaya yöneliktir. Vergi politikasında ise para politikasında olmayan bir teşvik yönü vardır. Bu nedenle sabit vergi oranları da yüksek vergi oranları gibi üretim üzerinde daraltıcı bir etkide bulunur.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nde Kuruluş Yılları'ndan günümüze dek birbirinden farklı bir dizi ekonomi politikası uygulanmıştır. Keynezyen İktisat'ın ekonomi politikalarını biçimlendirdiği 30'lu yıllardan 40'lı yılların sonlarına kadar devletçi ekonomi politikaları izlenmiştir. 1948'ten sonra başlayan Kısmi Liberalizasyon süreci, 60'lı yıllarda, yerini 1980'e dek sürecek Planlı İthal İkamesi dönemine bırakmıştır. 1980'den sonra küreselleşmenin etkisiyle liberal ve dışa açık bir ekonomi modelini yapılandırma çabası içerisine girilmiştir. Ne var ki, 2000'li yılların başlarına kadar hem para politikalarında hem de maliye politikalarında istikrar yakalanamamıştır.

Ekonomik istikrarsızlıkların temel nedenlerinden biri, ekonomi politikalarının süregen nitelikte olmamasıdır. Rasyonel Beklentiler Teorisi'nde savunulduğu gibi, politika yapıcıların, ekonomik birimlerle olan ilişkileri istikrar açısından büyük öneme sahiptir. Bu bağlamda, Türkiye'de 2002 yılından günümüze dek Monetarizm'in öngördüğü biçimde para arzının sabit bir hızla artırılması, para arzı artış hızı ile büyüme hızı arasındaki farkı tamamen giderememiş olsa da ekonomik birimlerin geleceğe ilişkin öngörülerinin netleşmesine yardımcı olmuştur. Para arzı artışında yakalanan istikrar, enflasyonun beslendiği belirsizlik ortamını sonlandırmış ve enflasyon oranı gittikçe azalmıştır. Böylelikle ekonomi teorisinde dile getirilen öngörü gerçekleşmiştir. Buradan çıkan bir diğer sonuç, enflasyon oranını, ekonomiyi devindiren dinamikleri yadsıyarak, para arzı artışıyla büyüme hızı arasındaki farka indirgeyen yaklaşımların geçersizliğidir. Enflasyon, belirli büyüklüklerin bir denklem içerisinde çözülmesi ile açıklanabilecek bir olgu değildir. Hemen her ekonomik olgu gibi enflasyon da ekonomik birimlerin beklentileri ve davranışlarıyla ilişkilidir.

Burada yalın bir biçimde betimlenen bu süreçte, Neo-Klasik İktisatçılar tarafından geliştirilen ekonomi teorisinin temel öğeleri yol gösterici olmuşlardır. Neo-Klasik İktisat'ın getirmiş olduğu subjektivizm, ekonomi teorisinin merkezine bireyi yerleştirmiştir. Ekonomi teorilerinde başvurulan analitik öğelerin değişimi, politika yapıcılarının bakış açılarının ve başvurdukları araçların değişimini sağlamıştır. Sosyal Refah teorisyenlerinin başvurdukları yöntem ve araçlar 1950'lerde sorgulanmaya başlanmıştır. Kamunun ekonomideki payının küçültülmesini yeterli bulmayan Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat ekolü teorisyenleri, ancak

kamusal örgütlenme yoluyla giderilebilecek dışsal maliyetler nedeniyle yapısal bir reformu gerekli görmüşlerdir. Kamunun verimli ve tüketici refahını sağlayacak bir biçimde etkinlik göstermesi, söz konusu teorisyenlere göre, kamunun kurumsal yapısının da bireyin rasyonel ve subjektif bakış açısına göre düzenlenmesine bağlıdır. Türkiye’de yerel idarelerin etkin ve rasyonel ölçütlere göre çalışabilmeleri için mali özerkliklerini sağlayan mali reform ile ilgili atılımlar, ekonomi teorisi ile ekonomi politikası arasındaki ilişkinin açık bir kanıtıdır.

Anayasal İktisat’ta belirtildiği gibi, ekonomi teorisinin ekonomi politikalarını biçimlendirmesi ile aynı önem düzeyinde olan bir diğer konu, ekonomi politikalarının kesintisiz olarak uygulanacağına güvence altına alınmasıdır. Bu aşamada artık birer yasa haline gelmiş olan teorik sonuçların anayasada yer alması söz konusudur. Uzun vadede gerçekleşecek olan bu uygulamanın, biçimsel uygulamalar ve yapısal reformlarla Türkiye’de temellerinin atıldığı söylenebilir. Para arzının sabit bir oranda artırılması bu aşamada anayasal bir düzenlemeyi temellendiren biçimsel bir uygulamadır. Bunun gibi belirli bir oranda faiz dışı fazlanın hedeflenmesi, mali disiplinin sağlanması yönünde atılan olumlu bir adımdır. Vergi oranlarındaki indirimin arz açısından olumlu sonuçlar doğurabilmesi, Arz-Yönlü İktisat’ta belirtildiği gibi, yine sözkonusu uygulamanın süreklilik kazanmasına bağlıdır.

KAYNAKÇA

Aban, E. D. *Para, Teorik Bir Tarama ve Tartışma*. T.C. Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü. 1997, Ankara.

Aftalion, A. “Dolambaçlı İstihsal Tekniğine Dayanan İktisadî Devreler Teorisi”. *İktisat Çevirileri*. çev. Mehmet Selik et al. Sevinç Matbaası. 1964, Ankara.

Akdoğan, A. “Vergilendirme Politikası, Gelir ve İkame Etkileri Açısından İzlenebilecek Gelir Vergisi Politikasının Değerlendirilmesi”. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. C.1. S.2. 1999.

Aktan, C. C. *Teorik Liberal Düşüncede Politik İktisat*. Doğuş. 1994, İstanbul.

_____. “Düz ve Düşük Oranlı Vergiler ile Ekonomik Büyüme İlişkisi”. *Vergi Dünyası Dergisi*. S. 203. 1998.

_____. “Ekonomik Anayasa Reformuna Kimler. Niçin Karşı Çıkıyor?”. *Yeni Türkiye Dergisi*. S.29. 1999.

_____. *Politik İktisat*. Anadolu Matbaacılık. 2000, İzmir.

_____. *Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri*. Hak-İş Yayınları. 2001, Ankara.

Anderson, G. M. Tollison, R. D. “Democracy. Interest Groups. and the Price of Votes”. *Cato Journal*. V.8. N.1. 1988.

Anderson, P. A. “A Rational Expectation Approach to Supply-Side Economics”. *Viewpoints on Supply-Side Economics*. Thomas J. Hailstones (ed.). Reston Publ. Co. 1982, Virginia.

Arendt, H. *İnsanlık Durumu*. çev. Bahadır Sina Şener. İletişim Yayınları. 1994, İstanbul.

Aristoteles. *Politika*. çev. Mete Tunçay. Remzi Kitabevi. 2000, İstanbul.

Arrow, K. *Individual Choice and Social Values*. John Wiley & Sons. Inc. 1963, London.

Atatürk, M. K. *Nutuk II*. Kültür Bakanlığı Yayınları. 1989, Ankara.

Barro, R. J. “Are Government Bonds Net Wealth?”. *Journal of Political Economy*. N. 82. 1974.

_____. *Macroeconomic Policy*. Harvard University Press. 1990, USA.

_____. “Notes On Optimal Debt Management”. *Journal of Applied Economics*. V.2. N.2. 1999.

Bastiat, F. *Selected Essays on Political Economy*. trans. Seymour Cain. Foundation for Economic Education. Inc. Irvington-on-Hudson. 1995, New York.

Baydur, C. M. Süslü, B. “Sargent ve Wallace Açısından Para Politikasına Bakış, Sıkı Para Politikası Enflasyonu Engellemez, TCMB’nin Para Politikasının 1989-2002 Yılları İçin Değerlendirilmesi”. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* . C.5. S.2. 2003.

Bieda, K. “Copernicus as an Economist”. *Economic Record*. N.49. 1973.

Brennan, G. Buchanan, J. M. *The Power to Tax, Analytical Foundations of a Fiscal Constitution*. Cambridge University Press. 2006, UK.

_____. *Monopoly in Money and Inflation, The Case for a Constitution to Discipline Government*. Institute of Economic Affairs. 1981, London.

Brown, P. “Monetary Reform, A Bibliographical Essay”. *Literature of Liberty, A Review of Contemporary Liberal Thought* . V.5. N.3. 1982.

Brunner, K. "Has Monetarism Failed?". *Cato Journal*. V.3. N.1. 1983.

Buchanan, J. M. "Saf Maliye Teorisi, Bir Yaklaşım". *Maliye Teorisi ve Politik İktisat, Seçilmiş Makaleler*. çev. Arif Nemli. S. Yenal Öncel. Fakülteler Matbaası. 1966a, İstanbul.

_____. "Piyasada ve Rey Mekanizmasında Ferdi Seçim". *Maliye Teorisi ve Politik İktisat, Seçilmiş Makaleler*. çev. Arif Nemli. S. Yenal Öncel. Fakülteler Matbaası. 1966b, İstanbul.

_____. "Sosyal Seçim. Demokrasi ve Serbest Piyasalar". *Maliye Teorisi ve Politik İktisat, Seçilmiş Makaleler*. çev. Arif Nemli. S. Yenal Öncel. Fakülteler Matbaası. 1966c, İstanbul.

_____. "Pozitif İktisat. Sosyal Refah İktisadı ve Politik İktisat". *Maliye Teorisi ve Politik İktisat, Seçilmiş Makaleler*. çev. Arif Nemli. S. Yenal Öncel. Fakülteler Matbaası. 1966d, İstanbul.

_____. "Maliye Teorisinde İtalyan Geleneği". *Maliye Teorisi ve Politik İktisat, Seçilmiş Makaleler*. çev. Arif Nemli. S. Yenal Öncel. Fakülteler Matbaası. 1966e, İstanbul.

_____. "Social Security Survival, A Public Choice Perspective". *The CATO Journal*. N.3. 1983.

_____. *The Public Finance*. Richard D. Irwin Inc. 1986, Homewood.

_____. "Budgetary Bias in Post-Keynesian Politics, the Erosion and Potential Replacement of Fiscal Norms". *Deficits*. J. M. Buchanan. C. Rowley. R. Tollison (ed.). Blackwell. 1987a, New York.

_____. "Public Debt". *The New Palgrave, a Dictionary of Economics*. J. Eatwell. M. Milgate. and P. Newman (ed.). Macmillan. 1987b, London.

_____. "Kamu Maliyesi ve Kamu Tercihi". *Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat*. çev. Aytaç Eker. Çoşkun Can Aktan. 1991a, İzmir.

_____. "Kamu Tercihi Perspektifi". *Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat*. çev. Aytaç Eker. Çoşkun Can Aktan. 1991b, İzmir

_____. "Kamu Tercihi ve Kamu Maliyesi". *Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat*. çev. Aytaç Eker. Çoşkun Can Aktan. 1991c, İzmir

_____. "How Can Constitutions Be Designed So That Politicians Who Seek to Serve 'Public Interest' Can Survive?". *Constitutional Political Economy*. V. 4. N.1. 1993a.

_____. "The Political Efficiency of General Taxation". *National Tax Journal*. V.46. N.4. 1993b.

_____. "Notes on the Liberal Constitution". *Cato Journal*. V.14. N.1. 1994.

_____. "Clarifying Confusion About the Balanced Budget Amendment". *National Tax Journal*. V.48. N.3. 1995.

_____. *Public Principles of Public Debt, A Defense and Restatement*. Liberty Fund. 1999a, Indianapolis.

_____. *Public Finance in Democratic Process, Fiscal Institutions and Individual Choice*. Liberty Fund. 1999b, Indianapolis.

_____. *The Demand and Supply of Public Goods*. Liberty Fund. 1999c, Indianapolis.

_____. *The Limits of Liberty, Between Anarchy and Leviathan*. Liberty Fund. 1999d, Indianapolis.

Buchanan, J. M. Lee, D. R. "Politics, Time and the Laffer Curve". *Journal of Political Economy*. V.90. 1982.

Buchanan, J. M. Tullock, G. *The Calculus of Consent, Logical Foundations of Constitutional Democracy*. Liberty Fund. 1999, Indianapolis.

Buchanan, J. M. Wagner, R. *Democracy in Deficit, The Political Legacy of Lord Keynes*. Liberty Fund. 1999, Indianapolis.

Buğra, A. *İktisatçılar ve İnsanlar, Bir Yöntem Çalışması*. İletişim Yayınları. 1995, İstanbul.

BUMKO. *Temel Ekonomik Göstergeler*. <http://www.bumko.gov.tr/TR/Tempdosyalar/temel_ekonomik_buyuklukler.xls>. Erişim Tarihi: 19.05.2008.

Cansız, H. "Türkiye’de Devlet Bütçelerinin Değişen Hedefi: Faiz Dışı Fazla Kavramı". *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. C.8. S.1. 2006.

Canterbeary, E.R. *The Making of Economics*. Wadsworth. 1987, Belmont.

Cesur, F. "Para Arzı ile Enflasyon İlişkisi ve Türkiye Uygulaması 1994-2004". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C.8. S.2. 2006.

Cogley, T.W. Sargent, T.J. "Anticipated Utility and Rational Expectations as Approximations of Bayesian Decision Making". *Department of Economics Working Paper Series*. 2005. <http://www.econ.ucdavis.edu/working_paper_info.cfm?pid=329>.

Cowen, T. "Public Goods and Externalities". *The Fortune Encyclopedia of Economics*. David R. Henderson. (ed.). Warner Books. 1993, New York. <<http://www.econlib.org/library/Enc/PublicGoodsandExternalities.html>>.

Çaşkurlu, E. "1980 Sonrası Dönemde Merkez Bankasından Kaynak Kullanımının Makro Ekonomik Etkilerinin Analizi". *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. C.5. S.1. 2003.

Çavuşoğlu, A. T. "Vergi Gelirleri ve Kamu Harcamaları Açısından Enflasyon, Tanzi ve Ters Tanzi Etkileri". *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. C.7. S.3. 2005.

Demircan, E. S. "Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi". *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. S.21. 2003.

Dixit, A. Nalebuff, B. "Game Theory". *The Fortune Encyclopedia of Economics*. David R. Henderson. (ed.). Warner Books. 1993, New York. <<http://www.econlib.org/library/Enc/GameTheory.html>>.

Downs, A. *An Economic Theory of Democracy*. Harper and Bros. 1957, New York.

DPT. *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2006*. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/1.zip>>. Erişim Tarihi: 09.05.2008.

_____. *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2006*. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/2.zip>>. Erişim Tarihi: 09.05.2008.

_____. *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2006*. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/3.zip>>. Erişim Tarihi: 09.05.2008.

_____. *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2006*. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/4.zip>>. Erişim Tarihi: 09.05.2008.

____. *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2006*. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/tr/1950-06/5.zip>>. Erişim Tarihi: 09.05.2008.

____. *Temel Göstergeler, Üretici Fiyatları Endeksi 2007*. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2007/12/tviii.12.xls>>. Erişim Tarihi: 18.05.2008.

____. *Temel Göstergeler, Tüketici Fiyatları Endeksi 2007*. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2007/12/tviii.7.xls>>. Erişim Tarihi: 18.05.2008.

____. *Temel Göstergeler, Para Arzları 2007*. <<http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2007/12/tvii.4.xls>>. Erişim Tarihi: 18.05.2008.

Drucker, P. F. *Gelecek İçin Yönetim*. çev. Fikret Üçcan. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 1996, Ankara.

Egeli, H. A. “Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde İhracatın Gelişimi ve İzlenen Politikaların Etkinlikleri”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. C.7. N.2. 1992.

Ejder, H. L. “Türkiye’de Vergi Politikaları”. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. S.4. 2000.

Ekelund, R. B. Hebert, R. F. *Economic Theory and Method*. McGraw-Hill. 1997, New York.

Eker, A. Et al. *Maliye Politikası, Teori, İlkeler ve Yöntemler*. Takav Matbaacılık Yayıncılık San. Ve Tic. AŞ. 1994, Ankara.

Engin, İ. “Enflasyonun Vergi Etkisi”. *G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*. C.2. S.2. 2000.

Eren, A. *Türkiye’nin Ekonomik Yapısının Analizi*. Bilgehan Basımevi. 1989, Muğla.

Ergün, İ. “Devlet ve Ekonomi”. *Prof.Dr.Nusret Ekin’e Armağan*. Toker Dereli (ed.). Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası. 2000, Ankara.

Erkan, H. *Ekonomi Politikasının Temelleri*. Aydın Yayınevi. 1987, İzmir.

Evans, G. W. Honkapohja, S. “An Interview With Thomas Sargent”. 2005. <http://economics.uoregon.edu/papers/UO-2005-2_Evans_Sargent_Interview.pdf>.

Fetter, F. A. *Principles of Economics, With Applications to Practical Problems*. Ludwig von Mises Institute Online Edition. 2003. <<http://www.mises.org/etexts/fetter.pdf>>.

Fink, R. “Economic Growth and Market Processes”. *Supply-Side Economics, A Critical Appraisal*. Richard Fink (ed.). 2002.

Fisher, I. *The Purchasing Power of Money. its Determination and Relation to Credit, Interest and Crises*. Macmillan. 1922, New York.

Flowers, M. R. “Rent Seeking and Rent Dissipation, A Critical View”. *Cato Journal*. V.7. N.2. 1987.

Fonseca, G. L. “Inflation and the Phillips Curve”. 2003a. <<http://cepa.newschool.edu/het/essays/keynes/inflation.htm>>.

_____. “Kenneth Arrow”. 2003b. <<http://cepa.newschool.edu/het/profiles/arrow.htm>>.

Friedman, M. “A Monetary and Fiscal Framework for Economic Stability”. *Essays in Positive Economics*. Milton Friedman (ed.). The University of Chicago Press. 1953a, Chicago.

_____. “The Methodology of Positive Economics”. *Essays in Positive Economics*. Milton Friedman (ed.). The University of Chicago Press. 1953b, Chicago.

_____. “The Case for Flexible Exchange Rates”. *Essays in Positive Economics*. Milton Friedman (ed.). The University of Chicago Press. 1953c, Chicago.

_____. “The Effects of a Full-Employment Policy on Economic Stability, A Formal Analysis”. *Essays in Positive Economics*. Milton Friedman (ed.). The University of Chicago Press. 1953d, Chicago.

_____. “The Demand for Money, Some Theoretical and Empirical Results”. *The Journal of Political Economy*. V.67. N.4. 1959.

_____. “Inflation, Causes and Consequences”. *Dollars and Deficits*. Milton Friedman ve Englewood Cliffs (ed.). Prentice-Hall. 1968, New Jersey.

_____. “Quantity Theory of Money, A Restatement”. *The Optimum Quantity of Money, And Other Essays*. Aldine Publishing. 1969a, Chicago.

_____. “The Role of Monetary Policy”. *The Optimum Quantity of Money, And Other Essays*. Aldine Publishing. 1969b, Chicago.

_____. “A Theoretical Framework for Monetary Analysis”. *Milton Friedman’s Monetary Framework, A Debate with His Critics*. Robert J. Gordon (ed.). The University of Chicago Press. 1974, Chicago.

_____. *A Program for Monetary Stability*. Fordham University Press. 1975, New York.

_____. “Inflation and Unemployment, Nobel Lecture”. *Journal of Political Economy*. V. 85. 1977.

_____. “The Limitation of Tax Limitation”. *Policy Review*. N.21. 1978a.

_____. “The Kemp-Roth Free-Lunch”. *Newsweek*. August 7 1978b.

_____. *Kapitalizm ve Özgürlük*. çev. Doğan Erberk ve Nilgün Himmetoğlu. Altın Kitaplar Yayınevi. 1988, İstanbul.

_____. “Quantity Theory of Money”. *Money, The New Palgrave*. John Eatwell et al.(ed.). Macmillan Press Limited. 1989, London.

_____. “Speaking The Truth About Social Security Reform”. *Cato Institute Briefing Papers*. N.46. 1999.

_____. “Unemployment versus Inflation? An Evaluation of the Phillips Curve”. *Money. Inflation and the Constitutional Position of the Central Bank*. Geoffrey E. Wood (ed.). The Institute of Economic Affairs. Profile Books Ltd. 2003a, London.

_____. “The Counter-Revolution in Monetary Theory”. *Money. Inflation and the Constitutional Position of the Central Bank*. Geoffrey E. Wood (ed.). The Institute of Economic Affairs. Profile Books Ltd. 2003b, London.

Friedman, M. Schwartz, A. J. *A Monetary History of the United States 1867-1960*. Princeton University Press. 1963, Princeton.

Galbraith, J. K. *Ekonomi Kimden Yana*. çev. Belkıs Çorakçı ve Nilgün Himmetoğlu. Altın Kitaplar. 1988, İstanbul.

Garrison, R. W. “From Lachmann to Lucas”. *Subjectivism. Intelligibility and Economic Understanding, Essays in Honor of Ludwig M. Lachmann on his Eightieth Birthday*. Israel M. Kirzner (ed.). New York University Press; Macmillan and Co. 1986, New York, London.

_____. “New Classical and Old Austrian Economics, Equilibrium Business Cycle Theory in Perspective”. *Review of Austrian Economics*. V.5. N.1. 1991.

_____. “Is Milton Friedman A Keynesian?”. *Dissent on Keynes, A Critical Appraisal of Keynesian Economics*. Mark Skousen (ed.). Praeger Publishers. 1992, New York.

Gönensay, E. *İşsizlik. Durgunluk ve Enflasyon*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. 1978, İstanbul.

Gramley, L. E. “Supply-Side Economics, Its Role in Curbing Inflation”. *Viewpoints on Supply-Side Economics*. Thomas J. Hailstones (ed.). Reston Publ. Co. 1982, Virginia.

Güvel, E. A. “Türkiye Ekonomisinin Kısa Dönem Analizi 1987-1997, Makro Politikalar ve Ekonomik Dalgalanmalar Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme”. *Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. C.8. S.1. 1998.

Habermas, J. *Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine*. çev. Mustafa Tüzel. Kabalcı Yayınevi. 1998, İstanbul.

_____. “İdeoloji” Olarak Teknik ve Bilim. çev. Mustafa Tüzel. Yapı Kredi Yayınları. 2001, İstanbul.

Habib, Y. “2000’li Yıllarda Türkiye’de Uygulanan Maliye Politikalarının Değerlendirilmesi”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. C.7. S.2. 2005.

Halaç, U. Kuştepe, Y. “Türkiye’de Para Dolanım Hızının İstikrarı, 1987-2001”. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. C.5. S.1. 2003.

Hall, R. “Controlling Inflation”. 1978a. <[http://www.stanford.edu/~rehall/Controlling %20Inflation%201978.pdf](http://www.stanford.edu/~rehall/Controlling%20Inflation%201978.pdf)>.

_____. “The Nature and Measurement of Unemployment”. NBER Working Paper N. 0252. 1978b. <<http://www.stanford.edu/~rehall/Nature%20Measurement%20w252%201978.pdf>>.

_____. “Consumption”. *Modern Business Cycle Theory*. Robert Barro (ed.). Harvard University Press. 1989, Cambridge.

Hansen, L. Sargent, T. “Robust Control and Model Uncertainty”. *American Economic Review*. V.2. N.91. 2001.

Heffner, R.D. mod. *Open Mind* [Television broadcast]. WPIX/ Channel 11. December 7 1975, Newyork.

Heimann, E. *History of Economic Doctrines, An Introduction to Economic Theory*. Oxford University Press. London. 1945, New York.

Henderson, D. "Limitations of the Laffer Curve as a Justification for Tax Cuts". *Cato Journal*. V.1. N.1. 1981.

Hetzl, R.L. "A Monetarist Money Demand Function". *Economic Review*. V.70. N.6. 1984.

_____. "The Contributions of Milton Friedman to Economics". *Economic Quarterly*. V.93. N.1. 2007.

Hobbes, T. *Leviathan*. Penguin Books. 1985, United Kingdom.

Holland, A. S. "Rational Expectations and the Effects of Monetary Policy, A Guide for the Uninitiated". *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*. V.67. 1985.

Hoover, K. D. "The Rational Expectations Revolution, An Assessment". *Cato Journal*. V.12. N.1. 1992.

_____. "Phillips Curve". *The Fortune Encyclopedia of Economics*. David R. Henderson. (ed.). Warner Books. 1993, New York. <<http://www.econlib.org/library/Enc/PhillipsCurve.html>>.

Hume, D. *Essays, Moral, Political and Literary*. Liberty Fund. 1987, Indianapolis.

_____. *A Treatise of Human Nature/İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme*. çev. Aziz Yardımlı. İdea Yayınevi.1997, İstanbul.

Humphrey, T. M. "Algebraic Quantity Equations before Fisher and Pigou". *Federal Reserve Bank of Richmond Economic Review*. V.70. N.5. 1984a.

_____. “On Nonneutral Relative Price Effects in Monetarist Thought, Some Austrian Misconceptions”. *Federal Reserve Bank of Richmond Economic Review*. V.7. N.3. 1984b.

_____. “The Evolution and Policy Implications of Phillips Curve Analysis”. *Federal Reserve Bank of Richmond Economic Review*. March/April. 1985.

_____. “Fisher and Wicksell on the Quantity Theory”. *Economic Quarterly*. V.83. N.4. 1997.

İçişleri Bakanlığı. *Belediye Kanunu Tasarısı*. 2005.
<http://www.todaie.gov.tr/KYP/pdf/5393_gerekce.pdf>.

Jevons, W. S. *The Theory of Political Economy*. Macmillan. 1888, London.

Kant, I. *Pratik Usun Eleştirisi*. çev. İsmet Zeki Eyuboğlu. Say Yayınları. 1999, İstanbul.

Karakayalı, H. *Türkiye Ekonomisinin Yapısal Değişimi*. Güleç Matbaacılık. 2003, İzmir.

_____. *Makro İktisat*. Emek Matbaası. 2005, Manisa.

Karluk, R. *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim ve Yapısal Gelişim*. Beta Basım Yayım. 1995, İstanbul.

Katz, E. Rosenberg, J. “Bütçe Tahsislerine Yönelik Rant Kollama Faaliyetleri, 20 Ülkeye İlişkin Veriler”. çev. Mustafa Sakal. *Politik Yozlaşma ve Rant Kollama*. C. Can Aktan ve Aytaç Eker (ed.). Takav Matbaası. 1994, Ankara.

Kazgan, G. *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. Remzi Kitabevi. 1989, İstanbul.

_____. *Türkiye Ekonomisinde Krizler 1929-2001, "Ekonomi Politik" Açısından Bir İrdeleme*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2005, İstanbul.

Keller, E. F. *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler*. çev. Ferit Burak Aydar. Metis Yayınları. 2007, İstanbul.

Kepek, Y. Yentürk, N. *Türkiye Ekonomisi*. Remzi Kitabevi. 2005, İstanbul.

Kesbiç et al. "Bütçe Açıkları ile Parasal Büyüme ve Enflasyon Arasındaki İlişki, Türkiye İçin Bir Model Denemesi". *Yönetim ve Ekonomi*. C.11. S.2. 2004.

Kesriyeli, M. *1980'li Yıllardan Günümüze Para Politikası Gelişmeleri*. TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü. Yayın N. 97/4. 1997, Ankara.

Keynes, J. M. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Harcourt. Brace & World. 1964, New York.

Khâldun, İ. *The Muqaddimah*. V.2. trans. Franz Rosenthal. Routledge & Kegan Paul. 1958, London.

King, R. "New Classical Macroeconomics". *The Fortune Encyclopedia of Economics*. David R. Henderson. (ed.). Warner Books. 1993, New York. <[http://www.econlib.org/library/ Enc/NewClassicalMacroeconomics.html](http://www.econlib.org/library/Enc/NewClassicalMacroeconomics.html)>.

Kızılot, Ş. "Bütçe Sonuçları 2006'yı Arattı". *Hürriyet*. 26 Ocak 2008.

Kızılot, Ş. Durmuş, M. "Kriz Döneminde Vergi Politikası Nasıl Olmalı?". *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. C.3. S.2. 2001.

Kozak, E. İ. *İbn Haldun'a Göre İnsan. Toplum. İktisat*. Pınar Yayınları. 1984, İstanbul.

Krieger, R. A. "Supply-Side Economics, An Introduction". *Viewpoints on Supply-Side Economics*. Thomas J. Hailstones (ed.). Reston Publ. Co. 1982, Virginia.

Kuhn, T. *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. çev. Nilüfer Kuyaş. Alan Yayıncılık. 2003, İstanbul.

Laffer, A. B. "Government Exactions and Revenue Deficiencies". *Cato Journal*. V.1. N.1. 1981.

Laffer, A. B. Et al. "Analyzing Supply-side Economics, A Symposium". *Viewpoints on Supply-Side Economics*. Thomas J. Hailstones (ed.). Reston Publ. Co. 1982, Virginia.

Lahaye, L. "Mercantilism". *The Fortune Encyclopedia of Economics*. David R. Henderson. (ed.). Warner Books. 1993, New York. <<http://www.econlib.org/library/Enc/Mercantilism.html>>.

Laidler, D. "Milton Friedman and the Evolution of Macroeconomics". Working Paper. 2007. <<http://www.gmu.edu/centers/publicchoice/SummerInstitute/papers07/friedmanrev2007.pdf>>.

Law, J. *Money and Trade Considered With a Proposal for Supplying the Nation with Money*. Andrew Anderson. 1705, Edinburgh. <<http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/law/mon.txt>>.

Leijonhufvud, A. "Devletin Parasal Alandaki Güç ve Yetkileri Üzerine Anayasal Sınırlamalar". çev. Esra Siverekli. <http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/siverekli-parasal-anayasa.pdf>. Erişim Tarihi: 02.12.2007.

Lucas, R. E. "Econometric Policy Evaluation, A Critique". *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*. V.1. 1976.

_____. “Understanding Business Cycles”. *Studies in Business Cycle Theory*. Robert E. Lucas. Jr. (ed.). MIT Pres. 1981, Cambridge.

_____. “Nobel Lecture, Monetary Neutrality”. *Journal of Political Economy*. N.104. 1996.

Marshall, A. *Principles of Economics*. McMillan and Co. Ltd. 1920, London.

Marx, K. *Grundrisse*. trans. Martin Nicolaus. Penguin Books. 1973, USA.

_____. *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*. çev. Sevim Belli. Sol Yayınları. 1993, Ankara.

_____. *Kapital*. C.1. çev. Alaattin Bilgi. Sol Yayınları. 1997a, Ankara.

_____. *Kapital*. C.2. çev. Alaattin Bilgi. Sol Yayınları. 1997b, Ankara.

_____. *Kapital*. C.3. çev. Alaattin Bilgi. Sol Yayınları. 1997c, Ankara.

Meiselman, D. I. “Rational Expectations and the New Classical Macroeconomics”. *Cato Journal*. V.12. N.1. 1992.

Meltzer, A. “Monetarism”. *The Fortune Encyclopedia of Economics*. David R. Henderson. (ed.). Warner Books. 1993, New York.
<<http://www.econlib.org/library/Enc/Monetarism.html>>.

Menger, C. “On the Origins of Money”. *Economic Journal*. V.2. 1892.

Mill, J. S. *Collected Works*. V.3. Routledge & Kegan Paul. 1965, London.

Miller, J. P. Struthers, A. “The Uncertainties of the Laffer Effect”. *Viewpoints on Supply-Side Economics*. Thomas J. Hailstones (ed.). Reston Publ. Co. 1982, Virginia.

Mises, L. *The Theory of Money and Credit*. trans. H.E. Bates. The Foundation for Economic Education. Inc. Irvington-on-Hudson. Jonathan Cape Limited. 1971, New York.

Montesquieu, C. *The Spirit of the Laws*. trans. Anne M. Cohler. Basia Carolyn Miller. Harold Samuel Stone. Cambridge University Press. 1989, Cambridge.

Moszer, M. "A Comment on the Laffer Model". *Cato Journal*. V.1. N.1. 1981.

Muth, J. F. "Rational Expectations and the Theory of Price Movements". *Econometrica*. N.29. 1961.

Newcomb, S. "The Standard of Value". *The North American Review*. V.129. N.274. 1879.

Niskanen, W. A. "Reaganomics". *The Fortune Encyclopedia of Economics*. David R. Henderson. (ed.). Warner Books. 1993, New York. <<http://www.econlib.org/library/Enc/Reaganomics.html>>.

_____. "On the Death of the Phillips Curve". *Cato Journal*. V.22. N.2. 2002.

Odabaş, H. *James M. Buchanan'ın Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Alanındaki Katkılarının Değerlendirilmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora tezi. 2001, İzmir.

Okur, A. *İktisadi Sistemler*. 2000, İzmir.

_____. *İktisadi Düşüncenin Evrimi*. Emek Matbaacılık. 2007, Manisa.

Orhan, O. *Keynezyen ve Monetarist İstikrar Politikaları*. Bilim Teknik Yayınevi. 1989, İstanbul.

Önder, T. *Para Politikası, Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması*. TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü. Uzmanlık Tezi. 2005, Ankara.

Özel, H. “Bir ‘Zenginlik’ Teorisi Olarak Klasik İktisadi Analizin Yöntemi”. *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. C.2. S.4*. 2002.

Öztürk, N. “Ücret Kuramında Yeni Yaklaşımlar”. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi. C.7. S.1*. 2005.

Paine, T. *İnsan Hakları*. çev. Mehmet Osman Dostel. MEB Yayınları. 1998, İstanbul.

Pantaleoni, M. *Pure Economics*. Macmillan And Co. Limited. 1898, London.

Parasız, İ. *Kriz Ekonomisi*. Ezgi Kitabevi Yayınları. 1995, Bursa.

_____. *Türkiye Ekonomisi, 1923'den Günümüze İktisadi ve İstikrar Politikaları*. Ezgi Kitabevi. 1998, Bursa.

Peker, O. *Parasal Şokların Reel Etkileri, Kuram ve Türkiye Örneği*. Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi. Doktora tezi. 2004, Ankara.

Phelps, E. “Anticipated Inflation and Economic Welfare”. *Journal of Political Economy*. V.74. N.1. 1965.

Phelps, E. Zoega, G. “The Rise and Downward Trend of the Natural Rate”. *American Economic Review Papers and Proceedings*. N.87. 1997.

Raboy, D. “Norman B. Ture on Supply-Side Economics”. *Viewpoints on Supply-Side Economics*. Thomas J. Hailstones (ed.). Reston Publ. Co. 1982, Virginia.

Reynolds, A. "Marginal Tax Rates". *The Fortune Encyclopedia of Economics*. David R. Henderson. (ed.). Warner Books. 1993, New York. <<http://www.econlib.org/library/Enc/MarginalTaxRates.html>>.

Ricardo, D. *Ekonomi Politiğin ve Vergilendirmenin İlkeleri*. çev. Tayfun Ertan. Belge Yayıncılık. 1997, İstanbul.

Roberts, R. "An Interview with Milton Friedman". 2006. <<http://www.econlib.org/library/Columns/y2006/Friedmantranscript.html>>.

Roll, E. *A History of Economic Thought*. Faber and Faber. 1992, London.

Rowley, C. K. "Five Market-Friendly Nobelists, Friedman, Stigler, Buchanan, Coase and Becker". *Independent Review*. V.3. N.3. 1999.

Russell, B. *Batı Felsefesi Tarihi*. C.3. çev. Muammer Sencer. Say Yayınları. 2004, İstanbul.

Saçkan, O. *Genel Fiyat Düzeyinin Belirlenmesinde Para ve Maliye Politikası Dominant Rejimler, Türkiye Örneği 1988-2005*. TCMB Emisyon Genel Müdürlüğü. Uzmanlık Tezi. 2006, Ankara.

Santoni, G. J. "Changes in Wealth and the Velocity of Money". *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*. N.69. 1987.

Sargent, T. J. *Dynamic Macroeconomic Theory*. Harvard University. 1987, Cambridge.

_____. "Rational Expectations". *The Fortune Encyclopedia of Economics*. David R. Henderson. (ed.). Warner Books. 1993, New York. <<http://www.econlib.org/library/Enc/RationalExpectations.html>>.

Sargent, T. J. Wallace, N. "Rational Expectations. the Optimal Monetary Instrument and the Optimal Money Supply Rule. *Journal of Political Economy*. N. 83. 1975.

Sarioğlu, F. "Vergi Sisteminin Bütünselliği ve Artan Oranlılık". *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. C.4. S.1. 2002.

_____. "Türkiye'de Sermaye Birikimi Oluşturma Çabaları ve Vergi Sisteminin Rolü, Dönemsel Bir Analiz 1923-1939". *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. C.6. N.2. 2004.

Saulnier, R. J. "Can Supply-Side Economics Cure Inflation?". *Viewpoints on Supply-Side Economics*. Thomas J. Hailstones (ed.). Reston Publ. Co. 1982, Virginia.

Savaş, V. *Anayasal İktisat*. Avcıol Basım-Yayın. 1997a, İstanbul.

_____. *İktisadın Tarihi*. Liberal Düşünce Topluluğu. Avcıol Matbaacılık. 1997b, İstanbul.

Say, J. B. "Of Demand or Market for Products". *The Critics of Keynesian Economics*. Henry Hazlitt (ed.). Van Nostrand. Princeton. 1960, New Jersey.

Schumpeter, J. A. *History of Economic Analysis*. Oxford University Press. 1955, New York.

_____. *Capitalism. Socialism and Democracy*. Harper Perennial. 1975, New York.

Schwartz, A. "Money Supply". *The Fortune Encyclopedia of Economics*. David R. Henderson. (ed.). Warner Books. 1993, New York
<http://www.econlib.org/library/Enc/Money_Supply.html> .

Selik, M. *100 Soruda İktisadi Doktrinler Tarihi*. Gerçek Yayınları. 1973, İstanbul.

Shaw, J. S. "Public Choice Theory". *The Fortune Encyclopedia of Economics*. David R. Henderson. (ed.). Warner Books. New York, 1993. <<http://www.econlib.org/library/Enc/PublicChoiceTheory.html>>.

Skousen, M. *İktisadi Düşünce Tarihi: Modern İktisadın İnşası*. çev. Mustafa Acar. Ekrem Erdem ve Metin Toprak. Adres Yayınları. 2005, Ankara.

Smith, A. *An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Printed for A. Strahan and T. Cadell. 1802, London.

_____. *Ulusların Zenginliği*. C.1. çev. Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı. Alan Yayıncılık. 2001, İstanbul.

_____. *Ulusların Zenginliği*. C.2. çev. M.Tanju Akad. Alan Yayıncılık. 2002, İstanbul.

Snowdon, B. Vane, H. R. (ed.). *An Encyclopedia of Macroeconomics*. Edward Elgar. 2002, UK.

Supel, T. M. "Supply-Side Tax Cuts, Will They Reduce Inflation?" *Viewpoints on Supply-Side Economics*. Thomas J. Hailstones (ed.). Reston Publ. Co. 1982, Virginia.

Şahin, H. *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu*. Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. 1990, Bursa.

Şimşek, M. "Bütçe Açıklarının Finansmanı ve Ekonomik Etkileri". *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. S.16. 2000.

TBMM Genel Kurul Tutanağı. 22.Dönem 2.Yasama Yılı. 58.Birleşim. 26 Şubat 2004. <http://www.todaie.gov.tr/KYP/5215_meclis.htm> .

TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. *Farklı Temel Yıllı Geçmiş Tüketici Fiyat Endeks Rakamları*. <http://evds.tcmb.gov.tr/yeni/esk_fiy_end/endeksSerileri_TUFE.xls>. Erişim Tarihi: 09.05. 2008.

TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. *Farklı Temel Yıllı Geçmiş Toptan Eşya Fiyat Endeks Rakamları*. <http://evds.tcmb.gov.tr/yeni/esk_fiy_end/endeksSerileriTEFE.xls>. Erişim Tarihi: 09.05. 2008.

Tatom, J. A. “We Are All Supply-Siders Now!” *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*. V.67. 1981.

Tekelioğlu, M. *İktisadi Düşünceler Tarihi*. Çukurova Üniversitesi Basımevi. 1993, Adana.

Tepecik, F. “Hukuk ve Ekonomi”. *Eskişehir Barosu Dergisi*. S.7. 2005.

Terzi, H. *Türkiye’de Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi 1924-2002*. C.6. S.3. 2004.

Tezel, Y. S. *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi 1923-1950*. Yurt Yayıncılık. 1986, Ankara.

Tullock, G. “Smith versus Pareto”. *Atlantic Economic Journal*. V.27. N.3. 1999.

TÜİK. *Haber Bültenleri, Ulusal Hesaplamalar, Gelir Yöntemiyle GSMH*. <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=55&tb_adi=Üretim%20Yöntem%20İle%20GSMH&ustid=16>. Erişim Tarihi: 18.05.2008.

Uzay, N. “Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri, Türkiye Örneği 1970-1999”. *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. S.19. 2002.

Ünsal, H. “Türkiye’de Finansal Serbestleşme Sürecinde İç Borçlanma ve Sermaye Piyasası Üzerindeki Etkileri”. *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. C.5. S.3. 2003.

Wagner, R. E. "Funded Social Security". *Cato Journal*. V.3. N.2. 1983.

_____. "Boom and Bust, The Political Economy of Economic Disorder".
Journal of Libertarian Studies. V.4. N.1. 1980.

_____. "Normative and Positive Foundations of Tax Reform". *Cato Journal*. V.5.
N.2. 1985.

Wicksell, K. *Interest and Prices, A Study of the Causes Regulating the Value of Money*.
Tran. R. F. Kahn. Sentry Press. 1962, New York.

Wittgenstein, L. *Felsefi Soruşturmalar*. çev. Deniz Kanıt. Küreyel Yayınları. 1998,
İstanbul.

Yazgan, A. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Avrupa Merkez Bankaları
Sistemi'ne Uyumu*. TCMB Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. Uzman Yeterlilik Tezi. 2003,
Ankara.

Yıldırım, R. "Türkiye'de Enflasyon Vergisi Üzerine bir Deneme". Çukurova Üniversitesi.
Sosyal Bilimler Dergisi. C. 4. S. 4. 1996.